

Prof. dr Nevena Petrušić
Prof. dr Slobodanka Konstantinovic Vilić

**OSTVARIVANJE PRAVA NA ZAKONSKO IZDRŽAVANJE
PRED PRAVOSUDNIM ORGANIMA U VRANJU,
BUJANOVCU I BOSILEGRADU**

Vranje, 2012.

Prof. dr Nevena Petrušić
Prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić

**OSTVARIVANJE PRAVA NA ZAKONSKO IZDRŽAVANJE
PRED PRAVOSUDNIM ORGANIMA U VRANJU,
BUJANOVCU I BOSILEGRADU**

Izdavač
JU Narodni univerzitet Vranje
OCD Odbor za ljudska prava Vranje

Za izdavača
Tanja Stojević, direktorka
Suzana Antić Ristić, preds.OCD

Autorke istraživanja
Prof. dr Nevena Petrušić
Prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić

Prikupljanje podataka
Tim SOS telefona Vranje

Urednica
Suzana Antić Ristić

Dizajn i priprema
Miodrg Dejanović

Štampa
PLUTOS d.o.o.

Tiraž: 500 primeraka

Izdavanje ove publikacije pomogla je

*Svi pojmovi upotrebljeni u izveštaju u muškom gramatičkom rodu obuhvataju
muški i ženski rod lica na koja se odnose.*

Ovo istraživanje posvećujemo mnogim ženama i deci koji i pored zakonskih odredbi, nakon izlaska iz kruga porodičnog nasilja, godinama ne mogu da realizuju kontinuiranu naplatu alimentacije, što doprinosi povećanju stepena njihovog siromaštva i urušavanju kvaliteta života.

Iskreno verujemo da će ovo istraživanje doprineti bržem usvajanju Porodičnog Zakonika i da će zaživeti Alimentacioni fondovi.

*Tim S.O.S. telefona Vranje
za pomoć i podršku ženama i deci žrtvama porodičnog nasilja*

Uvodna razmatranja

Odnosi među članovima porodice, koji uživaju tretman privatne sfere života, u velikoj meri utiču na ostvarivanje njihovih građanskih, političkih, ekonomskih i svih ostalih ljudskih prava, s obzirom da privatna i javna sfera života nisu potpuno odvojene. Nesumnjivo je da univerzalni princip jednakosti i zabrane diskriminacije, koji garantuju svi međunarodni dokumenti o ljudskim pravima, kao i Ustav Republike Srbije, predstavlja temelj svih društvenih odnosa, pa i porodičnih odnosa. Analiza važećih porodičnopravnih propisa pokazuje da je srpsko porodično zakonodavstvo, u celini posmatrano, zasnovano na ovom principu, pri čemu poseban značaj ima načelo ravnopravnosti polova, koje je ustavom izričito proklamovano.¹

Iako su svi porodičnopravni propisi kojima su uređena prava i dužnosti supružnika i vanbračnih partnera, roditeljska prava i dužnosti oca i majke u odnosu na decu i dr., zasnovani na ustavnom načelu ravnopravnosti žena i muškaraca, u faktičkim odnosima ostvarivanje ovog načela često je dovedeno u pitanje. Uprkos proklamovanoj ravnopravnosti, u realnom životu odnosi bračnih i vanbračnih partnera najčešće se zasnivaju na običajnim pravilima koja su utemeljena na patrijarhalnim stavovima o ulozi supružnika u braku i porodici. U većini porodica u Srbiji raspodela kućnih poslova zasniva se na jasnoj podeli muških i ženskih poslova u kući i oko dece, tako da je porodica mesto besplatnog rada žena. Isto tako, iako važeći propisi regulišu da roditelji zajednički i sporazumno vrše roditeljsko pravo, u svakodnevnom životnim odnosima praksa roditeljstva proizvod je patrijarhalnih stavova i običaja, koji ostavljaju malo prostora za ostvarivanje istinske ravnopravnosti majke i oca.² Bez obzira na to što

1 Čl. 21. čl. 15. Ustava Republike Srbije, Sl. glasnik RS", br. 98/2006. Na međunarodnom planu najpotpunije odredbe o ravnopravnosti u braku i porodici sadrži Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), usvojena na Generalnoj skupštini UN 18. decembra 1979. godine, koju je SFR Jugoslavija ratifikovala bez ikakvih rezervi 1982. i time preuzela sve obaveze koje Konvencija predviđa. Takođe, relevantan je i Protokol br. 7. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, od 22. novembra 1984., kojim je predviđena jednakost supružnika

2 Postojeća praksa roditeljstva višetruko šteti ne samo očevima i majkama, već i njihovoj deci. Stoga se promovise politika ravnoteže u roditeljskom angažovanju radi prevazilaženja načina života u kome su majke "žrtve" svog materinstva, osuđene na dugogodišnje balansiranje između kuće i posla, a očevi izopšteni i irelevantni za svoju decu. Poslednjih godina jedan od ključnih zahteva u sferi rada i zapošljavanja usmeren je ka odgovarajućim izmenama u organizovanju procesa rada i uvođenju i primeni fleksibilnih oblika rada koji omogućavaju da zaposlene majke i očevi usklade porodične i profesionalne obaveze i obaveze vezane za odgajanje dece. Ideal je stvaranje zakonskih uslova za ravnopravnu raspodelu porodičnih aktivnosti između majki i očeva, tj. stvaranje uslova za primenu koncepta roditeljstva (umesto koncepta materinstva), koji pruža šanse majkama i očevima da u uspehom ostvare i pravo na profesionalni rad i pravo na odgovorno roditeljstvo. Zakonom o radu iz 2002. godine promovisan je koncept roditeljstva, tako što je odustvo sa posla podeljeno na porodijsko odustvo, koje traje tri meseca, i na odustvo radi nege deteta, koje traje do isteka 365 dana od dana njegovog rođenja. Iskustva u primeni ovih propisa pokazuju, međjutim, da odustvo radi nege deteta po pravilu koriste majke, čak i onda kad obavljaju bolje plaćene poslove u odnosu na očeve. Šire: Petrušić, N., Prava žena u porodici, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2004, str. 23.

roditeljstvo po svojoj prirodi nije polno specifično, u našoj sredini ono staranje o deci "u opisu" je "ženskih" aktivnosti. Pored iscrpljujućeg rada na održavanju domaćinstva, pripremanju hrane i sl., od žena se očekuje da obave i najveći deo poslova oko odgajanja dece.

Kulturni stereotip i društvenu predrasudu da je roditeljska uloga majke primarna podržavaju i državne i društvene institucije, što je najvidljivije kad nakon prestanka zajednice života roditelja odlučuju o vršenju roditeljskog prava - u većini slučajeva deca se poveravaju majci na čuvanje i vaspitanje, dok očevi stiču pravo i dužnost da doprinose izdržavanju deteta, da sa njim održavaju lične kontakte i da sporazumno sa drugim roditeljem odlučuju o bitnim pitanjima vezanim za život deteta. Suštinski posmatrano, ovakav stav u suprotnosti je sa principom rodne ravnopravnosti i podjednako diskriminiše i muškarce i žene.

Iako se očekuje da u intimnom porodičnom prostoru svi članovi porodice budu bezbedni i nesmetano uživaju svoja prava, iskustvo pokazuje da je u odnosu na pojedine članove porodice, posebno žene i decu, porodica mesto u kome se najučestalije krše njihova prava, kao što su pravo na život, pravo na slobodu i ličnu sigurnost, pravo na ljudsko dostojanstvo, pravo na slobodan lični razvoj i samoostvarivanje i dr. Posebno štetne posledice izaziva nasilje nad članovima porodice, kao vid rodno zasnovanog nasilja. Istraživanja u literaturi pokazuju da je jedan od najmanje izučavanih oblika rodno zasnovanog nasilja ekonomsko nasilje u porodičnom kontekstu. Uprkos negativnim posledicama koje izaziva, ovaj vid nasilja, kojim se ispoljava autoritet i moć muškarca kao "glave porodice", još uvek je na marginama feminističkih istraživanja, teško se prevenira, prepoznaje i sankcioniše.

Načini ispoljavanja ekonomskog nasilja nad ženama u porodičnom okruženju veoma su raznovrsni i ogledaju se u nasilnom oduzimanju novca i vrednih stvari, u kontrolisanju zarade i primanja, upisu zajednički stečenih nepokretnosti na muževljevo ime, izdržavanje porodice samo od primanja koja ostvaruje žena, trošenje zarade van porodice, na kocku, piće i zabavu, uskraćivanje prava ženi da učestvuje u odlučivanju o investiranju zajedničke imovine itd.³ Posebno su teške posledice koje nastaju u slučajevima nemogućnosti ili nesposobnosti žene da profesionalnim radom ostvari sopstvene prihode. Kod ovih težih vidova

3 Uprkos zakonskom (formalnom) izjednačenju muških i ženskih članova porodice u domenu imovinskih odnosa, istraživanja pokazuju da u Srbiji vredna imovina mnogo češće pripada muškarcima nego ženama. Prema jednom istraživanju, samo 7,8% žena ima automobile, samo 17% žena su vlasnice stanova u kojima žive, samo 8,7% žena su vlasnice kuća, a tri puta više muškaraca ima vikendice (Keđž metoda za procenu, Izveštaj za Srbiju, ABBA/CEELI, 2003). Takvo stanje posledica je niza duboko ukorenjenih običajnih normi i na njima zasnovane prakse u sferi nasleđivanja, sticanja i deobe zajedničke imovine, upravljanja i raspolaganja porodičnom imovinom i dr. Sa velikom sigurnošću može se zaključiti da se žene u inferiornom položaju i kad je reč o donošenju odluka o upravljanju i raspolaganju zajedničkom porodičnom imovinom jer tradicionalni i stereotipni stav da je "bolje kada je muškarac glava porodice", podržava 51,8% muškaraca i 52,9% žena u Srbiji (Istraživanje o polnoj diskriminaciji i politici ravnopravnih mogućnosti", OEBS, Beograd, 2002). Podaci govore da je tokom trajanja bračne, odnosno vanbračne zajednice muškarac taj koji najčešće upravlja i raspolaze zajedničkom imovinom, kao i imovinom koja predstavlja ženu posebnu imovinu, stečenu pre sklapanja braka. Patrijarhalni model bračnih odnosa podrazumeva da ovaj vid poslova "prirodno" pripada mužu, "glavi porodice," i da žena ne treba da se "meša" u ovu vrstu "muškog" posla. Zato veliki broj žena ne participira u donošenju odluka vezanih za trošenje i ulaganje sredstava iz kućnog bužeta. O tome, videti: Petrušić, N., Stavovi o imovinskom položaju žena u porodici, u: Društvena svest, ljudska prava i aktivizam građana u Južnoj i Istočnoj Srbiji, (priredio Nenad Popović), Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2005, str. 43. i dalje.

ispoljavanja ekonomskog nasilja često je ugrožena i sama egzistencija žene i dece.⁴

Jedan od najučestalijih vidova ekonomskog nasilja nad članovima porodice jeste neispunjavanje zakonske obaveze izdržavanja. Ovaj vid ekonomskog nasilja posebno pogađa decu, jer se negativno odražava na njihov celokupan fizički i psihički razvoj, ali izaziva negativne posledice i u odnosu na njihove majke, posebno u odnosu na samohrane majke i majke koje posle prestanka zajednice života samostalno vrše roditeljsko pravo. Istraživanja pokazuju da su žene koje nakon prestanka braka, odnosno vanbračne zajednice, samostalno vrše roditeljsko pravo u mnogo nepovoljnijem ekonomskom i socijalnom položaju u odnosu na muškarce. U posebno teškom položaju su nezaposlene žene. Mnoge od njih su na ivici egzistencije, prinuđene da povremenim radom "na crno" obezbede elementarne potrebe svojoj deci.

Iako roditelji imaju zakonsku obavezu da izdržavaju svoju decu, česti su slučajevi neizvršavanja ove obaveze, o čemu svedoči broj sudskih postupaka za ostvarivanje prava deteta na izdržavanje. Istraživanja pokazuju da je ovaj postupak izuzetno neefikasan, uprkos proklamovanom načelu hitnosti. Tokom trajanja alimentacionih parnica, mnoga deca žive u krajnjoj bedi, bez mogućnosti da zadovolje i najelementarnije životne potrebe, čemu doprinosi i retka primena privremenih mera, kojima se može pružiti provizorna zaštita i obezbediti zadovoljenje egzistencijalnih potreba deteta u toku trajanja sudskog postupka. Evidentne su teškoće i u prinudnom izvršenju sudskih odluka o izdržavanju deteta, a problemi postoje i u procesuiranju krivičnih dela nedavanja izdržavanja, propisanog čl. 195. Krivičnog zakonika Srbije.

U nastojanju da steknu uvid u efikasnost i delotvornost mehanizama za sudsku zaštitu i ostvarivanje prava na zakonsko izdržavanje, autorke su tokom 2012. godine, u organizaciji Odbora za ljudska prava Vranje, S.O.S. telefon Vranje, sprovele pilot istraživanje prakse sudova u Vranju, Bujanovcu i Bosilegradu, opštinama koje pripadaju jednom od najnerazvijenijih područja Srbije. Istraživanjem je obuhvaćeno 60 parničnih predmeta, 48 izvršnih predmeta, kao i 19 krivičnih predmeta procesuiranih tokom 2010. godine. Podaci prikupljeni korišćenjem posebno sastavljenog upitnika, koji su u radu prezentovani i analizirani, pružaju uvid u ključne probleme koji se u praksi javljaju prilikom rešavanja sporova koji se tiču izdržavanja deteta, prinudnog izvršenja presuda kojima je naloženo davanje izdržavanja, kao i procesuiranja krivičnog dela nedavanje izdržavanja.

Osnovni cilj ovog pilot istraživanja bio je da se steknu početna saznanja o tome ko su lica koja su prinuđena da sudski ostvaruju pravo na zakonsko izdržavanje, ko su članovi porodice koji dobrovoljno ne daju izdržavanje, tj. protiv kojih se mora voditi sudski postupak da bi ispunili svoju zakonsku dužnost. Takođe, istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se steknu preliminarni uvidi u rad pravosudnih organa u pravnim stvarima koje se tiču sudske zaštite i ostvarivanja prava na izdržavanje, uključujući i procesuiranje krivična dela neplaćanja izvršavanja. Pored toga, istraživanje je omogućilo da se evidentiraju

4 Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., *Prevenција ekonomskog nasilja muškaraca nad ženama i decom*, Temida, 1/1998, str. 24.

ključni problemi koji se u ovoj pravnoj oblasti javljaju, kao i da se razviju hipoteze za naredna sveobuhvatna istraživanja.

U prikupljanju podataka dragocenu pomoć pružile su Suzana Antić Ristić, Milica Mitić i Jelena Petričević Mladenović, članice i aktivistkinje Odbora za ljudska prava Vranje, S.O.S. telefon Vranje, koje su i inicijatorke istraživanja. Na tome im najtoplije zahvaljujemo.

Autorke

Introductory sections

Relationships among family members that are treated as a private sphere of life, greatly affect the exercise of their civil, political, economic and all other human rights, given that the private and public spheres of life are not entirely separate. There is no doubt that the universal principle of equality and non-discrimination, which all international human rights instruments guarantee so as the Constitution of the Republic of Serbia, is the foundation of all social relations, including family relationships.

Analysis of applicable regulations of family shows that the Serbian family legislation, as a whole, based on this principle, with the most significant is the principle of equality, which is the constitution explicitly proclaims.

Although all family law legislation defining the rights and responsibilities of spouses and unmarried partners, parents' rights and duties of the father and the mother-child relations, based on the constitutional principle of equality between women and men, in fact relations realization of this principle is often challenged.

Despite the proclaimed equality, real-life relationships of marital and unmarried partners often based on customary rules that are based on patriarchal attitudes about the role of spouses in marriage and family. In most families in Serbia distribution of housework is based on a clear division of male and female labor in the home and with the children, so one may say that family is a place of "unpaid work" for women.

Although the current regulations governing the parents jointly exercise parental rights, in everyday practice parenting relationship is a product of patriarchal attitudes and practices, which leave little room for the exercise of genuine equality of mother and father. No matter the parenting by its very nature is not gender-specific, in our community taking care of the children is "in the description of" a "female" activities.

Women are expected to do most of the work about raising children besides the exhausting work on the household maintenance and food preparation.

Cultural stereotypes and social prejudices, the primary parental role of the mother, support by state and social institutions. This is manifest after termination of cohabitation of parents to make decisions concerning the exercise of parental rights. In most cases the children entrusted to mother's care and education, while fathers gain the right and duty to contribute child support, to maintain personal contacts and with the other parent mutually decide on important issues related to the child's life. Essentially, this view is contrary to the principles of gender equality and discriminates equally against both men and women.

While it is expected that in the intimate family space all family members are safe and undisturbed exercise their rights, experience shows that in

relation to certain family members - especially women and children - the family is the place where the most frequent violation of their rights, such as the right to life, right to liberty and security of person, the right to human dignity, the right to personal development and self-actualization and others.

Especially damaging are implications of violence against family members, as a form of gender-based violence.

Researches in the literature show that the economic violence in the family context is one of the least studied forms of gender-based violence. Despite the negative affects that cause, this type of violence, which is the manifestation of the power and authority of a man as "head of household", is still on the margins of feminist researches, it is difficult to prevent, detect and sanction.

Economic manifestations of violence against women in the family are very diverse and are reflected in the violent seizure of cash and valuables, in controlling incomes and benefits, enrollment jointly acquired property on her husband's behalf, supporting families only with woman's income, spending own income outside the family on gambling, drinking and entertainment, denial of women to participate in decision-making on investments related to joint property etc.

Particularly serious consequences arise in cases of failure or inability of women to achieve their own professional work income. In these severe economic forms of expressing violence are often threatened the very existence of women and children.

One of the most common forms of economic violence against family members is not fulfilling the legal obligation of support. This form of economic violence, specifically affecting children, because a negative impact on their overall physical and mental development, but it causes a negative impact on their mothers, in particular on single mothers, and mothers independently exercise their parental rights after the termination of marriage or cohabitation. Research shows that after the marriage (or cohabitation) women independently exercising parental rights in much less favorable economic and social circumstances than men. In particularly difficult position are unemployed women. Many of them are on the edge of poverty, are forced to work occasionally and illegally to provide basic needs of their children.

While parents have a legal obligation to support their children, there are frequent cases of default on these obligations, as evidenced by the number of trials for the realization of children's rights to subsistence. Studies show that this procedure is highly inefficient, despite the avowed principle of urgency. For the duration of alimony cases, many children live in extreme poverty, unable to meet the most basic needs of life, combined with a rare application of provisional measures, which can provide protection and ensure the provisional satisfaction of basic needs of the children in the course of judicial proceedings. Difficulties are evident in the forced execution of court decisions on child support, and there are problems in the prosecution of criminal offenses withholding support, provided for in Article 195 of the Criminal Code of Serbia.

During 2012, in an effort to gain insight into the efficiency and effectiveness of mechanisms for judicial review of the exercise of the right to legal support, the authors conducted a pilot case study in courts in Vranje, Bujanovac and Bosilegrad municipalities belonging to one of the most underdeveloped regions in Serbia, organized by the NGO Human Rights Committee Vranje, SOS hotline Vranje.

The study included 60 civil cases, 48 enforcement cases and 19 criminal cases prosecuted in 2010. Data collected using a questionnaire specifically composed, which are presented and analyzed in this paper, providing an insight into the key issues that arise in practice in resolving disputes concerning child support, enforcement of judgments ordering the provision of financial assistance, as well as the prosecution of the offence of Failure support .

The main objective of this pilot study was to gain initial information about who are the persons who were forced to realization the right to legal support in courts, who are family members who do not voluntarily provide support, that is, against whom legal action must be taken to fulfill their legal duty. The research was also conducted in order to gain preliminary insights into the work of the judiciary in legal matters relating to judicial protection and exercise of the right to subsistence, including the prosecution of the offense of Failure support. In addition, the study made it possible to record the key issues that arise in this area of law, and to develop hypotheses for future comprehensive research.

Valuable assistance in data collection have provided Suzana Ristic-An-tic, Milica Mitic, and Jelena Mladenovic-Petricevic, members of the NGO Human Rights Committee Vranje, SOS hotline Vranje, which was initiators of research. We thank them warmly for this.

**OSTVARIVANJE PRAVA NA ZAKONSKO IZDRŽAVANJE
PRED PRAVOSUDNIM ORGANIMA U VRANJU,
BUJANOVCU I BOSILEGRADU**

1. Zakonsko izdržavanje - pojam i obeležja

Izdržavanje (alimentacija, lat. alere - hraniti) sastoji se u redovnom obezbeđivanju sredstava za zadovoljenje osnovnih životnih, kulturno-obrazovnih i drugih potreba izdržavanog lica. S obzirom na to šta predstavlja osnov izdržavanja, razlikuju se izdržavanje na osnovu pravnog posla (npr. ugovor o doživotnom izdržavanju, testament i) i tzv. zakonsko izdržavanje, izdržavanje između određenih lica među kojima postoji određeni odnos (brak, vanbračna zajednica ili srodstvo), koje proizlazi iz samog zakona.

Imajući u vidu cilj izdržavanja, kod zakonskog izdržavanja obaveza članova porodice da daju izdržavanje ustanovljena je samim zakonom, a propisi kojima je ovo izdržavanje ustanovljeno i regulisano imperativne su prirode.

Propisi o zakonskom izdržavanju sadržani su u Porodičnom zakonu.⁵ U čl. 8. ovog zakona propisano je da izdržavanje predstavlja pravo i dužnost članova porodice. U čl. 151-159 PZ utvrđeno je koji članovi porodice imaju pravo odnosno dužnost izdržavanja, kao i redosled prvenstva u ostvarivanju ovog prava, odnosno dužnosti (čl. 166. PZ).

Analiza propisa PZ pokazuje da je zakonsko izdržavanje institut porodičnog prava koji se zasniva na načelu porodične solidarnosti. Za razliku od ranije važećeg Zakona o braku i porodičnim odnosima,⁶ kojim je zakonsko izdržavanje bilo koncipirano na načelu šire, društvene solidarnosti jer je bila propisana dužnost države da neobezbeđenim članovima porodice pruži izdržavanje ako izdržavanje nije obezbeđeno u okviru porodice (čl. 10. st. 2. ZBPO), važeći Porodični zakon uređuje zakonsko izdržavanje isključivo kao međusobnu obavezu članova porodice. Saglasno tome, propisi o socijalnoj podršci i materijalnom obezbeđenju porodice i članova porodice sadržani su u Zakonu o socijalnoj zaštiti,⁷ a ne u porodičnopravnim propisima.⁸

⁵ Porodični zakon („Sl. glasnik RS“, 18/2005 od 17. 02. 2005), u daljem tekstu: PZ.

⁶ Zakon o braku i porodičnim odnosima („Sl. glasnik RS“, 22/80, 24/84, 11/88, 22/93, 25/93, 35/94), u daljem tekstu: ZBPO. Ovaj zakon se primenjivao do stupanja na snagu Porodičnog zakona.

⁷ „Sl. glasnik RS“, br. 24/2011.

⁸ Valja imati u vidu da je u Prednacrta građanskog zakonika, Knjiga III, koja se odnosi se na oblast porodičnog prava, predviđeno uvođenje alimentacionih fondova, iz kojih bi se isplaćivalo izdržavanje koje je sud odredio pravnosnažnom i izvršnom odlukom a koju roditelj dužnik izdržavanja izbegava da izvrši. U stručnim komentarima ovog rešenja sreće se stav da je ovakvo rešenje inspirisano potrebom da se pomogne deci čiji roditelji ne žive zajedno da lakše i brže ostvare svoje pravo na izdržavanje od roditelja dužnika, u slučaju kada roditelj dužnik izbegava izvršavanje svoje obaveze. Roditelj koji se stara o detetu se u takvim slučajevima suočava sa teškoćama oko obezbeđenja uslova za život, podizanja, vaspitanja i obrazovanja deteta dok drugi roditelj to uspešno i nekažnjeno izbegava. Zato država, odnosno fond treba da preuzme teret prinudne naplate od roditelja dužnika. Predviđeno je da bi se sredstva isplaćena iz alimentacionog fonda refundirala od roditelja dužnika, ali bi taj roditelj morao da plaća utvrđeni iznos izdržavanja uvećan za 10-15% na ime naknade prinudne naplate. Uslov za ostvarivanje prava na isplatu izdržavanja iz alimentacionog fonda bio bi da dužnik izdržavanja ne ispunjava uredno svoju obavezu izdržavanja deteta u periodu od tri meseca uzastopno ili u roku od šest meseci sa prekidima, s tim što dete - poverilac izdržavanja treba da podnese dokaz

Prema PZ, između titulara prava na izdržavanje (poverioca izdržavanja) i nosioca dužnosti izdržavanja (dužnika izdržavanja) uspostavlja se dužničko-poverilački odnos, tj. obligacionopravni odnos u kojem strane imaju određena prava i dužnosti.

Zbog specifičnosti zakonskog izdržavanja, samo pravo na izdržavanje ima određene karakteristike.⁹

Pravo na zakonsko izdržavanje jeste lično imovinsko pravo – dužnici i poverioci obaveze izdržavanja su lica među kojima postoji određena lična veza nastala rođenjem, zajednicom života ili brakom. Saglasno tome, smrt jedne od strana dovodi do gašenja obligacionopravnog odnosa, a prava i dužnosti ne prelaze na naslednike.

Titular prava na izdržavanje ne može se odreći svog prava. Odredbom iz čl. 8. st. 2. PZ izričito je propisano da se odricanje od prava na izdržavanje nema pravnog dejstva. Poverilac izdržavanja i dužnik izdržavanja ne mogu se sporazumeti o samom pravu, već sporazumno mogu odrediti jedino visinu i način davanja izdržavanja.

Izdržavanje se može tražiti samo unapred, a ne i za proteklo vreme. Ako lice nije tražilo izdržavanje, iako je imalo pravo na izdržavanje, pretpostavlja se da mu izdržavanje nije ni bilo potrebno i da je iz drugih izvora zadovoljavalo svoje životne potrebe.¹⁰

Primljeno izdržavanje se ne vraća - smisao izdržavanja nije u tome da primljeno izdržavanje lice kasnije vrati onome ko ga je dao. Za slučaj da raniji primalac izdržavanja kasnije ima dužnost da izdržava davaoca izdržavanja, on time ne vraća dato izdržavanje, već to čini jer su se stakli zakonski uslovi da sam daje izdržavanje, a između njega i ranijeg davaoca izdržavanja uspostavlja se novi obligacionopravni odnos.

Poverilac izdržavanja nije dužan da vrati izvršavanje koje mu je određeno lice faktički dalo, a nije bilo dužno to da učini, odnosno da daje u onom obimu u kojem je davalo. Do takve situacije dolazi kada ako je lice davalo izdržavanje, a uopšte nije bilo dužno da to čini jer je, prema zakonskom redosledu, pre njega izdržavanje trebalo da daje neko drugo lice i sl., ili je davalo ceo iznos izdržavanja, umesto samo jednog dela koje je bilo dužno da daje. U tim slučajevima lice može

da je prinudno izvršenje ostalo bezuspešno. U tom slučaju izdržavanje bi bilo isplaćeno iz Fonda, koji bi se refundirao od roditelja dužnika izdržavanja. Tekst Prednacrtu građanskog zakonika dostupan je na sajtu Ministarstva pravde: <http://www.mpravde.gov.rs/cr/articles/zakonodavna-aktivnost/gradjanski-zakonik>. Potrebno je konstatovati da je osnivanje alimentacionog fonda bilo propisano i Zakonom o braku i porodičnim odnosima, ali on nikada nije bio osnovan iako je u više navrata takav zahtev istican. Videti: Petrušić, N., Prava žena u porodici, u: Ljudska prava za žene, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2004, str. 23. i dalje.

⁹ Detaljno: Draškić, M., *Porodično pravo i pravo deteta*, Čigoja štampa, Beograd, 2005, str. 257. i dalje.

¹⁰ U sudskoj praksi izdržavanje se dosuđuje od momenta podizanja tužbe, ali se u starijoj sudskoj praksi sreću i odluke u kojima je sud zauzeo stav da se izdržavanje može dosuditi i za protekli period od šest meseci, računajući od dana podizanja tužbe. Ipak, u sudskoj praksi sreću se i stav da se izdržavanje dosuđuje od trenutka donošenja sudske odluke.

da naplati iznos izdržavanja koji je dalo od onoga ko je imao zakonsku dužnost da daje izdržavanja (tzv. regresni zahtev). Prema čl. 165. PZ, lice koje je faktički davalo izdržavanje, a nije imalo pravnu obavezu, ima pravo na naknadu od lica koje je po ovom zakonu bilo dužno da daje izdržavanje (pravo na regres).

Zakonom je izričito propisano da je obaveza lica koja su istovremeno bila dužna da daju izdržavanje solidarna (čl. 165. st. 2. PZ). To znači da dužnik izdržavanja koji je isplatio izdržavanje u celini, ima pravo da se namiri od ostalih sadužnika izdržavanja jer on nije platio samo svoj, već i njihov dug.¹¹

Pravo na izdržavanje ne zastareva, što je propisano Zakonom o obligacionim odnosima. Međutim, dospele neisplaćene rate (obroci) izdržavanja zastarevaju u roku od tri godine, kao i sva povremena davanja. Rok zastarelости počinje da teče prvog dana dospelosti svakog pojedinog davanja¹², ali je ZOO propisano da zastarelост ne teče između bračnih supružnika i roditelja i dece dok traje roditeljsko pravo.¹³ Ako je između supružnika postojalo neko potraživanje pre sklapanja braka, momentom njegovog zaključenja zaustavlja se rok zastarelости i počinje da teče tek po prestanku braka.

Odredbama PZ propisani su kriterijumi za utvrđivanje visine izdržavanja propisani su zakonom i utvrđena je minimalna suma izdržavanja. Visina izdržavanja može se menjati zbog promenjenih okolnosti na strani poverioca izdržavanja i dužnika izdržavanja (čl. 164. PZ). Visina izdržavanja može biti promenjena sporazumom poverioca i dužnika izdržavanja ili sudskom odlukom.

11 Pravila o solidarnosti dužnika sadržana su u čl. 414-424. Zakona o obligacionim odnosima ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja), u daljem tekstu: ZOO.

12 Čl. 372. st. 1. ZOO.

13 Čl. 381. Zakona o obligacionim odnosima.

2. Određivanje izdržavanja

Osnovni kriterijumi za određivanje izdržavanja jesu *potrebe poverioca izdržavanja i mogućnosti dužnika izdržavanja* (čl. 160. PZ). Zakonom je propisano da potrebe poverioca izdržavanja zavise od njegovih godina, zdravlja, obrazovanja, imovine, prihoda, kao i od drugih okolnosti od značaja za određivanje izdržavanja (čl. 160. st. 2. PZ). Kad su u pitanju mogućnosti dužnika izdržavanja, one zavise od njegovih prihoda, mogućnosti za zaposlenje i sticanje zarade,¹⁴ njegove imovine, njegovih ličnih potreba, obaveze da izdržava druga lica, kao i od drugih okolnosti od značaja za određivanje izdržavanja (čl. 160. st. 3. PZ). Sud je dužan da u svakom konkretnom slučaju utvrdi potrebe poverioca, kao i mogućnosti dužnika, imajući u vidu sve relevantne faktore i sagledavajući životnu situaciju poverioca i dužnika izdržavanja.

Odredbama PZ propisano je da se izdržavanje, po pravilu određuje u novcu, a da se može odrediti i na drugi način (davanjem u naturi), pod uslovom da su se poverilac i dužnik izdržavanja o tome sporazumeli (čl. 161. PZ).

Ukoliko se izdržavanje određuje u novcu, PZ priznaje pravo poveriocu izdržavanja da po svom izboru zahteva da visina izdržavanja bude određena u fiksnom mesečnom novčanom iznosu ili, pak, u procentu od redovnih mesečnih novčanih primanja dužnika izdržavanja (čl. 162. PZ). Ovo zakonsko rešenje stavlja poverioca i bolji položaj jer od njegove volje zavisi kako će izdržavanje biti određeno. Poverilac se po pravilu opredeljuje za fiksni iznos kada dužnik izdržavanja ne ostvaruje redovne mesečne novčane prihode, a za procentualni, kada dužnik ostvaruje redovna mesečna primanja (zaradu, naknadu zarade, penziju i dr.). Zakon ne isključuje mogućnost da poverilac izdržavanja zahteva da se visina izdržavanja delimično odredi u procentu od redovnih mesečnih primanja dužnika izdržavanja i delimično u fiksnom mesečnom iznosu.¹⁵

Kad je izdržavanje određeno u procentu, saglasno čl. 162. st. 2. PZ, visina izdržavanja, po pravilu, ne može biti manja od 15% niti veća od 50% redovnih mesečnih novčanih primanja dužnika izdržavanja umanjениh za poreze

14 Treba primetiti da kriterijum po kojem mogućnosti dužnika izdržavanja zavise, pored ostalog, od njegovih "mogućnosti za zaposlenje i sticanje zarade" nije sasvim jasan jer mogućnosti dužnika izdržavanja da daje izdržavanje, po prirodi stvari, ne mogu zavisiti od potencijalne mogućnosti da se zaposli i stiče zaradu, već od toga da li je, u trenutku određivanja izdržavanja, zaposlen i da li i u kom obimu ostvaruje zaradu. Ovu primedba je svojevremeno bila istaknuta tokom javne rasprave o Predlogu porodičnog zakona. Videti: Petrušić, N., *Primedbe na Predlog Porodičnog zakona – izdržavanje supružnika i vanbračnih partnera*, u: Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., *Žene, pravo i društvena realnost*, knj. 1, Ženski istraživački centar, Niš, 2009, str. 47.

15 Vrhovni sud Srbije je, odlučujući po reviziji, zauzeo stav da se visina izdržavanja može delimično odrediti u procentu od redovnih mesečnih primanja dužnika izdržavanja i delimično u fiksnom mesečnom iznosu, ako je zakonom predviđen maksimalni iznos od 50% od redovne mesečne neto zarade dužnika izdržavanja nedovoljan za njegovo izdržavanje, a dužnik izdržavanja ostvaruje i druge prihode osim zarade i mogućnosti je da i od drugih prihoda doprinosi izdržavanju poverioca izdržavanja, posebno ako je poverilac izdržavanja dete, čiji životni standard treba da prati standard roditelja (Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1077/2006 od 31. maja 2006. godine).

i doprinose za obavezno socijalno osiguranje (neto primanje). Utvrđivanjem minimalnog i maksimalnog procenta od redovnih mesečnih primanja, svi poverioci izdržavanja stavljaju se u isti položaj, zaštićeni su i interesi dužnika, a olakšano je i utvrđivanje izdržavanja u sudskom postupku. Osnovni nedostatak postojećeg zakonskog rešenja ogleda se u tome što se ne uzimaju u obzir povremeni prihodi dužnika izdržavanja, koji, u uslovima široko rasprostranjene sive ekonomije, često prevazilaze redovna mesečna primanja, a ponekad su i jedini izvor prihoda.

Zakonom su propisana i dva dodatna kriterijuma za određivanje visine izdržavanja. Pre svega, utvrđena je *minimalna suma izdržavanja* koja predstavlja sumu koju kao naknadu za hranjenike odnosno za lica na porodičnom smeštaju periodično utvrđuje ministarstvo nadležno za porodičnu zaštitu, u skladu sa zakonom (čl. 160. st. 4. PZ).¹⁶ Smatra se¹⁷ da je praktična vrednost ovog kriterijuma u tome što kod utvrđivanja potreba poverioca izdržavanja, ako je poverilac, npr., dete, sud ne bi nikako mogao da utvrdi potrebu deteta za izdržavanjem koja je manja od minimalne sume koju država priznaje deci bez roditeljskog staranja koja su smeštena u hraniteljske porodice, odnosno, kada su u pitanju punoletne osobe, ta minimalna suma ne sme biti manja od visine koja se priznaje kao naknada za izdržavanje lica koja su smeštena u drugu porodicu.¹⁸

16 Prema Pravilniku o kriterijumima i merilima za utvrđivanje cena usluga u oblasti socijalne zaštite koje finansira Republika ("Sl. glasnik RS", br. 15/92, 100/93, 12/94, 51/97, 70/2003, 97/2003, 99/2004, 100/2004 - ispr., 25/2005, 77/2005, 60/2006 i 8/2011), mesečna naknada za izdržavanje deteta u hraniteljskoj porodici utvrđuje se jednom godišnje u iznosu od 52% od prosečne zarade bez poreza i doprinosa ostvarene po zaposlenom u Republici u junu mesecu tekuće godine i usklađuje se svakog meseca sa indeksom troškova života. Ova naknada se mesečno može uvećati ukoliko se radi o detetu koje je ometeno u razvoju, dete koje se školuje izvan mesta prebivališta, a jednom godišnje se uvećava za troškove nabavke udžbenika i drugog školskog pribora (čl. 10a Pravilnika). Visina mesečne naknade za izdržavanje odraslog i starog lica u hraniteljskoj porodici utvrđuje se jednom godišnje u iznosu od 40% od iznosa prosečne zarade bez poreza i doprinosa po zaposlenom u Republici ostvarene u junu mesecu tekuće godine i usklađuje se svakog meseca sa indeksom troškova života. Ova naknada se uvećava se za iznos dodatka za pomoć i negu drugog lica, utvrđenog po propisima kojima se uređuje socijalna zaštita, za lica kome je utvrđena potreba za pomoći i negom drugog lica. Uvećavanje pripada ako se dodatak za pomoć i negu drugog lica ne obezbeđuje po drugom osnovu (čl. 10b Pravilnika).

17 Vujović, R., *Pravo na zakonsko izdržavanje po novom Porodičnom zakonu*, Novine u porodičnom zakonodavstvu, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2006., str. 186.

18 Ipak, u sudskoj praksi sreću se odluke u kojima je izražen stav da novčani iznos naknade za hranjenike odnosno za lica na porodičnom smeštaju koji periodično utvrđuje ministarstvo nadležno za porodičnu zaštitu, u skladu sa zakonom, predstavlja samo okvirni podatak koji služi za utvrđivanje potreba poverioca izdržavanja. Tako je u postupku po žalbi Okružni sud u Valjevu, u predmetu GŽ2. 11/2007 od 1.3.2007. godine, zauzeo stav: "...prvostepeni sud je pogrešio kada je utvrdio da potrebe maloletne tužilje iznose u mesečnom iznosu od 11.312,00 dinara koliko iznosi naknada za hranjenike odnosno lica na porodičnom smeštaju utvrđena od strane Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, jer ovaj iznos samo predstavlja okvirni podatak koji služi za utvrđivanje potreba, pri čemu Okružni sud nalazi da imajući u vidu sve okolnosti od kojih zavisi utvrđenje potreba maloletne tužilje, kao i uslove iz sredine u kojoj živi, da te potrebe iznose 6.000,00 dinara u mesečnom iznosu, prema odredbama člana 160. st. 1. i 2. Porodičnog zakona".

Kad je poverilac izdržavanja dete, visina izdržavanja određuje se tako da detetu omogući najmanje onaj nivo životnog standarda kakav uživa njegov roditelj - dužnik izdržavanja (čl. 162. st. 3. PZ). Ovaj korektivni kriterijum je od posebne važnosti u slučajevima kada se utvrdi da su potrebe deteta ispod realnih mogućnosti roditelja, odnosno da je roditelj u mogućnosti, s obzirom na primanja koja ostvaruje, da izdvoji veći iznos od onoga koji zadovoljava potrebe deteta. U tom slučaju, sud će, primenjujući ovaj kriterijum, odrediti izdržavanje u onoj visini koja će obezbediti da životni standard deteta bude usklađen sa životnim standardom roditelja koji je dužan da daje izdržavanje.

3. Redosled u izdržavanju

Odredbama iz čl. 166. PZ utvrđen je redosled u izdržavanju tako što je propisano da supružnik ostvaruje pravo na izdržavanje prvenstveno od drugog supružnika, da krvni srodnici ostvaruju međusobno pravo na izdržavanje redosledom kojim nasleđuju na osnovu zakona, a da tazbinski srodnici ostvaruju međusobno pravo na izdržavanje posle krvnih srodnika.

Ako je više lica istovremeno dužno da daje izdržavanje, njihova obaveza je podeljena, što je izričito propisano u čl. 166. st. 5. PZ.

4. Trajanje i prestanak izdržavanja

Odredbama iz čl. 163. st. 1. PZ propisano je da izdržavanje može trajati određeno ili neodređeno vreme.

Izdržavanje prestaje smrću poverioca ili dužnika izdržavanja (čl. 167. st. 1. t. 2. PZ). Ako izdržavanje traje određeno vreme, ono prestaje istekom vremena trajanja izdržavanja (čl. 167. st. 1. t. 1. PZ). Ako se, međutim, radi o izdržavanju na neodređeno vreme, ono prestaje kada poverilac izdržavanja stekne dovoljno sredstava za izdržavanje, izuzev ako poverilac izdržavanja nije maloletno dete (čl. 167. st. 2. t. 1. PZ). Takođe, izdržavanje može da prestane kada dužnik izdržavanja izgubi mogućnost da daje izdržavanje ili davanje izdržavanja postane za njega očigledno nepravično, s tim što ovo pravilo ne važi ako je poverilac izdržavanja maloletno dete (čl. 167. st. 1. t. 2. PZ). Za slučaj da je izdržavanje određeno odlukom suda na određeno vreme, ono traje sve dok ne stupi na snagu odluka kojom je sud, na zahtev ovlašćenog lica, odlučio o prestanku izdržavanja.

U pogledu trajanja i prestanka izdržavanja dece, supružnika i vanbračnih partnera, važe posebna pravila, koja su prikazane u odeljku koji je posvećen ovim vidovima izdržavanja.

5. Izdržavanje između članova porodice/srodnika

Zakonsko izdržavanje članova porodice zasniva se na načelu porodične solidarnosti. PZ propisano je ko i pod kojim uslovima ima pravo na izdržavanje i ko su dužnici izdržavanja. Evidentno je, međutim, da PZ nije izričito predviđena dužnost supružnika, odnosno vanbračnih partnera da tokom trajanja zajednice života prema svojim mogućnostima doprinose zadovoljavanju potreba porodičnog domaćinstva i ličnih potreba članova porodice.

Iako PZ izričito propisuju da su supružnici dužni da se uzajamno izdržavaju pod uslovima određenim, čini se da je PZ trebalo izričito propisati dužnost supružnika, odnosno vanbračnih partnera da tokom trajanja zajednice života prema svojim mogućnostima doprinose zadovoljavanju potreba porodičnog domaćinstva i ličnih potreba članova porodice.¹⁹ U prilog tome govori činjenica da je PZ namenjen ne samo pravosudnim i upravnim organima, već i samim članovima porodice, pa je zato potrebno odgovarajućim normama uputi članovima porodice jasnu i nedvosmislenu poruku o tome koja su njihova prava i obaveze i koje su to porodične vrednosti koje zakon štiti. S druge strane, takva odredba pružila bi mogućnost da ugroženi članovi porodice pokrenu sudski postupak, u kome bi neodgovornom članu porodice bilo naloženo da daje odgovarajući doprinos na ime zadovoljenja potreba zajedničkog domaćinstva i ličnih potreba neobezbedjenih članova porodice. Potreba za ovim vidom pravne zaštite postoji relativno često u praksi, posebno u situacijama kad je samo jedan od supružnika stalno zaposlen i ostvaruje redovne prihode. Ne retko se događa da jedan od supružnika (u praksi je to najčešće muškarac) skoro sva svoja primanja i prihode troši za zadovoljenje sopstvenih potreba, ugrožavajući egzistenciju porodice i izlažući je ekonomskom nasilju.

U daljem tekstu izložen je zakonski režim izdržavanja lica kojima PZ priznaje pravo na izdržavanje.

5.1. Izdržavanje između supružnika/vanparničnih partnera

Odredbama PZ supružnicima je priznato pravo na izdržavanje, kao i uslovi pod kojima se ono može ostvariti (čl. 151. PZ). Takođe, pravo na izdržavanje priznato je i vanbračnim partnerima,²⁰ s tim što je propisano da se na izdržavanje

¹⁹ Ovaj predlog je bio istaknut tokom javne rasprave o Predlogu porodičnog zakona, ali nije prihvaćen. Videti: Petrušić, N., *Primedbe na Predlog Porodičnog zakona – izdržavanje supružnika i vanbračnih partnera*, u: Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., *Žene, pravo i društvena realnost*, knj. 1, Ženski istraživački centar, Niš, 2009, str. 45.

²⁰ Vanbračna zajednica je trajnija zajednica života žene i muškarca između kojih nema bračnih smetnji (čl. 4. PZ). Detaljno: Draškić, M., op. cit. str. 157-166.

vanbračnog partnera shodno primenjuju odredbe o izdržavanju supružnika (čl. 152. PZ).

Supružnici su za vreme trajanja braka dužni da se međusobno izdržavaju, što predstavlja jednu od lično-imovinskopravnih posledica braka kao zajednice života supružnika. U čl. 28. PZ izričito je propisano da su supružnici dužni da se uzajamno izdržavaju pod uslovima određenim PZ. Iz PZ proizilazi da obaveza uzajamnog izdržavanja supružnika u braku, koja se ispunjava davanjem određene sume novca ili nekih dobara drugom supružniku, postaje pravna obaveza tek kada dođe do prestanka zajednice života, a brak kao pravna veza još uvek postoji i tek tada se može tražiti i sudska zaštita ovog prava. Iako PZ ne pruža izričit odgovor na pitanje da li pravo na izdržavanje supružnik može sudski ostvariti za slučaj da među supružnicima postoji faktička zajednica života ili samo kada supružnici ne žive zajedno, praksa stoji na stanovištu da ne postoji mogućnost sudskog ostvarivanja prava na izdržavanje dok među supružnicima postoji zajednica života. To primorava poverioca izdržavanja da pokrene postupak za razvod braka ili da prekine bračnu zajednicu kako bi ostvario svoje pravo na izdržavanje. Ne postoje razlozi zbog kojih bi supružniku trebalo uskratiti sudsku zaštitu prava na izdržavanje ukoliko živi u faktičkoj zajednici sa drugim supružnikom. U tom smislu potrebno je propisati izričitu zakonsku odredbu kako bi se izbegle nedoumice i otklonila opasnost nejednake primene prava.

PZ izričito propisuje da pravo na izdržavanje pripada i supružniku koji je sklopio ništav ili rušljiv brak. Ovo pravo supružniku ne pripada jedino ako je znao za uzrok ništavosti odnosno rušljivosti, što zakon izričito propisuje (čl. 151. st. 2. PZ).

Kada je reč o vanbračnim partnerima, oni imaju pravo na izdržavanje tokom trajanja vanbračne zajednice, tako i po njenom prestanku. Dok vanbračna zajednica traje obaveza uzajamnog izdržavanja se izvršava spontano. Ona je sastavni element zajednice života. U ovom pogledu situacija je ista kao u braku. Sudovi stoje na stanovištu da se sudska zaštita prava vanbračnog partnera na izdržavanje ne može ostvariti tokom trajanja vanbračne zajednice. U literaturi se navodi da ima opravdanja omogućiti sudsku zaštitu prava na izdržavanje supružniku u situaciji kada su supružnici formalno u braku, ali među njima nema zajednice života, ali da nije opravdano priznati pravo na sudsku zaštitu prava na izdržavanje vanbračnom partneru "tokom trajanja vanbračne zajednice, jer vanbračne zajednice nema ako nema zajednice života".²¹ Ima i shvatanja da spontano neizvršavanje obaveze na izdržavanje daje pravo vanbračnom partneru koji ima pravo na izdržavanje da traži sudsku zaštitu svog prava ali se navodi

²¹ Vujović, R., op. cit. str. 179. Autorka navodi da se "potpunim izjednačavanjem pravnog i faktičkog gubi granica između braka i vanbračne zajednice, odnosno vanbračna zajednica prevodi na drugu formu braka, na 'neformalni' brak sa svim pravnim posledicama formalnog. Drugim rečima, ljudima čiji je izbor drugačiji životni stil nameću se ista prava i isti pravni režim, kao i onima čiji je izbor klasični oblik porodice utemeljene na braku. I pored nesumnjivo dobrih namera, postavlja se pitanje ima li država pravo na takvo mešanje i takvo nametanje ograničenja vanbračnim partnerima".

da je to samo teorijska mogućnost, budući da izostanak spontanosti ukazuje da zajednica života više ne postoji.

Prema odredbama PZ, pravo na izdržavanje pripada supružniku koji nema dovoljno sredstava za izdržavanje, a nesposoban je za rad ili je nezaposlen.²²

Prvi uslov je objektivne prirode - da supružnik, poverilac izdržavanja, *nema dovoljno sredstava za izdržavanje*. Poverilac, dakle, može imati izvesne prihode, ali oni nisu dovoljni za zadovoljenje egzistencijalnih potreba. U praksi se uzima da je ovaj uslov ispunjen i kada je supružnik vlasnik stana jer, ako je to stan u kojem živi, od njega ne očekuje da stan proda kako bi zadovoljio egzistencijalne potrebe. Sud u svakom pojedinačnom slučaju ceni da li poverilac izdržavanja nema dovoljno sredstava za izdržavanje.

Drugi uslov koji treba da bude ispunjen da bi supružnik imao pravo na izdržavanje jeste da je *nesposoban za rad*, a ako je sposoban za rad, da je nezaposlen. Nesposobnost za rad može biti posledica urođene ili stečene bolesti, starosti, invaliditeta i sl., i to trajna ili privremena. Ukoliko se radi o privremenoj nesposobnosti za rad, izdržavanje se može dosuditi samo za određeno vreme, u okviru zakonskog maksimuma trajanja izdržavanja. Supružnik ima pravo na izdržavanje i ako je nezaposlen. Za razliku od ranije važećih propisa kojima je bilo propisano da pravo na izdržavanje ima supružnik koji se "ne može zaposliti", važeći propisi vezuju izdržavanje za činjenicu da neobezbeđeni suprug nije zaposlen. U literaturi je izraženo shvatanje da se "vezivanjem prava na izdržavanje za prostu činjenicu da je neobezbeđeni supružnik nezaposlen ugrožava pozicija drugog supružnika jer onaj ko traži izdržavanje ne mora dokazivati da objektivno nema mogućnosti da dobije zaposlenje, već je dovoljno da dokaže da ima status nezaposlenog lica, bez obzira na subjektivne (ne želi) ili objektivne okolnosti (nema mogućnost za zaposlenje).²³ U sudskoj praksi polazi se od stava da se supružnik može smatrati nezaposlenim ako se bez svoje krivice ne može zaposliti. Ovaj uslov se ceni u kontekstu mogućnosti zapošljavanja, a od supružnika koji traži posao očekuje se maksimalno angažovanje na nalaženju posla, što podrazumeva i prekvalifikaciju u slučaju da posao ne može da nađe u svojoj struci. Ipak, smatra se da supružnik nije dužan da prihvati poslove u drugom mestu koje bi od njega iziskivali dodatne troškove oko plaćanja stana, odvojen život sa decom i sl.²⁴

²² Prema ranije važećim propisima, pravo na izdržavanje pripadalo je supružniku ako se "ne može zaposliti", što je u praksi izazivalo teškoće u dokazivanju ispunjenosti ovog uslova.

²³ Vujović, R., op. cit. str. 180.

²⁴ Sudovi stoje na stanovištu da supružnik koji zahteva izdržavanje ima obavezu da učini sve što je u njegovoj moći da ostvari izvore prihoda za svoju egzistenciju. U presudi Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu (Gž.2. 113/2011 od 23.2.2011. godine), navodi se "Samo u slučaju da nije u mogućnosti to da učini, ima pravo da pod napred navedenim zakonskim uslovima zahteva izdržavanje. Odnosno u obavezi je, obzirom da je radno sposobna, ličnim angažovanjem (na povremenim, privremenim poslovima i slično), u slučaju kada nije u mogućnosti dobiti redovno zaposlenje, sticati sredstva za svoje izdržavanje. Nije dovoljno da je tužena protivtužilja prijavljena na evidenciji Zavoda za tržište rada i da traži posao u javnim preduzećima i slično, već je u obavezi da radi i privremene i povremene poslove radi sticanja sredstava za zadovoljenje sopstvenih potreba.

Prema čl. 151. st. 3. PZ, pravo na izdržavanje nema supružnik čiji bi zahtev za izdržavanje predstavljao očiglednu nepravdu za drugog supružnika. Iz istog razloga, ovo pravo ne pripada ni vanbračnom partneru, saglasno čl. 152. st. 2.

Pravni standard "očigledna nepravda", koji je upotrebljen prilikom formulisanja odredbe, u praksi se popunjava različitom sadržinom, a nepostojanje bilo kakvih smernica kojima bi se sud rukovodio, predstavlja potencijalnu opasnost za neujednačenu primenu zakona. U vreme važenja ZBPO, sudovi su odbijali zahteve za izdržavanje iz razloga predviđenih u čl.287. st. 2. u čl. 288. st. 4., kao i u čl. 293. ZBPO, od kojih su neki, kao što je npr. grubo i nedolično ponašanje supružnika koji traži izdržavanje, bili neprihvatljivi, što je, i bio razlog njihovog izostavljanja uz PZ. Iako novi PZ ne propisuje ovakve razloge, konkretizacija pravnog standarda "očigledna nepravda" može u praksi da dovede do toga da sudovi prilikom odlučivanja o izdržavanju uzimu u obzir ne samo objektivne faktore, već i ponašanje poverioca izdržavanja u toku trajanja bračne, odnosno vanbračne zajednice.

U praksi se pojam "očigledna nepravda" različito tumači. U jednom predmetu, sud je stao na stanovište da "okolnost da je brak trajao svega šest meseci ukazuje da bi prihvatanje zahteva supružnika za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za drugog supružnika".²⁵ Takođe, izražen je i stav da "pasivan odnos tužene protivtužilje u pogledu sticanja sredstava za sopstveno izdržavanje, kako radnim angažovanjem tako i izdavanjem dela imovine u zakup, isključuje pravo na izdržavanje jer bi prihvatanje njenog zahteva, bila očigledna nepravda za tužioca protivtuženog".²⁶

O „očiglednoj nepravdi“ sud u postupku za izdržavanje ne vodi računa po službenoj dužnosti, već samo ako se stranka pozove na ovu činjenicu.

U pogledu trajanja izdržavanja, važi pravilo da izdržavanje supružnika i vanbračnih partnera ne može trajati duže od pet godina. Samo izuzetno, izdržavanje supružnika po prestanku braka može se produžiti i posle isteka roka od pet godina ako naročito opravdani razlozi sprečavaju supružnika poverioca izdržavanja da radi. (čl. 163. st. 2. i 3. PZ). Ovakav pristup zakonodavca u regulisanju izdržavanja supružnika, odnosno vanbračnih partnera u skladu je sa savremenim tendencijama u uporednom pravu, zasnovanim na ideji da su posle prestanka braka, odnosno vanbračne zajednice, partneri odgovorni za sopstveno izdržavanje, te da, saglasno tome, pravo na izdržavanje treba ograničiti na jedan

Tužena protivtužilja nije ispoljila ni minimum inicijative u tom pravcu od prestanka zajednice života parničnih stranaka (februar 2010. godine). Ne pokušava se radno angažovati na taj način i ne iskazuje volju za sticanje bar dela sredstava za sopstveno izdržavanje". U jednom predmetu sud je stao na stanovište da "nisu ispunjeni uslovi da se odredi supružansko izdržavanje ukoliko tužilja obezbeđuje dovoljno sredstava za svoje izdržavanje sopstvenim radom u široj porodičnoj zajednici u poljoprivrednom domaćinstvu svog sina" (Presuda Okružnog suda u Valjevu, Gž.2. 13/2008 od 13.2.2008. godine).

25 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž.2. 434/2010 od 14.6.2010. godine.

26 Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž.2. 113/2011 od 23.2.2011. godine.

relativno kratak vremenski period po prestanku braka, odnosno vanbračne zajednice.²⁷

Iako je trajanje izdržavanja vremenski limitirano na pet godina, PZ ne propisuje kriterijume i smernice na osnovu kojih se određuje trajanje izdržavanja u okviru roka od pet godina, tako da je otvoren prostor za arbitrarnost.

Produženje izdržavanja posle isteka roka od pet godina može se tražiti pre nego što rok istekne jer izdržavanje po isteku pet godina prestaje i ne može se više produžiti. Na poveriocu izdržavanja je da dokaže da postoje naročito opravdani razlozi za koji ga sprečavaju da radi, a u te razloge spadaju teška bolest, starost i sl. Naročito opravdani razlozi koji sprečavaju supružnika da radi moraju postojati u momentu kada se o zahtevu za produženje izdržavanja odlučuje.

Izdržavanje supružnika i vanbračnih partnera prestaje po sili zakona smrću poverioca ili dužnika izdržavanja i istekom vremena trajanja izdržavanja. Takođe, izričito je propisano da izdržavanje supružnika, prestaje i kada poverilac izdržavanja sklopi novi brak odnosno vanbračnu zajednicu. Isto važi i kada je u pitanju vanbračni partner kao poverilac izdržavanja (čl. 167. st. 3. PZ).²⁸ Izdržavanje prestaje odlukom suda kada poverilac izdržavanja stekne dovoljno sredstava za izdržavanje, kada dužnik izdržavanja izgubi mogućnost za davanje izdržavanja ili izdržavanje za njega postane očigledno nepravično. Ukoliko je pravo na izdržavanje supružnika, odnosno vanbračnog partnera prestalo, ono se ne može ponovo ostvariti od istog supružnika, što zakon izričito propisuje (čl. 167. st. 4. PZ).

Ukoliko je u pogledu izdržavanja doneta sudska odluka, obaveza izdržavanja postoji sve dok sud ne odluči o prestanku izdržavanja. Ipak, obaveza izdržavanja može prestati i nedavanjem izdržavanja. Naime, ukoliko dužnik izdržavanja prestane da daje izdržavanje jer su u međuvremenu otpali zakonski uslovi za izdržavanje, a poverilac izdržavanja se tome ne protivi, izdržavanje prestaje i bez sudske odluke.

27 Verujemo da je predloženo vremensko limitiranje izdržavanja bilo izraz realnih očekivanja zakonodavca da će država biti u mogućnosti da po isteku vremena na koji je izdržavanje određeno obezbedi izdržavanje svim egzistencijalno ugroženim licima. Praksa, međutim, pokazuje da po isteku roka na koji je izdržavanje određeno mnogi bivši supružnici, uglavnom bivše supruge, ostaju bez ikakvih sredstava za život, a da pri tome ne ispunjavaju zakonske uslove za dobijanje novčane socijalne pomoći koja se obezbeđuje preko centara za socijalni rad, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti ("Sl. glasnik RS", br. 24/2011).

28 Izdržavanje, međutim, ne prestaje ako dužnik izdržavanja sklopi novi brak, odnosno, vanbračnu zajednicu. Sama okolnost što je tužilac nakon razvoda braka sa tuženom zasnovao novu bračnu zajednicu sa suprugom koja je nezaposlena, nije relevantan razlog za ukidanje obaveze supružanskog izdržavanja ustanovljene u korist tužene presudom o razvodu braka, ako se imovinske prilike tužene nisu poboljšale u odnosu na vreme donošenja prethodne odluke, niti su se izmenile imovinske prilike tužioca, pošto je tužilac u vreme utvrđivanja obaveze izdržavanja bio u zajednici sa svojom sadašnjom suprugom sa kojom je očekivao dete. (Videti: Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1979/2003 od 11.6.2003. godine).

5.2. Izdržavanje deteta

Odredbama čl. 154. PZ propisano je da maloletno dete ima pravo na izdržavanje od roditelja. Obavezu izdržavanja roditelji izvršavaju zajednički i sporazumno u zajednici života sa detetom. Uslovi za izdržavanje maloletne dece su najstrožije postavljeni u pogledu dužnika izdržavanja. Zakon ne propisuje kao uslov za izdržavanje deteta da roditelj ima mogućnosti da daje izdržavanje, što znači da su roditelji dužni da pokažu maksimalan napor i samopregor u izvršavanju ove obaveze, čak i po cenu sopstvene oskudice.

Ako roditelji nisu živi ili nemaju dovoljno sredstava za izdržavanje, maloletno dete ima pravo na izdržavanje od drugih krvnih srodnika u pravoj ushodnoj liniji. Dete je dužno da delimično podmiruje potrebe svog izdržavanja od sopstvene zarade ili imovine, ali je ova dužnost supsidijarna u odnosu na dužnost roditelja i krvnih srodnika.

Zakon ne postavlja nikakve uslove za izdržavanje ni na strani deteta, već je maloletstvo deteta, samo po sebi dovoljan uslov. Roditelji su dužni da daju izdržavanje detetu čak i u situaciji ako ono ima svoju zaradu ili imovinu, a isto pravilo važi i u odnosu na ostale krvne srodnike koji su dužni da daju izdržavanje.

U pogledu izdržavanja punoletnog deteta, PZ reguliše izdržavanje punoletnog deteta koje je nesposobno za rad i punoletnog deteta koje se redovno školuje. Prema čl. 155. st. 1. PZ, pravo na izdržavanje ima punoletno dete koje je nesposobno za rad, a nema dovoljno sredstava za izdržavanje. Roditelji su dužni da takvo dete izdržavaju sve dok se nalazi u takvom stanju. Punoletno dete koje se redovno školuje ima pravo na izdržavanje od roditelja srazmerno njihovim mogućnostima, ali najkasnije do navršene 26. godine života. U sudskoj praksi pojam "redovno školovanje" tumači se tako da obuhvata svako školovanje, bez obzira da na to u kakvom se statusu dete školuje, tj. da li se školuje kao budžetski ili samofinansirajući student.

Roditelji punoletne dece na redovnom školovanju koji nemaju mogućnosti da daju izdržavanje, nisu po zakonu dužni da daju izdržavanje.

Ako roditelji nisu živi ili ako nemaju dovoljno sredstava za izdržavanje, i jedna i druga kategorija dece ima pravo na izdržavanje od krvnih srodnika u pravoj ushodnoj liniji srazmerno njihovim mogućnostima (čl. 155. st. 3. PZ). Zakonom je izričito propisano da punoletno dete nema pravo na izdržavanje ako bi to usvajanje njegovog zahteva za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za roditelje odnosno druge krvne srodnike.

U pogledu prestanka izdržavanja važi opšte pravilo da izdržavanje prestaje smrću poverioca, odnosno dužnika izdržavanja. Osim toga, izdržavanje prestaje kada dete napuni 18 godina, izuzev ako se nalazi na redovnom školovanju ili je u pitanju dete koje je nesposobno za rad (čl. 155. st. 2. i 3. PZ).

O prestanku izdržavanja deteta odlučuje sud.

5.3. Izdržavanje majke deteta

Prema čl. 153. st. 1. PZ, majka deteta koja nema dovoljno sredstava za izdržavanje ima pravo na izdržavanje od oca deteta za vreme od tri meseca pre porođaja i godinu dana posle porođaja. Zakonom je izričito propisano da nema pravo na izdržavanje majka ako bi prihvatanje njenog zahteva za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za oca (čl. 153. st. 2. PZ).

Ranije važećim ZBPO bilo je propisano da majka deteta ima pravo na izdržavanje u slučaju da je dete mrtvo rodjeno ili da je umrlo za vreme nesposobnosti za rad izazvane porođajem (čl. 297. st. 2. ZBPO). Ovo pravilo je izostavljeno iz PZ, ali razlozi pravičnosti nalažu da ono bude propisano. U praksi majke deteta retko koriste ovo pravo, pored ostalog i zbog toga što se očinstvo utvrđuje posle rođenja deteta, priznanjem ili sudskom odlukom. To potvrđuje i činjenica da među sudskim odlukama objavljenim u sudskim bilitenima i drugim stručnim publikacijama nema ni jedne koja se odnosi na izdržavanje majke deteta. Nepoznato je, stoga, kako sudovi u kontekstu ove situacije tumače pojam "očigledna nepravda" iz čl. 153. st. 2. PZ.

5.4. Izdržavanje roditelja

Roditelj koji je nesposoban za rad, a nema dovoljno sredstava za izdržavanje ima pravo na izdržavanje od svoje punoletne dece ili drugog krvnog srodnika u pravoj nishodnoj liniji, kao i od maloletnog deteta koje stiče zaradu ili ima prihode od imovine, srazmerno njegovim mogućnostima (čl. 156. st. 1.). Zakon, međutim, propisuje da ovo pravo ne pripada roditelju ako bi prihvatanje njegovog zahteva za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za dete odnosno drugog krvnog srodnika (čl. 156. st. 2. PZ).

Pojam "očigledna nepravda" je pravni standard čije tumačenje zavisi od okolnosti subjektivne i objektivne prirode, koje treba da budu takve da je primanje izdržavanja roditelja od deteta protivno načelu pravičnosti.

5.5. Izdržavanje srodnika

Odredbama PZ regulisano je izdržavanje braće i sestara, kao i adoptivnih i tazbinskih srodnika.

Prema čl. 157. PZ, maloletni brat odnosno sestra imaju pravo na izdržavanje od punoletnog brata ili sestre, odnosno od maloletnog brata ili sestre koji stiče zaradu ili ima prihode od imovine, ako roditelji nisu živi ili ako nemaju dovoljno sredstava za izdržavanje.

U pogledu izdržavanje adoptivnih srodnika, PZ propisuje da se na njihovo

izdržavanje primenjuju odredbe o izdržavanju deteta, roditelja i drugih krvnih srodnika (čl. 158. PZ).

U domaćem pravu obaveza međusobnog izdržavanja postoji i između tazbinskih srodnika, i to samo onih koji se nalaze u prvom stepenu tazbinskog srodstva – između očuha/maćehe i pastorka/pastorke, dok između drugih tazbinskih srodnika u prvom stepenu tazbinskog srodstva, zeta i tašte i snahe i svekra, ne postoji obaveza izdržavanja. Maloletni pastorak/pastorka ima pravo na izdržavanje od maćehe odnosno očuha, s tim što pravo na izdržavanje ne postoji ako je brak između roditelja i maćehe odnosno očuha prestao poništenjem ili razvodom (čl. 159. PZ). Maćeha odnosno očuh koji su nesposobni za rad, a nemaju dovoljno sredstava za izdržavanje, imaju pravo na izdržavanje od punoletnog pastorka srazmerno njegovim mogućnostima, uz ograničenje da ovo pravo nemaju ako bi prihvatanje zahteva za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za pastorka (čl. 159. st. 3. i 4. PZ).

6. Postupak u parnicama za izdržavanje

Parnice za izdržavanje (alimentacione parnice) jesu parnice u kojima se odlučuje o pravu na izdržavanje, parnice koje se vode radi izmene odluke o izdržavanju, kao i parnice u kojima se odlučuje o produženju i o prestanku prava na izdržavanje.²⁹

Postupak u parnicama za izdržavanje (alimentacioni postupak) ima karakter posebnog postupka u porodičnopravnim stvarima i regulisan je odredbama čl. 277-282. PZ. U ovom postupku primenjuju se zajednička procesna pravila koja važe za sve postupke u vezi sa porodičnim odnosima (čl. 203-208. PZ). Pored toga, shodno se primenjuju i pravila opšteg parničnog postupka (čl. 202. PZ), sadržana u Zakonu o parničnom postupku.³⁰

6.1. Stvarna i mesna nadležnost i sastav suda

Za postupanje u alimentacionim parnicama stvarno je nadležan osnovni sud (čl. 22. st. 2. Zakona o uređenju sudova).³¹

U pogledu mesne nadležnosti u alimentacionim parnicama, primenjuju se pravila o mesnoj nadležnosti sudova sadržana u ZPP (čl. 277. PZ). Prema čl. 39. ZPP, za postupanje u alimentacionim parnicama mesno je nadležan sud na čijem području tuženi ima prebivalište. Ako je tužilac lice koje traži izdržavanje, pored suda opšte mesne nadležnosti, nadležan je i sud na čijem području tužilac ima prebivalište, odnosno boravište (čl. 43. ZPP). U alimentacionim parnicama sa

²⁹ Videti detaljno: Mandić, Lj., *Postupak u alimentacionim parnicama*, magistarski rad, Niš, 1991, str. 37-39.

³⁰ "Sl. glasnik RS", br. 72/2011. (u daljem tekstu: ZPP).

³¹ "Sl. glasnik RS", br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - dr. zakon, 78/2011 - dr. zakon i 101/2011.

stranim elementom važe pomoćna pravila o mesnoj nadležnosti. Naime, ako je u takvoj parnici nadležan domaći sud zato što tužilac ima prebivalište u Republici Srbiji, u tom slučaju mesno je nadležan je sud na čijem području tužilac ima prebivalište, a ako nadležnost domaćeg suda postoji zato što tuženi ima imovinu u Republici Srbiji iz koje može da se naplati izdržavanje, mesno je nadležan sud na čijem se području nalazi ta imovina.

U alimentacionim parnicama u prvom stepenu odlučuje veće sastavljeno od jednog sudije i dvoje sudija porotnika, a u postupku po žalbi, veće sastavljeno od troje sudija (čl. 203. st. 1. PZ). Zbog kompleksnosti pravnih stvari u domenu porodičnih odnosa, postupanje u parnicama za zaštitu od nasilja u porodici povereno je specijalizovanom veću. Specijalizovano veće čine posebno stručno osposobljene i kvalifikovane sudije profesionalci, koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta,³² i sudije porotnici, koji se biraju iz redova stručnih lica sa iskustvom u radu sa decom i mladima (čl. 203. st. 2. i 3. PZ).

6.2. Aktivna i pasivna legitimacija

Postupak u alimentacionim parnicama pokreće se tužbom, a aktivna legitimacija priznata je licu koje se smatra poveriocem odnosno dužnikom izdržavanja.

Parnicu za izdržavanje deteta može pokrenuti i organ starateljstva, koji se u parnici ne pojavljuje kao zastupnik deteta, već kao tužilac u funkcionalnom smislu (čl. 278. st. 3. PZ).³³

Organ starateljstva pojavljuje se u ulozi tužioca kada pokreće postupak protiv roditelja deteta koji ne daje izdržavanje ili kada traži da se izmeni visina dosuđenog izdržavanja, u situaciji kada to nije učinio roditelj sa kojim dete živi.³⁴ Pored toga, organ starateljstva može da pokrene postupak kada po prijemu obaveštenja od suda da roditelji nisu u mogućnosti da obezbede izdržavanje deteta, zatraži izdržavanje od drugih lica koja su dužna da daju izdržavanje. Posem toga, organ starateljstva može da pokrene parnicu za izdržavanje deteta protiv roditelja deteta smeštenog u hraniteljsku porodicu koji su prestali da ga izdržavaju, kao i onda kada je dete smešteno u ustanovu ili povereno trećem licu, u situaciji kada su roditelji prestali da daju izdržavanje, a zakonski zastupnik deteta nije pokrenuo postupak protiv roditelja. Ukoliko je organ starateljstva

32 Edukacija sudija sprovedena je prema Pravilniku o programu i načinu sticanja posebnih znanja iz oblasti prava deteta sudija koji sude u postupcima u vezi sa porodičnim odnosima („Sl. glasnik RS“, 44/2006).

33 O tome: Mandić, Lj. – *Postupak u parnicama za izdržavanje*, Naučna konferencija “Novine u porodičnom zakonodavstvu”, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2006; Ponjavić, Z., *Porodično pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2005.

34 Organ starateljstva javlja se u ulozi supsidijarnog tužioca. Šire: Stanković, G., *Zaštita prava na izdržavanje u Porodičnom zakonu Republike Srbije*, Novine u porodičnom zakonodavstvu, Niš, 2006, str. 197. Videti i: Stanković, G., *Položaj organa starateljstva u parničnom postupku*, Socijalno pravo, Beograd, 1996.

zatražio raskid sporazuma o zajedničkom vršenju roditeljskog prava, može da traži određivanje izdržavanja za dete. Takav zahtev može da istakne i protiv roditelja protiv koga je pokrenuo parnicu za lišenje roditeljskog prava.³⁵

U parnicama za izdržavanje deteta pasivno legitimisani su roditelj deteta i druga lica koja su po zakonu dužna da izdržavaju dete, ako dete ne ostvaruje izdržavanje od roditelja.

Kad su u pitanju parnice za izdržavanje supružnika, odnosno vanbračnih partnera, tužbu za izdržavanje supružnik može podneti tokom trajanja braka, odnosno tokom trajanja zajednice života vanbračnih partnera.

Zakonom je regulisano da se tužba za izdržavanje supružnika može podneti najkasnije do zaključenja glavne rasprave u bračnoj parnici (čl. 279. st. 2. PZ). To znači da se parnica za izdržavanje redovno vodi kao adhezioni (pridruženi) postupak uz postupak u bračnoj parnici.³⁶ Samo izuzetno, bivši supružnik koji iz opravdanih razloga nije podneo tužbu za izdržavanje u bračnoj parnici može je podneti najkasnije u roku od godinu dana od dana prestanka braka, odnosno od dana kada mu je učinjeno poslednje faktičko davanje na ime izdržavanja (čl. 279. st. 3. PZ). Međutim, u tom slučaju tužbeni zahtev može biti usvojen samo ako su uslovi od kojih zavisi pravo na izdržavanje postojali u vreme prestanka braka i još uvek postoje u vreme zaključenja glavne rasprave u parnici za izdržavanje (čl. 279. st. 4. PZ).

Treba primetiti da je PZ propisano pravo supružnika na sporazumni razvod. Prema čl. 40. PZ, supružnici ostvaruju svoje pravo na sporazumni razvod sklapanjem pismenog sporazuma o razvodu, koji obavezno sadrži pismeni sporazum o vršenju roditeljskog prava, kao i pismeni sporazum o deobi zajedničke imovine.³⁷ Čini se da bi, *de lege ferenda*, pored ova dva sporazuma, sporazumni razvod trebalo usloviti i sklapanjem sporazuma o izdržavanju. Ovakav sporazum sadržao bi ili konstataciju da supružnici nemaju pravo, odnosno dužnost izdržavanja ili bi, pak, njime bilo u potpunosti uređeno pitanje izdržavanja neobezbedjenog supružnika. U situaciji kad medju supružnicima postoji saglasnost o razvodu i vlada atmosfera medjusobnog razumevanja o sudbini braka, postoje dobri preduslovi da se supružnici relativno lako sporazumeju o izdržavanju, čime bi bili predupredjeni eventualni alimentacioni sporovi.

Tužba za izdržavanje vanbračnog partnera može se podneti u roku od godinu dana od dana prestanka zajednice života vanbračnih partnera, odnosno od dana kada je učinjeno poslednje faktičko davanje na ime izdržavanja (čl. 279. st. 5. PZ).

Sud je izuzetno ovlašćen da pokrene postupak po službenoj dužnosti, i to

³⁵ Videti: Stanković, G., op. cit., str. 200. U praksi organ starateljstva retko pokreće parnice za izdržavanje deteta. O tome: Petrušić, N., *Postupak u parnicama iz odnosa roditelja i dece*, Niš, 1988.

³⁶ Radi se o brakorazvodnim parnicama i parnicama za poništaj braka.

³⁷ Čl. 225. PZ propisano je da se sporazum supružnika o vršenju roditeljskog prava unosi u dispozitiv presude o razvodu braka na osnovu sporazuma o razvodu. ukoliko sud proceni da je taj sporazum u najboljem interesu deteta. U dispozitiv se unosi i sporazum supružnika o deobi zajedničke imovine.

samo kada se radi o izdržavanju maloletnog deteta. Takva mogućnost postoji kada je sud po službenoj dužnosti pokrenuo postupak za uređivanje načina vršenja roditeljskog prava 272. st. 2. PZ).³⁸Ovakvo rešenje motivisano je potrebom da se zaštite interesi deteta.

Pasivno legitimisano lice u parnicama za izdržavanje jeste lice koje je po zakonu dužno da daje izdržavanje. Ako više lica ima ovu dužnost, poverilac izdržavanja može jednom tužbom obuhvatiti sve sadužnike, ističući prema svakom od njih odgovarajući zahtev. Oni su u parnici obični suparničari, a u pogledu mogućnosti zasnivanja suparničarstva važe opšta parnična procesna pravila (čl. 205. ZPP).

6.3. Postupak u alimentacionim parnicama kao samostalni i adhezioni postupak

Postupak u alimentacionim parnicama može se voditi kao samostalni i kao adhezioni postupak.

Postupak u alimentacionim parnicama ima karakter osnovnog postupka kada je njegov primarni predmet zahtev u vezi sa izdržavanjem (određivanje izdržavanja, promena visine izdržavanja i sl.). Ovaj postupak može se voditi i kao adhezioni postupak, uz postupak u nekoj od bračnih parnica, uz postupak u paternitetskim i maternitetskim parnicama, uz postupak u parnicama za vršenje roditeljskog prava, lišenje roditeljskog prava i zaštitu prava deteta. Tada je zahtev za izdržavanje najčešće kumuliran sa drugim zahtevom ili se ističe naknadno, u toku parnice, tako što se tužba preinačava.³⁹

6.4. Načela postupka

U alimentacionim parnicama, kao i u svim drugim parnicama iz porodičnopravnih odnosa, javnost je isključena po samom zakonu (čl. 206. PZ). Zakonom je izričito propisano da podaci iz sudskih spisa spadaju u službenu tajnu i nju su dužni da čuvaju svi učesnici u postupku kojima su ti podaci dostupni (čl. 206. st. 2. PZ).

Prema odredbi sadržanoj u čl. 280. PZ, postupak u alimentacionim parnicama naročito je hitan, što je i razumljivo imajući u vidu da odugovlačenje postupka može da ugrozi egzistenciju poverioca izdržavanja. Ovo načelo

³⁸ Prema čl. 272. st. 2. PZ, ako roditelji nisu zaključili sporazum o vršenju roditeljskog prava ili sud proceni da njihov sporazum nije u najboljem interesu deteta, odluku o poveravanju zajedničkog deteta jednom roditelju, o visini doprinosa za izdržavanje od strane drugog roditelja i o načinu održavanja ličnih odnosa deteta sa drugim roditeljem donosi sud.

³⁹ Prema opštim procesnim pravilima objektivna kumulacija je dopuštena samo ako je za sve zahteve propisana ista vrsta postupka (čl. 197. ZPP). PZ odstupa od ovog pravila i dopušta objektivnu kumulaciju i kada se o zahtevima odlučuje po pravilima različitih postupaka, kako bi se omogućilo pružanje pravovremene i sveobuhvatne zaštite.

konkretizovano je tako što je izričito propisano da se tužba ne dostavlja tuženom na obavezan odgovor ako se postupak odnosi na dete ili na roditelja koji vrši roditeljsko pravo (čl. 204. st. 2. PZ). Postupak, po pravilu, treba da se sprovede na najviše dva ročišta (čl. 204. st. 3. PZ). Prvo ročište treba da se održi u roku od osam dana od dana prijema tužbe u sudu, a drugostepena odluka treba da bude doneta u roku od 15 dana od dana kad je žalba dostavljena drugostepenom sudu (čl. 280. st. 2. i 3. PZ).

U postupku u alimentacionim parnicama sud nije vezan granicama tužbenog zahteva za izdržavanje (čl. 281. PZ), što znači da može dosuditi i više nego što je tužilac tražio. Ograničenje načela dispozicije ogleda se i u tome što nije dopušteno odricanje od tužbenog zahteva i priznanje tužbenog zahteva. Ukoliko ove radnje budu preduzete, ne proizvode pravno dejstvo, tako da ne može biti doneta ni presuda na osnovu odricanja, ni presuda na osnovu priznanja. Stranke imaju pravo da sklope sudsko poravnanje samo u pogledu načina izdržavanja, ali ne i u pogledu samog prava na izdržavanje (arg. čl. 161. st. 2. PZ).

U pogledu prikupljanja procesnog materijala, postupaku alimentacionim parnicama zasnovan je na istražnom načelu. Sud sam odlučuje koje će činjenice prikupljati, koja će dokaze izvesti. Sud može da utvrđuje i one činjenica koje nijedna stranka nije iznela, s tim što je dužan da strankama omogući da se o njima izjasne. Priznanje činjenice ne uskraćuje sudu mogućnost da proverava njenu istinitost (čl. 205. PZ).

6.5. Ostvarivanje prava na pristup sudu u domenu izdržavanje

Jedan od osnovnih problema u parnicama za izdržavanje odnosi se na mogućnost pravnih subjekata da ostvare svoje pravo na pristup sudu⁴⁰. Pravo na pristup pravdi, kao jedan od elemenata prava na pravično suđenje,⁴¹ ima rang osnovnog pravnog principa i standarda i od države se očekuje da obezbedi da niko ne bude *“sprečen ekonomskim preprekama u svome nastojanju da ostvari ili odbrani svoje pravo pred sudom”*.⁴²

U kontekstu ostvarivanja prava na pristup pravdi jedno od najvažnijih pitanje jeste pitanje mogućnosti pravnih subjekata da dobiju odgovarajuću pravnu pomoć. Ovo pravo je takođe zajemčeno Ustavom RS (čl. 67. Ustava RS), s tim što je na zakonodavcu da reguliše uslove za pružanje besplatne pravne pomoći. Evidentno je da u Republici Srbiji nije ustanovljen celovit, funkcionalan i delotvoran sistem besplatne pravne pomoći, a da, s druge strane, novi ZPP

40 Pravo na pristup sudu naziva se još i pravo na pristup pravdi (Access to Justice).

41 Pravo na pravično suđenje (Right to fair trial) naziva se još i *“pravo na pravično suđenje”*, *“pravo na pošteno suđenje”*, *“pravo na pravično dodeljivanje pravde”*, *“pravo na pravedan proces”*, *“pravo na pravično i zakonito suđenje”*. Garantovano je nizom međunarodnih dokumenata, kao i čl. 31. Ustava Republike Srbije.

42 Detaljno: Petrušić, N., *Pravo na pristup pravdi u svetlu novom ZPP*, u: Pristup pravosuđu – instrumenti za implementaciju evropskih standarda u pravni sistem republike Srbije, knj. 2, tematski zbornik radova, Centar za publikacije Pravnog fakulteta, Niš, 2007, str. 176.

propisuje da stranka može lično preduzimati radnje u postupku ili preko zastupnika, koji mora biti advokat (čl. 85. ZPP). U takvim uslovima ograničenje u pogledu izbora zastupnika isključivo iz reda advokata dovodi do toga da će mnoga siromašna lica koja nemaju sredstava za plaćanje advokatskih usluga, a koja nisu u stanju da lično preduzimaju parnične radnje (zbog slabog obrazovanja, nepismenosti, nemogućnosti da fizički pristupe sudu usled invaliditeta i sl.), faktički biti onemogućena da ostvare pravo na pristup pravdi.⁴³

Prilikom sagledavanja prava na pristup pravdi u domenu zakonskog izdržavanja neophodno je imati u vidu i zakonsku mogućnost da sud stranku oslobodi prethodnog plaćanja troškova postupka, kao i mogućnost da joj postavi besplatnog punomoćnika. Prema čl. 164. ZPP, pravo na oslobođenje od prethodnog plaćanja troškova postupka ima stranka koja prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi ove troškove, te da se nemogućnost plaćanja troškova postupka utvrđuje na osnovu podataka o porezu koji plaća domaćinstvo i pojedini članovi domaćinstva, podataka u pogledu drugih izvora prihoda i opšteg imovnog stanja stranke, koji su sadržani u uverenju nadležnog organa, a koje i sam sud može po službenoj dužnosti pribaviti.⁴⁴ Stranka može biti oslobođena prethodnog plaćanja troškova postupka u potpunosti ili delimično.

Istraživanja pokazuju da se ustanova oslobođenja od prethodnog plaćanja troškova postupka u praksi retko primenjuje. Stranke retko traže oslobođenje od prethodnog plaćanja troškova postupka jer nisu informisane o ovoj mogućnosti, a među stranka koje ističu ovaj zahteva najčešće su osobe ženskog pola (preko 80% svih zahteva podnose žene). Posebno su retki slučajevi potpunog oslobođenja od plaćanja troškova postupka, prevashodno zbog nedovoljnih predračunskih sredstava iz kojih se mogu predujmiti troškovi izvođenja dokaza, naročito veštačenja. Zabrinjava, takođe, i pojava potpunog ignorisanja zahteva stranaka za oslobođenje od plaćanja troškova postupka. Umesto da meritorno odluče o zahtevu za oslobođenje od plaćanja troškova postupka, sudovi se o

43 Povodom odredbe čl. 85. ZPP poverenica za zaštitu ravnopravnosti dala je mišljenje da je ova odredba diskriminatorna jer stavlja u neravnopravan položaj ona lica koja nisu u stanju, iz bilo kojeg razloga, da procesne radnje u građanskim sudskim postupcima preduzimaju lično, a nemaju finansijskih sredstava da plate naknadu za advokatsko zastupanje, u odnosu na ona koji su u stanju da procesne radnje preduzimaju lično i imaju finansijskih sredstava da plate naknadu za advokatsko zastupanje. Time se narušava načelo jednakosti u ostvarivanju prava na pristup sudu, kao jednog od elemenata prava na pravično suđenje, garantovanog čl. 32. Ustava Republike Srbije i čl. 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Tekst Mišljenja sa preporukama i obrazloženjem dostupan je na sajtu Poverenika za zaštitu ravnopravnosti: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/zakonodavneInicijative.php?idKat=25>

44 Iz ovih odredaba ne bi se smeo izvesti zaključak da je stranka po automatizmu lišena prava na oslobođenje od plaćanja troškova postupka ako su članovi njenog porodičnog domaćinstva dobro materijalno situirani. Naime, u poremećenim porodičnim odnosima koje opterećuju sukobi i neslaganja redovno izostaje porodična solidarnost, tako da opšte imovno stanje stranke može biti veoma loše, uprkos tome što članovi njene porodice ostvaruju visoke prihode. Tako, ukoliko je stranka pokrenula (ili namerava da pokrene) postupak protiv određenog člana svog porodičnog domaćinstva, bilo bi nepravično i suprotno duhu instituta oslobođenja prethodnog plaćanja troškova postupka ukoliko bi se prilikom utvrđivanja njenog opšteg imovnog stanja uzeli u obzir i prihodi tog člana njenog porodičnog domaćinstva jer je samo pokretanje postupka odnosno namera njegovog pokretanja indikacija da su odnosi poremećeni i da među strankama ne postoji ekonomska solidarnost. Šire o tome: ibid.

zahtevu uopšte ne izjašnjavaju. Takvo postupanje, koje je bez uporišta u zakonu, višestruko je štetno jer stranka nije u mogućnosti da korišćenjem pravo na žalbu u toku postupka ostvari svoje pravo na oslobođenje od plaćanja troškova.⁴⁵

U cilju stvaranja uslova za jednakost stranaka u postupku, u određenim slučajevima neophodno je da stranka u postupku sudeluje uz pomoć stručnog zastupnika, a da pri tome ne bude primorana da plaća troškove zastupanja. Zbog toga je ZPP propisana mogućnost da se stranci koja je potpuno oslobođena od plaćanja troškova postupka prizna pravo na besplatno zastupanje, ako je to nužno radi zaštite njenog prava. Za zastupnika se postavlja advokat, sa spiska advokata koji sudu dostavlja advokatska komora (čl. 166. ZPP). Istraživanja, međutim, pokazuju da sudovi izuzetno retko koriste ovu mogućnost.⁴⁶

6.6. Procesni položaj deteta

Prema odredbama PZ, dete ima položaj stranke u alimentacionoj parnici kada podiže tužbu za izdržavanje i kada je tužba protiv njega podignuta. Ukoliko se alimentacioni postupak vodi kao adhezioni postupak uz postupak u bračnoj parnici,⁴⁷ roditelj koji vodi sopstvanu bračnu parnicu trebalo bi da označi dete kao stranku, a sebe kao njegovog zakonskog zastupnika kada ističe zahtev za izdržavanje. U praksi se, međutim, to redovno ne čini, pa pozicija deteta ostaje zamagljena i ono se svodi na "objekat" postupanja. Takva situacija može otvoriti problem u pogledu postavljanja privremenog zastupnika detetu, u slučaju sukoba interesa deteta i roditelja koji ga zastupa. Sličan je problem i kada sud po službenoj dužnosti odlučuje o izdržavanju deteta jer je dete i tada "pritajena", „prikrivena“ stranka.

U alimentacionoj parnici dete koje nije parnično sposobno zastupa njegov zakonski zastupnik. Ukoliko između deteta i njegovog zakonskog zastupnika postoje suprotni interesi, dete zastupa kolizijski staratelj odnosno privremeni zastupnik. Detetu će biti postavljen kolizijski staratelj odnosno privremeni zastupnik i kad roditelj, kao zakonski zastupnik, zastupa decu čiji su interesi u suprotnosti, ako i onda kad se postupak za zaštitu od nasilja u porodici vodi protiv oba roditelja deteta.⁴⁸

Dete kao stranku redovno zastupa njegov zakonski zastupnik. Prema PZ, zakonski zastupnici deteta su njegovi roditelji (čl. 72. PZ), odnosno onaj roditelj koji samostalno vrši roditeljsko pravo (čl. 77. i 78. PZ). Kad se parnica za zaštitu deteta od nasilja vodi protiv jednog od roditelja deteta, dete u parnici zastupa drugi roditelj.

45 Petrušić, N., *ibid.*

46 *Ibidem.*

47 Videti deo izlaganja pod tačkom 6.3.

48 O tome detaljno: Petrušić, N., *Zastupanje deteta u parnici*, Pravni život. Tematski broj, Pravo i humana budućnost. 2/2006. tom 2, str. 169-192.

U alimentacionim parnicama primenjuju se pravila PZ koja obezbeđuju nezavisno zastupanje deteta u slučaju kolizije interesa između deteta i njegovog zakonskog zastupnika, kao i pravila kojima je sud ovlašćen da detetu postavi privremenog zastupnika kad utvrdi da ga njegov zakonski zastupnik ne zastupa na odgovarajući način. Ukoliko između deteta i njegovog zakonskog zastupnika postoje suprotni interesi, dete zastupa kolizijski staratelj odnosno privremeni zastupnik (čl. 265., u vezi sa čl. 268. PZ).

Kolizijskog staratelja postavlja organ starateljstva, samoinicijativno ili na predlog deteta odnosno drugog lica ili ustanove, kojima se dete obratilo i zatražilo pomoć u pokretanju postupka za postavljanje kolizijskog staratelja, ukoliko utvrdi da između deteta i njegovog zakonskog zastupnika postoje suprotni interesi. Dete ima pravo da samostalno ili preko drugog lica ili ustanove inicira postavljanje kolizijskog staratelja ako je navršilo 10 godina života i ako je sposobno za rasuđivanje (čl. 265. st. 2., u vezi sa čl. 268 PZ).

Privremenog zastupnika detetu, kao njegovog zakonskog zastupnika, postavlja sud u toku parnice, po službenoj dužnosti ili na predlog samog deteta, odnosno lica ili ustanove, kojima se dete obratilo za pomoć u pokretanju postupka za postavljanje privremenog zastupnika, ukoliko utvrdi da između deteta i njegovog zakonskog zastupnika postoje suprotni interesi ili da dete kao stranka nije zastupano na odgovarajući način (čl. 265. st. 3. i čl. 226. st. 2. PZ, u vezi sa čl. 268. PZ). Detetu je priznato pravo da, samostalno ili preko drugog lica ili ustanove, inicira ovaj specifičan adhezioni postupak za postavljanje privremenog zastupnika, pod uslovom da je navršilo 10 godina života i da je sposobno za rasuđivanje. Sposobnost deteta za rasuđivanje utvrđuje sud tako što sprovodi potrebne izviđaje (čl. 265. st. 3, u vezi sa čl. 268. PZ).

I u alimentacionim parnicama dete koje je sposobno da formira svoje mišljenje ima pravo da bude informisano i pravo da slobodno izrazi svoje mišljenje (čl. 65. st. 1 PZ). Saglasno odredbi čl. 65. st. 4 PZ, u parnicama za zaštitu nasilja u porodici koje se vode radi zaštite dece sud je dužan da obezbedi da dete slobodno i neposredno izrazi svoje mišljenje ukoliko je dete navršilo 10. godinu života. Sud je dužan da mišljenju deteta posveti dužnu pažnju, u skladu sa godinama i zrelošću deteta (čl. 65. st. 3 PZ).⁴⁹

Da bi pravo na izražavanje mišljenja, kao jedno od osnovnih prava deteta, garantovano čl. 12 Konvencije o pravima deteta, bilo operacionalizovano i detetu bila pružena šansa da napravi „informisani izbor“, odredbama PZ propisane su posebne dužnosti suda i kolizijskog staratelja, odnosno privremenog zastupnika deteta.

Pre svega, odredbama PZ propisana je dužnost suda da se stara da dete kao stranka dobije sva obaveštenja koja su mu potrebna, ako u toku postupka utvrdi da je ono sposobno da formira svoje mišljenje (čl. 266. st. 3. PZ, u vezi sa čl. 268. PZ). Je li dete sposobno da formira mišljenje, sud ocenjuje imajući u vidu uzrast deteta, njegove razvojne sposobnosti i slične faktore. Radi utvrđivanja

⁴⁹ Videti šire: Petrušić, N., *Pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja*, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Vrhovni sud Srbije, 3/2007, str. 521-540.

ove sposobnosti sud je dužan da sprovede potrebne izviđaje. U toku postupka sud je dužan da detetu dozvoli da neposredno izrazi svoje mišljenje i da mišljenju deteta posveti dužnu pažnju, u skladu sa godinama i zrelošću deteta. Sud neće preduzeti radnje vezane za formiranje i izražavanje mišljenja deteta samo ako oceni da bi to očigledno bilo u suprotnosti sa najboljim interesom deteta (čl. 267. st. 3. t. 3 PZ).

Ukoliko kolizijski staratelj odnosno privremeni zastupnik zaključi da je dete koje zastupa sposobno da formira sopstveno mišljenje, dužan je da se stara da dete dobije sva obaveštenja koja su mu potrebna, da detetu pruži sva neophodna objašnjenja koje se tiču mogućih posledica radnji koje on preduzima i da sudu prenese mišljenje deteta, ako dete nije neposredno izrazilo svoje mišljenje pred sudom. Kolizijski staratelj odnosno privremeni zastupnik neće vršiti zakonom propisane dužnosti koje su vezane za formiranje i izražavanje mišljenja deteta ako oceni da bi to očigledno bilo u suprotnosti sa najboljim interesom deteta (čl. 267., u vezi sa čl. 268. PZ).

Prilikom utvrđivanja mišljenja deteta, sud sâm bira način i mesto na kojem će utvrđivati mišljenje deteta (čl. 267. st. 3. t. 3. PZ). To podrazumeva da mišljenje deteta bude utvrđeno na onaj način koji sud oceni primerenim, imajući u vidu uzrast i zrelost deteta, kao i na onome mestu za koje sud oceni da pruža optimalne mogućnosti da se dete „otvori“ i da bez straha izrazi svoj stav. Prilikom utvrđivanja mišljenja deteta sud je dužan da sarađuje sa školskim psihologom, odnosno sa organom starateljstva, porodičnim savetovalištem ili sa drugom ustanovom specijalizovanom za posredovanje u porodičnim odnosima (čl. 65. st. 6. PZ). Razgovoru sa detetom koji se vodi radi utvrđivanja mišljenja deteta obavezno treba da prisustvuje lice koje je dete samo izabralo (čl. 65. st. 6). Ovo lice, u koje dete ima poverenje, pruža pomoć i podršku detetu i ohrabruje ga da, na osnovu činjenica sa kojima se upoznao, slobodno i autentično izrazi svoje mišljenje.

6.7. Privremene mere

Pre i u toku alimentacione parnice, kao i po njenom okončanju, sve dok presuda ne bude izvršena, mogu biti određene privremene mere, kojima se obezbeđuje izdržavanje i time pruža privremena i provizorna zaštita ograničenog vremenskog trajanja, do okončanja postupka u alimentacionoj parnici.⁵⁰ Postupak za određivanje privremenih mera pokretnut posle pokretanja alimentacione parnice ima karakter adhezionog postupka, koji se pridruženo vodi uz ovu parnicu. Postupak mogu da pokrenu zakonom ovlašćeni subjekti, a ako je u pitanju maloletno dete, sud može po službenoj dužnosti odrediti privremenu meru.

S obzirom da odredbama PZ nisu predviđena posebna pravila, u

⁵⁰ O privremenim merama u režimu novog izvršnog prava Srbije, detaljno: Stanković, G., Petrušić, N., *Novine u građanskom procesnom pravu*, Niš, 2005., str. 209-213.

pogledu uslova za određivanje privremenih mera, primenjuju se odredbe Zakona o izvršenju i obezbeđenju⁵¹ kojima su regulisane privremene mere radi obezbeđenja novčanih potraživanja. Saglasno čl. 259 Zakona o izvršenju i obezbeđenju, u postupku raspravljanja i odlučivanja o predlogu za određivanje privremene mere shodno se primenjuju odredbe ZPP.

U sudskoj praksi se vreme trajanja privremenih mera određuje raznoliko. Pojedini sudovi određuju privremenu meru navodeći datum do kojeg ona traje, neki sudovi utvrđuju broj meseci, a neki određuju da ona traje do okončanja postupka, što je, s aspekta zaštite žrtve nasilja, najprimerenije, imajući u vidu cilj i svrhu privremene mere. Odredbom čl. 285. st. 2 Zakona o izvršenju i obezbeđenju propisano je da rešenje kojim se određuje privremena mera ima pravno dejstvo rešenja o izvršenju, kojim se određuje sprovođenje izvršenja primenom odgovarajućih sredstava izvršenja, u zavisnosti od toga da li je reč o nenovčanoj obavezi na činjenje, nečinjenje ili trpljenje (čl. 217–220. Zakona o izvršenju i obezbeđenju). To znači da rešenje kojim se određuje privremena mera mora obuhvatati sve elemente koje sadrži rešenje o izvršenju, uključujući i označenje sredstva i predmeta izvršenja (čl. 37. Zakona o izvršenju i obezbeđenju). Rešenje kojim je određena privremena mera može se odmah sprovesti prinudno.

Istraživanja pokazuju da stranke retko traže određivanje privremenih mera, iako su one pogodan instrument kojim se može sprečiti upotreba sile, otkloniti opasnost od nasilja ili nastanak nenadoknadive štete. I kad se određuju privremene mere, one se uglavnom odnose na ostvarivanje dužnosti u odnosu na zajedničku maloletnu decu. Razlog za to je, verovatno, procena da će postupak u alimentacionoj parnici trajati relativno kratko, kao i nedovoljna informisanost o mogućnostima i uslovima pod kojima sud može odrediti privremene mere. Zabrinjavajuća je pojava kašnjenja sudova sa donošenjem odluke o istaknutom zahtevu za određivanje privremene mere ili, što je još gore, propuštanja da se o odluči o osnovanosti zahteva. Umesto da daju prioritet upravo tom zahtevu i da što pre donesu meritornu odluku o osnovanosti zahteva za određivanje privremene mere, sudovi ponekad potpuno previđaju činjenicu da je pred sudom istaknut urgentni zahtev za izdavanje privremene mere i da o tom zahtevu treba odlučiti. S druge strane, propuštanje suda da odluči o zahtevu za određivanje privremene mere onemogućava da stranka, koristeći svoje pravo na pravni lek, blagovremeno izdejstvuje zakonitu i povoljnu odluku.⁵²

51 Službeni glasnik RS, br. 31/2011 i 99/2011 – dr. zakon.

52 O problemima koji se u praksi javljaju prilikom određivanja privremenih mera, videti: Petrušić, N., *Privremene mere radi izdržavanja u parnicama iz porodičnopравnih odnosa*, u: *Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje*, Pravni fakultet u Kragijevcu, 2002. str. 157-172.

6.8. Troškovi postupka

U pogledu troškova postupka važi pravilo da sud o njima odlučuje po slobodnoj oceni, vodeći računa o razlozima pravičnosti.

6.9. Pravni lekovi

Protiv odluka u alimentacionim parnicama dopušteni su redovni i vanredni pravni lekovi. Izričitim zakonskim propisima propisano je da je protiv odluka u ovim parnicama revizija uvek dozvoljena (čl. 208. PZ).

6.10. Evidencija i dokumentacija

Zakonom je propisana dužnost organa starateljstva koji je dužan da vodi evidenciju i dokumentaciju o izdržavanim licima. Radi uspostavljanja i ažuriranja ove evidencije, propisana je dužnost suda da presudu o izdržavanju odmah dostavi organu starateljstva na čijoj teritoriji poverilac izdržavanja ima prebivalište odnosno boravište. Sam način vođenja evidencije i dokumentacije propisan je Pravilnikom o evidenciji i dokumentaciji o izdržavanim licima, koji je doneo ministar nadležan za porodičnu zaštitu.⁵³

7. Postupak za prinudno izvršenje

Postupak za prinudno izvršenje presude kojom je tuženom naloženo da plaća izdržavanje sprovodi se po pravilima izvršnog sudskog postupka. Sada je ovaj postupak regulisan Zakonom o izvršenju i ozbegbeđenju, ali treba imati u vidu da su u uzorku obuhvaćenom istraživanjem izvršni postupci bili pokrenuti u vreme važenja ranijeg Zakona o izvršnom postupku iz 2004. godine,⁵⁴ a neki od njih još u vreme važenja Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine.⁵⁵

Postupak za izvršenje pokreće se predlogom za izvršenje (čl. 35. ZIO), koji podnosi poverilac izdržavanja, a ukoliko je postupak pokrenuo organ starateljstva, on može pokrenuti i postupak za prinudno izvršenje.

Postupak se sastoji iz dve faze: iz faze dozvole izvršenja i faze sprovođenja izvršenja. U prvoj fazi, utvrđuje se ispunjenost procesnih pretpostavki za izvršenje i donosi rešenje o izvršenju, kojim se usvaja zahtev za izvršenje ili rešenja. U drugoj fazi preduzimaju se izvršne radnje, u zavisnosti od toga koje je sredstvo izvršenja primenjeno, i nakon sprovedenog postupka izvršni poverilac se namiruje.

⁵³ Pravilnik o evidenciji i dokumentaciji o izdržanim licima, "Sl. glasnik RS", br. 56/2005.

⁵⁴ "Službeni glasnik RS", br. 125/04.

⁵⁵ "Službeni list SRJ", br. 28/00, 73/00 i 71/01.

Izvršni postupak je zanovan na načelu hitnosti, koje je jedno od osnovnih načela ovog postupka (čl. 6. Zakona o izvršenju i obezbeđenju).

Budući da se radi o novčanom potraživanju, koriste se ona sredstva izvršenja koja je zakonodavac propisao radi namirenja novčanog potraživanja. Kada su u pitanju sudske odluke i poravnjenja kojima je utvrđena obaveza izvršnog dužnika da na ime izdržavanja plaća određeni procenat od svoje zarade, one se prinudno izvršavaju prema posebnim pravilima o izvršenju na zaradi i drugim stalnim novčanim primanjima (čl. 174 - 181. Zakona o izvršenju i obezbeđenju).

8. Krivično delo nedavanja izdržavanja

Posebna krivičnopravna zaštita dece i maloletnika od ekonomskog nasilja koje se manifestuje nedavanjem izdržavanja, ostvaruje se putem krivičnog dela nedavanja izdržavanja iz čl. 195 KZ RS. Ovo krivično delo bilo je predviđeno i u ranije važećim krivičnim zakonima (krivično delo izbegavanja davanja izdržavanja). Prilikom inkriminisanja ovog dela polazilo se od opšteprihvaćenog stava da vaspitanje i pravilan razvoj dece imaju prvorazredni opštedruštveni značaj i da je za pravilan razvoj deteta veoma važno da dete ima bar minimalne ekonomske uslove za život i razvoj. Takođe, od značaja su bili i tada doneti međunarodni propisi koji su ukazivali da je za prevenciju izbegavanja plaćanja izdržavanja potrebno da ovo delo bude inkriminirano i adekvatno sankcionirano. Rezolucija doneta na Devetom međunarodnom kongresu za krivično pravo (Hag, 24-30. avgust 1964. godine) naglasila je da „pitanje povrede dužnosti izdržavanja žena i dece predstavlja ozbiljan socijalni problem čiji značaj raste srazmerno mobilnosti savremenog društva“.⁵⁶

Prema važećem Krivičnom zakoniku Srbije⁵⁷ krivično delo nedavanja izdržavanja (čl.195) predstavlja jedno od krivičnih dela protiv braka i porodice (Glava devetnaesta). Krivično delo ima dva oblika: prvi oblik postoji kada učinilac ne daje izdržavanje za lice koje je po zakonu dužan da izdržava, a ta dužnost je utvrđena izvršnom sudskom odlukom ili izvršnim poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom, u iznosu i na način kako je to odlukom, odnosno poravnanjem utvrđeno. Drugi teži oblik ovog krivičnog dela postoji ako su usled nedavanja izdržavanja nastupile teške posledice za izdržavano lice. Zakon ne navodi koje su teške posledice, tako da je to ostavljeno sudu da proceni, ali svakako da se teškim posledicama može smatrati pogoršanje zdravlja, nemogućnost lečenja i nabavke neophodnih lekova usled čega je došlo do teže bolesti, nemogućnost školovanja i sl.

Za postojanje ovog krivičnog dela potrebno je da budu ispunjena dva uslova: da postoji zakonom predviđena zakonska obaveza izdržavanja i da

⁵⁶ Singer, M., Mikšaj Todorović, L.J., Poldrugač, Z., *Kriminalitet na štetu maloletnika*, Školska knjiga Zagreb, 1989., str.127.

⁵⁷ „Sl.glasnik RS“ br.85/2005, 88/2005, 88/2005 (ispravka), 107/2005 (ispravka) i 72 od 3.9.2009.

postoji izvršna sudska odluka ili izvršno poravnanje pred sudom ili drugim nadležnim organom. Međutim, ostvarivanje prava na izdržavanje nije uslovljeno dokazivanjem da se pokušala naplata potraživanja utvrđena pravosnažnom i izvršnom sudskom odlukom ili sudskim poravnanjem. Zakonskom formulacijom da krivično delo postoji ukoliko neko „ne daje izdržavanje“, jasno je naglašeno da nije potrebno da je prethodno bezuspešno sproveden postupak prinudnog izvršenja potraživanja.

Za prvi oblik ovog krivičnog dela zaprećena je novčana kazna ili kazna zatvora do dve godine, dok je za drugi oblik predviđena isključivo zatvorska kazna od tri meseca do tri godine. Ipak, zakonom su, u pogledu kažnjavanja, predviđene dve mogućnosti: da se učinilac neće kazniti ukoliko iz „opravdanih razloga“ nije davao izdržavanje i da sud prilikom izricanja uslovne osude može odrediti obavezu učinocu da izmiri dospele obaveze i da uredno daje izdržavanje (čl. 195 st. 2 i 4). Zakon ne određuje koji su to „opravdani razlozi“ za nedavanje izdržavanja, tako da se postavlja pitanje da li nezaposlenost može da bude jedan od tih razloga. U današnje vreme, kada je nezaposlenost veoma rasprostranjena, treba pažljivo sagledati sve okolnosti i smatrati „opravdanim razlogom“ za nedavanje izdržavanja samo nedostatak materijalnih sredstava usled nezaposlenosti koja je posledica nesposobnosti za rad usled teške bolesti ili godina života.

Istraživanja pokazuju da krivično delo nedavanja izdržavanja čini 60-70% svih krivičnih dela protiv braka i porodice, da je reč o isključivo „muškom“ deliktu jer žene u ukupnom broju osuđenih učestvuju samo sa 4-5%; da među učinocima ima dosta recidivista i da sudovi najčešće izriču uslovnu osudu. Analiza slučajeva povrede dužnosti izdržavanja pokazuje da učinoci često postupaju iz inata zbog sukoba sa razvedenim supružnikom, kome žele da napakoste.⁵⁸

Osnovni problem krivičnopravne zaštite dece od krivičnog dela povrede dužnosti izdržavanja nije toliko u politici izricanja krivičnih sankcija, nego u dugom trajanju postupka. Uprkos nastojanjima da se krivični postupak zbog zaštite deteta vodi efikasno, u mnogim slučajevima postupak veoma dugo traje. To pokazuje slučaj „Ristić protiv Srbije“ (32181-98) i presuda Evropskog suda za ljudska prava od 18. januara 2011. Ovaj slučaj je ilustrativan primer (ne)efikasnosti u radu pravosudnih organa, pa ćemo ga ukratko prikazati.

Predstavka je podneta Evropskom sudu za ljudska prava zbog preterane dužine krivičnog postupka u vezi sa neplaćanjem dosuđenog iznosa izdržavanja maloletnoj deci (8 i 4 godine) od strane njihovog oca. Sud je utvrdio da je presuda Trećeg opštinskog suda u Beogradu kojom je tuženi (otac) obavezan da svakom od maloletnih tužilaca plaća 25% njegovih mesečnih prihoda na ime izdržavanja postala pravosnažna 27.6.2001. godine. Posle krivične prijave koju je zastupnica maloletne dece podnela 3.4.2003. godine, Treće opštinsko javno tužilaštvo je 13.5.2003. stavilo predlog za preduzimanje istražnih radnji da bi se utvrdilo postojanje krivičnog dela nedavanja izdržavanja, a 14.7.2003. podnet je

58 Singer, M., Mikšaj Todorović, Lj., Poldručač, Z., op.cit. str.129.

optužni predlog. U toku predkrivičnog postupka zakonska zastupnica maloletne dece je 29.5.2003. godine podnela imovinsko-pravni zahtev za isplatu zaostalog izdržavanja za decu na osnovu presude donete 28.12. 2000. godine u parničnom postupku. Presuda, kojom je utvrđena krivica okrivljenog zbog krivičnog dela nedavanje izdržavanja, doneta je 8.10.2008. godine i okrivljeni je osuđen na kaznu zatvora od tri meseca uslovno za godinu dana. Okružni sud je 12.2.2009. ukinio presudu i vratio predmet na ponovno suđenje. Posle dva odložena glavna pretresa, Treći opštinski sud je 16.7.2009. godine obustavio postupak zbog zastarelosti krivičnog gonjenja.

U postupku pred Evropskim sudom za ljudska prava utvrđeno je da postoji povreda čl. 6 Konvencije o ljudskim pravima i da se čl. 6 primenjuje počev od 29.5.2003. godine, kada je zakonska zastupnica maloletnih oštećenih istakla imovinsko pravni zahtev u toku krivične istrage. Postupak je trajao od 29.5.2003. do 9.10.2009. godine, kada je odluka suda od 16.7.2009. godine postala pravosnažna. Zbog povrede čl. 6 Konvencije, Evropski sud je državu Srbiju obavezao da isplati podnosiocima predstavke 2.600 evra u dinarskoj protivvrednosti na ime nematerijalne štete u roku od tri meseca od pravosnažnosti presude sa kamatom i troškove postupka u iznosu od 500 evra. U presudi Evropskog suda istaknuto je da sudovi moraju biti „posebno marljivi u sporovima u vezi sa decom“ i da „pruže odgovarajuću zaštitu žrtvama, posebno ako su one mlade i ranjive“.

II METODOLOŠKI OKVIR EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

1. Uvodna određenja

1.1. Karakteristike područja obuhvaćenog istraživanjem

Pčinjski okrug nalazi se u Južnom delu Srbije i obuhvata sledeća naseljena mesta: grad Vranje, opštine: Vranjska Banja, Vladičin Han, Surdulica, Bosilegrad, Trgovište, Bujanovac i Preševo.

Pčinjski okrug se prostire na površini od 3.520 km², ima 363 naselja, u kojima je, prema proceni na dan 30.06.2007. godine, živelo 229.200 stanovnika, ili 65 stanovnika na 1 km².

Prema popisu od 2002. godine, u Pčinjskom okrugu je registrovano 227.690 stanovnika, od toga 114.138 osoba ženskog pola i 113.552 osoba muškog pola. Među stanovnicima je 147.046 Srba, 125 Crnogoraca, 533 Jugoslovena, 54.795 Albanaca, 32 Bošnjaka, 8.491 Bugara, 1 Vlah, 19 Goranaca, 19 Mađara, 395 Makedonaca i 55 Muslimana. Registrovano je 178.685 stanovnika starosti 15 i više godina. Među njima je 88.288 muškaraca, i to: neoženjenih 25.106, oženjenih 57.722, razvedenih 1.036. Žena je 90.397, od toga 17.613 neudatih, 59.094 udatih i 1.787 razvedenih.

U Pčinjskom okrugu je registrovano ukupno 64.136 domaćinstava, a prosečan broj članova domaćinstva je 3,55.

Podaci o polu i školskoj spremi stanovnika prikazani su u sledećoj tabeli:

Pčinjski okrug	Pol	Ukupno	Bez školske spreme	1-3 razreda osnovne škole	4-7 razreda osnovne škole	Osnovno obr.	Srednje obr.	Više obr.	Visoko obr.	Nepoznato
	S	178 685	19 861	3 324	25 300	56 293	50 195	5 291	6 794	11 627
	Ž	90 397	15 463	1 980	14 325	28 904	20 828	2 141	2 480	4 276

Pčinjski okrug: Stanovništvo staro 15 i više godina, prema polu i školskoj spremi, prema popisu 2002. godine

U 2007. godini u Pčinjskom okrugu bilo je zaposleno ukupno 44.207 osoba, od toga 36,7% žena.⁵⁹ Iste godine, prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, 31.369 osoba bilo je nezaposleno. Od ovog broja 17.133 je žena,

⁵⁹ Godišnji prosek izračunat je na bazi dva stanja: 31.03. i 30.09. Obuhvaćeni su: zaposleni u privrednim društvima, ustanovama, zadrugama, organizacijama i preduzetnici i lica koja samostalno obavljaju delatnost i zaposleni kod njih.

što čini 54,6% nezaposlenih osoba.

U periodu januar-decembar 2007. prosečna zarada (bez poreza i doprinosa) iznosila je 20.541 dinar.

U 2007. godini registrovano je 9.509 punoletnih osoba korisnika/korisnica socijalne zaštite.⁶⁰

Grad Vranje je sedište Pčinjskog okruga. Udaljena je 350 kilometara od Beograda i zauzima površinu od 859,9 km². Gustina naseljenosti je 101 stanovnik na km². Ima 105 naseljenih mesta, koja su grupisana u 31 mesnu zajednicu. Prema popisu od 2002. godine, u Vranju je živelo 87.288 stanovnika, 43.419 osoba muškog pola i 43.869 osoba ženskog pola tako da žene čine 50,3% ukupne populacije Grada Vranja.

Starosna struktura stanovništva: do 19 godina (22.379 osoba); do 59 godina (48.483 osobe); od 60 i više godina (16.426 osoba). Osobe preko 60 godina starosti čine 18,8% ukupnog stanovništva Vranja.

Kod Nacionalne službe zapošljavanja registrovano je 8.336 nezaposlenih osoba, što čini 21% ukupnog broja aktivnog stanovništva.

Nezaposleni po stepenu stručnosti:

I stepen	2.679
II stepen	718
III stepen	1.992
IV stepen	2.111
V stepen	39
VI stepen	482
VII stepen	315
VII ₂ stepen	

Od ukupnog broja nezaposlenih, 4.172 je žena (52%), koje imaju niže kvalifikacije.

Na teritoriji Grada Vranja živi 150 izbeglih i 3.800 interno raseljenih lica.

U 2008. godini u Vranju je ukupno bilo zaposleno 28.192 osoba, od toga u privredi 20.872, a u vanprivredi 4.341. *Nezaposlenošću su više pogođene žene i mladi.* Najveći broj nezaposlenih nema srednju školsku spremu.

Iznos prosečne mesečne neto zarade u gradu za decembar 2008. godine je 27.916,00 dinara, dok je republički prosek po zaposlenom 38.626,00 dinara.

Na teritoriji grada Vranja postoje 4 nekihijenska naselja sa oko 10.000 stanovnika i to mahom romskog sastava.⁶¹

⁶⁰ Republički zavod za statistiku Srbije – godišnja zbirka statističkih podataka o opštinama „Opštine u Srbiji 2008“.

⁶¹ Godišnji izveštaj o radu Centra za socijalni rad u Vranju za 2007. godinu.

Prema podacima Centra za socijalni rad Vranje, u 2007. godini,⁶² u bračnoj zajednici rođeno je 827 deteta, a vanbračnoj 208 deteta. Sklopljen je 551 brak, a razvedeno 48 brakova.

Opština Bosilegrad prostire se na površini od 571 km² i ima 37 naselja. Procenjeno je da je na dan 30.06.2007. godine u ovoj opštini živelo 8.758 stanovnika ili 15 stanovnika na 1 km².

Prema popisu od 2002. godine, u Opštini Bosilegrad registrovano je 9.931 stanovnik, i to 4.909 žena i 5.022 muškaraca. Među registrovanim, 8.461 stanovnik bio je starosti 15 i više godina. Ovu kategoriju stanovnika činili su 4.276 muškaraca, i to: neoženjenih 1.252, oženjenih 2.619 i razvedenih 57, i 4.185 žena, među kojima je neudatih 673, udatih 2.635, a razvedenih 70.

Registrovano je 3.546 domaćinstava, a prosečan broj članova domaćinstva bio je 2,80.

U 2007. godini bilo je zaposleno ukupno 1.490 osoba, među kojima su žene činile 35,3%.⁶³

Prema podacima na dan 31. decembar 2007. godine, 1.393 osobe bile su nezaposlene, a među njima 699 žena ili 50,2% ukupnog broja nezaposlenih.⁶⁴

U periodu januar-decembar 2007. prosečna zarada (bez poreza i doprinosa) u Bosilegradu je iznosila ukupno 19 762 dinar.

U 2007. godini u Bosilegradu je registrovano 940 punoletnih lica korisnika socijalne zaštite.⁶⁵

Opština Bujanovac prostire se na površini od 461 km² i ima 59 naselja u kojima je na dan 30.06.2007. živelo 45 212 stanovnika, ili 98 stanovnika na 1 km².

Prema popisu od 2002. godine, u Bujanovcu je registrovano 43.302 stanovnika, od toga 21.595 žena i 21.707 muškaraca. Bilo je 31.549 stanovnika starosti 15 i više godina, a među njima 15.633 muškaraca, i to neoženjenih 4.545, oženjenih 10.201 i razvedenih 99, kao i 15.916 žena, od koji je neudatih bilo 3.318, udatih 10.617 i razvedenih 151. Popisom su registrovana 9.033 domaćinstva, a prosečan broj članova domaćinstva je 4,79.

U 2007. godini u Opštini Bujanovac 7.442 osobe, bile su zaposlene, a među njima je bilo 33,4% žena. Prema podacima na dan 31. decembar 2007. godine, 5.266 osoba bilo je nezaposleno. Među nezaposlenima je bilo 2.778 žena, što čini 52,8% nezaposlenih osoba.⁶⁶

62 Godišnji izveštaj o radu za 2008. godinu.

63 Godišnji prosek izračunat je na bazi dva stanja: 31.03. i 30.09. 2007. godine Obuhvaćeni su: zaposleni u privrednim društvima, ustanovama, zadrugama, organizacijama i preduzetnici i lica koja samostalno obavljaju delatnost i zaposleni kod njih.

64 Podaci Nacionalne Službe za zapošljavanje, <http://www.nsz.sr.gov.rs>.

65 Godišnja zbirka statističkih podataka o opštinama „Opštine u Srbiji 2008“, Republički zavod za statistiku Srbije.

66 Godišnji prosek izračunat je na bazi dva stanja: 31.03. i 30.09. Obuhvaćeni su: zaposleni u privrednim društvima, ustanovama, zadrugama, organizacijama i preduzetnici i lica koja samostalno obavljaju delatnost i zaposleni kod njih.

U periodu januar-decembar 2007. godine prosečna zarada (bez poreza i doprinosa) iznosila je ukupno 21 211 dinar.

U 2007. godini u Bujanovcu su registrovane 1.784 punoletne osobe koje su korisnice/korisnici socijalne zaštite.⁶⁷

1.2. Institucije koje su obuhvaćene istraživanjem

Sprovedeno istraživanje obuhvatilo je postupanje i rad sudova, odnosno sudskih jedinica u Vranju, Bujanovcu i Bosilegradu, opštinama koje pripadaju jednom od najnerazvijenijih područja Srbije.

2. Cilj istraživanja

Osnovni cilj ovog pilot istraživanja bio je da se steknu početna saznanja o tome ko su lica koja su prinuđena da sudski ostvaruju pravo na zakonsko izdržavanje, ko su članovi porodice koji dobrovoljno ne daju izdržavanje, tj. protiv kojih se mora voditi sudski postupak da bi ispunili svoju zakonsku dužnost. Takođe, istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se steknu preliminarni uvidi u rad pravosudnih organa u pravnim stvarima koje se tiču sudske zaštite i ostvarivanja prava na izdržavanje, uključujući i procesuiranje krivičnih dela neplaćanja izvršavanja. Pored toga, istraživanje je omogućilo da se evidentiraju ključni problemi koji se u ovoj pravnoj oblasti javljaju, kao i da se razviju hipoteze za naredna sveobuhvatna istraživanja koja bi obezbedila sagledavanje efikasnosti i delotvornosti mehanizama za sudsku zaštitu i ostvarivanje prava na zakonsko izdržavanje i kreiranje predloga za njihovo unapređenje.

3. Predmet istraživanja

Preliminarno istraživanje obuhvatilo je sudske predmete koji su formirani u postucima u pravnim stvarima koje se odnose na zakonsko izdržavanje sprovedenim tokom 2010. godine, i to: parničnih postupaka, u kojima se odlučuje o izdržavanju, izmeni visine izdržavanja i prestanku izdržavanja; izvršnih postupaka, koji se odnose na prinudno izvršenje odluka o izdržavanju, i krivičnih postupaka u kojima su procesuirana krivična dela nedavanja izdržavanja. Neposredni predmet istraživanja čini 60 parničnih predmeta, 48 izvršnih predmeta, kao i 19 krivičnih predmeta procesuiranih tokom 2010. godine.

⁶⁷ Godišnja zbirka statističkih podataka o opštinama „Opštine u Srbiji 2008“. Republički zavod za statistiku Srbije – godišnja zbirka statističkih podataka o opštinama „Opštine u Srbiji 2008“.

4. Opis istraživanja

Istraživanje je realizovano u periodu od četiri meseca. U prvoj fazi, utvrđena je metodologiju istraživanja, izrađani su odgovarajući upitnici, koji su korišćeni za prikupljanje podataka iz sudskih predmeta. Pored toga, Odbor za ljudska prava Vranje, S.O.S. Vranje, kao nosilac istraživanja, dobio je odgovarajuće saglasnosti rukovodilaca pravosudskih institucija obuhvaćenih istraživanjem i iz sudskih upisnika i spisa predmeta prikupio tražene podatke, objedinio ih i poslao ih autorkama istraživanja na dalju obradu i analizu. Autorke su selektovale i statistički obradile podatke i pripremile prikaz i interpretaciju rezultata istraživanja.

Upitnici koji su korišćeni u empirijskom istraživanju nalaze se na kraju ove publikacije, u integralnom obliku.

III PRIKAZ I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

1. Parnični predmeti

U Osnovnom sudu u Vranju⁶⁸ (sedište suda) podaci su prikupljeni iz spisa parničnih predmeta formiranih tokom 2010. godine u postupcima u parnicama za zakonsko izdržavanje (parnice za određivanje izdržavanja, izmeni visine izdržavanja i prestanku izdržavanja), kako onim koji su sprovedeni kao osnovni postupci, tako i oni koji su imali karakter adhezionih (pridruženi) postupaka. Pregledani su spisi 42 predmeta, od ukupno 44, koliko je u toku 2010. godine formirano u ovoj pravnoj oblasti.⁶⁹ Takođe je pregledano i obrađeno 12 parničnih predmeta Sudske jedinice u Bujanovcu i 6 parničnih predmeta Sudske jedinice u Bosilegradu.

Prema unapred sastavljenom upitniku za prikupljanje podataka iz građanskih sudskih predmeta, prikupljeni su podaci o tužbenom zahtevu, tužiocu/tužiocima (poveriocu/poveriocima izdržavanja), tuženom (dužniku izdržavanja), kao i podaci vezani za sam tok parničnog postupka.

1.1. Osnovni sud u Vranju

1.1.1. Podaci o strankama i tužbenom zahtevu

Podaci o tužiocu (tužiocima), odnosno o izdržavanom licu, odnose se na pol izdržanih lica, na njihov uzrast, na podatke o tome da li se nalaze na školovanju, kao i na stepen školovanja i nacionalnu pripadnost.

Ukupan broj izdržanih lica – tužilaca u pregledanim predmetima je 51, od toga 25 ili 49,0% su muškog pola i 26 ili 51,0% ženskog pola. Izdržavana lica su različitog uzrasta, najviše maloletnih do 18 godina – 38 ili 74,5%, dok je preko 18 godina 10 ili 19,6% izdržanih lica.

⁶⁸ Nadležnost Osnovnog suda u Vranju prostire se na teritoriju opština Bosilegrad, Bujanovac, Vladičin Han, Preševo, Surdulica i Trgovište i za grad Vranje, sa sudskim jedinicama u Bosilegradu, Bujanovcu, Vladičinom Hanu, Preševu i Surdulici. Videti čl. 3. st. 1. t. 5. Zakona o o sedištima i područjima sudova i javnih tužilaštava, ("Sl. glasnik RS", br. 116/2008). Osnovni sud u Vranju ima pet sudskih jedinica: u Bosilegradu, Bujanovcu, Vladičinom Hanu, Preševu i Surdulici.

⁶⁹ Spisi dva predmeta nisu pregledani jer su se u vreme istraživanja (juli 2012) nalazili kod sudija koji su bili na odmoru.

Uzrast	broj izdržavanih lica	%
5-5	12	23,5
10-10	11	21,6
10-18	15	29,4
Preko 18	10	19,6
Nema podataka	3	5,9
Ukupno	51	100.00

Najveći broj izdržavanih lica nalazilo se na školovanju: u osnovnoj školi – 20 ili 39,2%, nešto manje je dece predškolskog uzrasta ili dece u najranijem stepenu razvoja (2, 3 godine). Mnogo manje izdržavanih lica bilo je na školovanju na fakultetima (4 ili 7,8%) ili nisu uopšte bili uključeni u obrazovanje (4 ili 7,8%).

Školovanje	broj izdržavanih lica	%
Dete nije na školovanju	13	25,5
Osnovna škola	20	39,2
Srednja škola	8	15,7
Fakultet	4	7,8
Nije na školovanju	4	7,8
Nema podataka	5	9,8
Ukupno	51	100,00

Podaci o tuženom licu odnose se na pol, uzrast, bračno stanje, broj dece, zanimanje, zaposlenost, nacionalnu pripadnost i odnos sa izdržavanim licem (tužiocem).

Za razliku od broja izdržavanih lica (tužilaca), kojih ima više u okviru jednog predmeta, tuženih ima isto koliko i pregledanih predmeta – 42. U ispitivanom uzorku najviše tuženih su bila lica muškog pola, 37 ili 88,1%, dok su ženskog pola bila samo 5 ili 11,9% lica. Ovi podaci pokazuju, pored ostalog, da roditeljsko pravo najčešće vrše majke, koje se pojavljuju i kao zastupnice tužilaca koji traže izdržavanje.

Pol	broj tuženih	%
Muški	37	88,1
Ženski	5	11,9
Ukupno	42	100,00

U pogledu uzrasta najveći broj tuženih je u starosnom periodu od 40-50 godina – 12, dok je najmanje onih sa preko 50 godina – 3 ili 7,1%.

Uzrast	broj tuženih	%
30-30 5	11,9	
30-31 7	16,7	
30-32 12	28,6	
Preko 50	3	7,1
Nema podataka	15	35,7
Ukupno	42	100,00

Najveći broj tuženih je u statusu razvedenog lica (19 ili 45,2%), zatim oženjen/udata (12 ili 28,6%), neoženjenih/neudatih ima 5 ili 11,9%, a u vanbračnoj zajednici su 2 lica ili 4,8%.

Bračni status	broj tuženih	%
Oženjen/a	12	28,6
Razveden/a	19	45,2
Vanbračna zajednica	2	4,8
Neoženjen/neudata	5	11,9
Nema podataka	4	9,5
Ukupno	42	100.00

Kao i u krivičnim predmetima, tako i u parničnim predmetima najčešće su porodice sa jednim ili dvoje dece - 19 ili 45,2%; 10 ili 23,8 %. Više dece, i to sedmero, zabeleženo je samo u jednom predmetu.

Broj dece	broj tuženih	%
Jedno	19	45,2
Dva	10	23,8
Troje	3	7,1
Četvoro	1	2,4
Petoro i više	2	4,8
Nema podataka	7	16,7
Ukupno	42	100,00

Zanimanja tužilaca su različita. Najviše tužilaca je radničkog zanimanja – 26 ili 61,9% dok ostalih 8 ili 19,0% obavlja službeničke i druge stručne poslove.

Zanimanje	broj tuženih	%
Radnik	26	61,9
Vojno lice	1	2,4
Vatrogasac	1	2,4
Profesor	1	2,4
Vlasnik preduzeća	1	2,4
Policajac	1	2,4
Programer	1	2,4
Lekar	1	2,4
Varilac	1	2,4
Nema podataka	8	19,0
Ukupno	42	100,00

Podaci o zaposlenosti tuženih pokazuju da je veći broj tuženih zaposlen – 27 ili 64,3%, nezaposleno je ili traži posao samo 8 tuženih ili 19,0%.

Zaposlenost	broj tuženih	%
Zaposlen	27	64,3
Nezaposlen, traži posao	8	19,0
Radi u inostranstvu	2	4,8
Povremeno radi	2	4,8
Penzioner	2	4,8
Nema podataka	1	2,4
Ukupno	42	100,00

Iz predmeta se može saznati i kakav je odnos tuženog sa izdržavanim licem ili tužiocem.

Odnos sa izdržavanim licem	broj tuženih	%
Suprug/supruga (brak)	1	2,4
Vanbračna zajednica	3	7,1
Otac/majka	37	88,1
Bivši supruzi	3	7,1
Drugo – deda po majci	1	2,4
Ukupno	42	100,00

U predmetima obuhvaćenim istraživanjem tužbeni zahtev najčešće je bio sadržan u posebnoj tužbi za izmenu visine izdržavanja – 19 ili 45,2%, nešto manje u posebnoj tužbi za izdržavanje – 11 ili 26,2%, a najmanje je bio sadržan u tužbi kojom je traženo donošenje odluke o vršenju roditeljskog prava – 9 ili 21,4%. Samo u 3 ili 7,1% predmeta zahtev je bio sadržan u tužbi kojom je istovremeno tražen razvod braka.

Tužbeni zahtev sadržan u:	broj predmeta	%
Posebnoj tužbi za izdržavanje	11	26,2
Posebnoj tužbi za izmenu odluke o izdržavanju	19	45,2
Tužbi za razvod braka	3	7,1
Tužbi za vršenje roditeljskog prava	9	21,4
Ukupno	42	100,00

Visina izdržavanja tražena tužbom bila je veoma različita. U parnicama u kojima je tužbom tražen fiksni iznos izdržavanja, visina ovog iznosa kretala se od 1.500,00 dinara, što je najniže traženi novčani iznos, zatim 7.000,00, 8.000,00, 10.000,00, 12.000,00, 15.000,00, 500 dolara u dinarskoj protivvrednosti. Ukupna visina traženog iznosa zavisila je, pored ostalog, i od broja dece (ukupan iznos 15.000,00 za troje dece, svakom detetu po 5.000,00 dinara). Pored fiksnog iznosa, u tužbama su bili navedeni i procentualni iznosi od prosečne mesečne zarade ili penzije, na primer 50% od prosečne mesečne zarade, 40%, 30%, 25%, 22% i 20%.

Izdavanje privremene mere traženo je u 20 parnica ili 47,6%, ali u nešto većem broju parnica nije traženo izdavanje privremene mere – 22 ili 52,4%. Sud je usvojio zahtev za izdavanje privremene mere u 13 slučajeva ili 31,0%, dok je u 29 slučajeva ili 69,0% zahtev odbijen. Nije bilo ni jedne parnice u kojoj je sud po službenoj dužnosti odredio privremenu meru. Privremene mere koje su u analiziranom uzorku bile određene sastojale su se u nalogu tuženom da plaća određen iznos na ime svog doprinosa za izdržavanje maloletne dece ili na prestanak obaveze plaćanja dosuđenog iznosa za izdržavanje.

1.1.1. Podaci o postupku

Podaci o sprovedenom parničnom postupku odnosili su se na sledeća pitanja: da li je tužilac imao advokata, da li je tuženi imao advokata, da li je tužilac bio oslobođen prethodnog plaćanja troškova postupka, da li je tuženom određen besplatni punomoćnik, trajanje postupka od podnošenja tužbe do donošenja prvostepene presude, da li je tuženi priznao tužbeni zahtev, da li je sud omogućio detetu da slobodno izrazi svoje mišljenje, kakvu je presudu doneo prvostepeni sud, koliki su bili troškovi postupka, kome je sud naložio da plati troškove, razlozi odbijanja tužbenog zahteva, da li je izjavljena žalba, ko je izjavio žalbu i kakva je odluka doneta u žalbenom postupku.

Tužilac, odnosno tužioci, u predmetima u kojima je bilo više tužilaca, u većini slučajeva imali su advokata – 32 ili 62,7%; samo u 5 predmeta ili 9,8% tužioci nisu imali advokata. Tužioci nisu imali advokata ni u onim postupcima koji su pokrenuti tužbom koju je sastavila služba pravne pomoći. Takvih predmeta je bilo 5 ili 9,8%.

Za razliku od tužilaca, tuženi su imali advokata u 22 predmeta ili 52,4%. U dva ili 4,8% predmeta tuženom je postavljen privremeni zastupnik. U 18 ili 42,9% predmeta tuženi nije imao advokata. Samo u jednom slučaju ili 2,0% tužilac je bio oslobođen prethodnog plaćanja troškova postupka. Međutim, ni u jednom slučaju tužocu nije određen besplatan punomoćnik.

Najveći broj parničnih postupaka trajao je od 2-5 meseci – 12 ili 28,6%, ali nije zanemarljiv broj postupaka koji su trajali više od 20 meseci – 8 ili 19,0%. Najduže trajanje postupka zabeleženo je u dva slučaja (4,8%) – 4 godine i 3 godine i 3 meseca.

Trajanje postupka	broj predmeta	%
1-2 meseca	4	9,5
2-5 meseci	12	28,6
5-10 meseci	8	19,0
10-20 meseci	10	23,8
Preko 20 meseci	8	19,0
Ukupno	42	100,00

Procesno ponašanje tuženih u parnici bilo je različito. Manji broj tuženih je priznao tužbeni zahtev – 12 ili 28,6%, dok se mnogo veći broj odlučio da tužbeni zahtev ospori – 20 ili 47,6%. Samo dva tužena su delimično priznala tužbeni zahtev (4,8%), dok je u 6 ili 14,3% predmeta došlo do mirnog rešenja spora i povlačenja tužbe. Prvostepeni sud je samo u 5 ili 11,9% predmeta omogućio detetu da slobodno izrazi svoje mišljenje, a u 31 ili 73,8% slučaja to nije učinjeno.

Sadržina odluka prvostepenog suda bila je različita. Sud nijednom nije odbacio tužbu, ali je u 7 ili 16,7% slučajeva utvrdio da se tužba smatra povučenom, u potpunosti je usvojio tužbeni zahtev u 9 predmeta (21,4%), u dva predmeta (4,8%) u potpunosti je odbijen tužbeni zahtev, a u isto toliko predmeta (2 ili 4,8%) stranke su zaključile sudsko poravnanje.

U najvećem broju predmeta sud je delimično usvojio tužbeni zahtev – 22 ili 52,9%, što znači da je iznos izdržavanja postavljen u tužbi bio delimično usvojen, dok je za veći iznos tužbeni zahtev bio odbijen.

Odluka prvostepenog suda	Broj predmeta	%
Utvrdio da se tužba smatra povučenom	7	16,7
U potpunosti usvojio tužbeni zahtev	9	21,4
U potpunosti odbio tužbeni zahtev	2	4,8
Delimično usvojio tužbeni zahtev	22	52,9
Zaključeno sudsko poravnanje	2	4,8
Ukupno	42	100,00

Iznosi dosuđenog izdržavanja razlikuju se po tome što su neki utvrđeni u fiksnom iznosu, a neki procentualno od zarade. Kada se radi o fiksnim iznosima, oni se kreću od 3.000,00 dinara do 8.000,00 dinara, s tim što se u slučajevima kada je više izdržanih lica određuje ukupan iznos i iznos po detetu (na primer 5.000,00 za svako dete, za troje dece ukupno 15.000,00 dinara). U onim slučajevima u kojima je tuženi/tužena na radu u inostranstvu, iznos izdržavanja je određivan u stranoj valuti, na primer 250 dolara mesečno u dinarskoj protivvrednosti. Procentualno određivanje visine izdržavanja bilo je zastupljeno u onim slučajevima kada su tuženi imali novčana primanja bilo kao platu ili penziju. Tako su procentualni iznosi određivani počev od 15%, 20%, 25%, 30% do 50% od prosečnog iznosa mesečne zarade na teritoriji Srbije. Prilikom određivanja visine izdržavanja, sud je uzimao u obzir uzrast deteta (na primer, tuženom je naloženo da plaća izdržavanje sinu od 13 godina u iznosu od 6.000,00 dinara, dok je za ćerku od 7 godina trebalo da plaća iznos od 4.000,00 dinara).

Troškovi postupka određivani su u različitim novčanim iznosima. Najveći iznos troškova bio je 61.200,00 dinara, zatim: 56.600,00; 44.925,00; 44.050,00; 32.800,00; 30.675,00; 25.050,00; 22.550,00; 20.320,00; 8.800,00; 7.800,00 dinara. U najvećem broju slučajeva sud je odlučio da svaka stranka snosi svoje troškove – 23 ili 54,8% ili uopšte nije odlučivao o troškovima postupka – 8 ili 19,0%. U 11 slučajeva (26,2%) troškove postupka trebalo je da plati tuženi u iznosima koji su napred navedeni.

U presudama kojima je potpuno ili delimično odbio tužbeni zahtev, sud je u obrazloženju navodio različite razloge. Navodimo karakteristične razloge:

- tuženi izdržava dvoje dece iz novog braka i nezaposlenu suprugu,
- zastupnik maloletnog tužilaca je u radnom odnosu i ima redovna mesečna primanja, dok tuženi izdržava maloletnu decu iz nove vanbračne zajednice i stanuje u kući roditelja;
- tuženi plaća stanarinu, izdržava suprugu i maloletno dete;
- uzrast maloletnog tužioca i njegove potrebe nisu tolike da treba dosuditi predloženi iznos izdržavanja;
- tuženi nema imovine, izdržava još jedno dete;
- zakonski zastupnik maloletnog tužioca je u radnom odnosu i prima dečiji dodatak;
- visina mesečnog primanja tuženog nije dovoljna da sa predloženim iznosom izdržavanja ne ugrozi svoju egzistenciju;
- zakonski zastupnik maloletnog tužioca ostvaruje porodičnu penziju, a tuženi je nezaposlen i nema imovinu;
- tuženi je zasnova novu bračnu zajednicu, ima maloletno dete koje izdržava, a okolnosti na strani maloletnog tužioca nisu promenjene;
- maloletna deca imaju radno sposobne roditelje (izdržavanje je traženo od dede po majci), u ranijem postupku majka je obavezana da plaća izdržavanje sinu koji je poveren ocu na čuvanje i protiv nje je u toku krivični postupak za krivično delo nedavanje izdržavanja;

- tuženi plaća izdržavanje za maloletno dete iz prethodnog braka;
- tuženi je ranije radio, sada ne radi;
- tuženi je nezaposlen, stanuje privatno i plaća stanarinu, dok maloletni tužilac živi u delu zajedničke kuće sa majkom i ne plaća zakupninu;
- tužena nije u radnom odnosu, nema osnovna sredstva za egzistenciju, ima još četvoro dece (pored troje maloletnih tužilaca), dok zakonski zastupnik maloletnih tužilaca (otac) radi i prima dečiji dodatak;
- sud je procenio potrebe deteta i zaključio da je traženi iznos izdržavanja u većem iznosu od potrebnog;
- tuženi je star i bolestan, kupuje lekove, angažuje treće lice za održavanje higijene u stanu, penzija mu je tolika da nije u stanju da plati traženi iznos izdržavanja;
- u izdržavanju maloletne tužilje treba da učestvuje i drugi roditelj, a tužena pored sebe izdržava i bolesnog oca koji živi sa njom.

Protiv prvostepene presude žalba je izjavljena u 20 predmeta ili 47,6%. Tužioci su izjavili žalbu u 5 ili 11,9% predmeta, a tuženi u 9 predmeta ili 21,4%, dok su i tužilac i tuženi izjavili žalbu u 6 ili 14,3% predmeta. Nije izjavljena žalba na 22 prvostepene presude ili 52,4%. Razlozi navedeni u žalbama bili su različiti. Najčešće je isticano da je prvostepeni sud pogrešno i/ili nepotpuno utvrdio činjenično stanje:

- iz presude se ne vidi kolike su mogućnosti roditelja i da li majka ima dodatne prihode;
- tužena izdržava četvoročlanu porodicu;
- nisu pravilno određeni troškovi postupka;
- potrebe maloletnog tužioca su povećane jer je dete školskog uzrasta;
- ugrožena je egzistencija tuženog;
- u presudi nema podataka o mesečnim potrebama deteta tog uzrasta, tuženi je obmanuo sud jer je dostavio potvrdu da u preduzeću čiji je vlasnik ostvaruje manji iznos zarade;
- sud nije uzeo u obzir medicinsku dokumantaciju tuženog i njegove potrebe za lečenjem;
- sud je paušalno utvrdio potrebe dece;
- nusu verodostojne isprave kojima tužilac dokazuje da je nastavio školovanje u inostranstvu;
- tužilja (70 godina) smatra da je sud odredio sumu za izdržavanje ispod realnog minimuma jer je bolesna, ima velike izdatke za lečenje, a nije ostvarila svoju penziju jer joj tuženi zbog ljubomore nije dozvoljavao da se zaposli;
- u žalbi tužilje: nisu adekvatno cenjeni dokazi da je tužilja samofinansirajući student i da živi kod oca koji nije u radnom odnosu; u žalbi tužene: otac tužilje je radno sposoban i treba više da doprinosi izdržavanju tužilje, s druge strane, prihodi tužene su se znatno smanjili.

U najvećem broju predmeta (8 ili 40,0%) prvostepena presuda je potvrđena u drugostepenom postupku, dok je u 7 ili 35,0% predmeta žalba usvojena i predmet vraćen na ponovno suđenje. U 3 ili 15,0 % predmeta dugostepeni sud je preinačio prvostepenu presudu u pogledu iznosa izdržavanja smanjivanjem iznosa izdržavanja koji je dosuđen prvostepenom presudom. U dva predmeta ili 10,0%, presuda je preinačena samo u pogledu troškova postupka.

Odluka po žalbi	broj predmeta	%
Usvojena žalba i predmet vraćen na ponovno suđenje	7	35,0
Preinačena prvost. presuda	3	15,0
Potvrđena presuda	8	40,0
Preinačena presuda u pogledu troškova postupka	2	10,0
Ukupno	20	100,00

1.1. Sudska jedinica u Bujanovcu

1.1.1. Podaci o strankama i tužbenom zahtevu

U navedenim predmetima ukupno je bilo 17 tužilaca (izdržavanih lica), dok je broj tuženih iznosio 14. U najvećem broju predmeta tužbeni zahtev za izdržavanje bio je sadržan u posebnoj tužbi za izmenu visine izdržavanja - 5 ili 41,7%, u nešto manjem broju predmeta u tužbi za razvod braka – 4 ili 33,3%, a u posebnoj tužbi za izdržavanje samo u 3 ili 25,0% predmeta.

Iznos visine tražanog izdržavanja kretao se od 2.750,00 dinara, zatim 5.000,00 dinara, 8.000,00 dinara; 10.000,00 dinara; 15.000,00 dinara, 50 eura u dinarskoj protivvrednosti, do 220 eura u dinarskoj protivvrednosti. Karakteristično je da je izdržavanje traženo u fiksnim iznosima, a ne procentualno od zarade, iako podaci o zaposlenosti tuženika pokazuju da je veći broj tuženika bio zaposlen.

Izdavanje privremenih mera uglavnom nije traženo - 7 ili 58,3%, traženo je u 4 predmeta ili 33,3%, dok za jedan predmet – 8,3% nema podataka o traženju privremenih mera. U jednom predmetu zakonska zastupnica maloletnog tužioca je u toku postupka preinačila tužbeni zahtev tako što je tražila da tuženi samostalno vrši roditeljsko pravo, a da ona plaća izdržavanje.

Raspored izdržavanih lica (tužilaca) po polu skoro je podjednak – muškog pola je 8 ili 47,1%, dok je ženskog pola 9 ili 52,9% tužilaca. Najveći broj izdržavanih lica (15 ili 88,2%) je u starosnom uzrastu do 18 godina, dok su samo dva lica ili 11,8% preko 18 godina. Ako pogledamo podatke o odnosu tuženog sa

izdržavanim licem, možemo da zaključimo da se u većini slučajeva radi o odnosu roditelja i dece i da je samo u dva slučaja izdržavano lice u svojstvu supruge i bivše supruge. Stoga je i razumljivo što je najviše izdržavanih lica maloletno.

Uzrast	broj izdržavanih lica	%
5-5 4	23,5	
10-10 8	47,1	
18-18 3	17,6	
Preko 18 godina	2	11,8
Ukupno	17	100,00

U 16 predmeta postoje podaci o tome da li se izdržavano lice nalazi na školovanju, dok u jednom predmetu nije naveden taj podatak, ali je nesumnjivo da se radi o maloletnom licu.

Da li je na školovanju	broj izdržavanih lica	%
Dete, nije na školovanju	5	29,4
Punoletno lice nije na škol.	2	11,8
Osnovna škola	7	41,2
Srednja škola	2	11,8
Nema podataka	1	5,9
Ukupno	17	100,00

Kao što su i raniji podaci pokazali, među tuženim licima preovlađuju lica muškog pola – 11 ili 78,5%, dok je tuženih lica ženskog pola samo 3. Najviše tuženih lica je u starosnom dobu od 30-40 godina – 9 ili 64,3%, dok su znatno manje zastupljene starosne kategorije preko 40 i 50 godina – po 1 ili 7,1%.

Uzrast	broj tuženih	%
30-30 2	14,3	
30-31 9	64,3	
30-32 1	7,1	
Preko 50	1	7,1
Nema podataka	1	7,1
Ukupno	14	100,00

U pogledu bračnog stanja, većina tuženih je razvedena – 9 ili 64,3%, samo troje je oženjeno/udato.

Bračno stanje	broj tuženih	%
Oženjen/a	3	21,4
Razveden/a	9	64,3
Nema podataka	2	14,3
Ukupno	14	100,00

Tuženi imaju različiti broj dece. Preovlađuju tuženi koji imaju dvoje i jedno dete – po 4 ili 28,6%, a više od petoro dece ima samo jedan tuženi.

Broj dece	broj tuženih	%
Jedno dete	4	28,6
Dvoje dece	4	28,6
Troje dece	2	14,3
Petoro i više	1	7,1
Nema podataka	3	21,4
Ukupno	14	100,00

O zanimanju tuženih nema podataka u svakom predmetu – u 8 (57,1%) predmeta nije konstatovano šta je tuženi po zanimanju. U ostalim predmetima navedena su sledeća zanimanja: radnik – 4 ili 28,6%, penzioner – 1 ili 7,1%, mašinski tehničar – 1 ili 7,1%. Kao što je već navedeno, većina tuženih je zaposlena – 6 ili 42,9%, nezaposlenih je 3 ili 21,4% tuženih.

Zaposlenost	broj tuženih	%
Zaposlen/a	6	42,9
Nezaposlen/a, traži posao	3	21,4
Penzioner	1	7,1
Na priv.radu u inostranstvu	1	7,1
Korisnik soc. pomoći kod CZR	2	14,3
Radi povremeno	1	7,1
Ukupno	14	100,00

Između tuženog i izdržavanog lica najčešće postoji roditeljsko-dečiji odnos, u ispitivanom uzorku tuženih očeva i majki je 10 ili 71,4%, babe i dede se javljaju u upozi tuženih u dva predmeta, u jednom predmetu tuženi je suprug, a takođe u jednom, bivša supruga.

Odnos tuženog i izdrž.lica	broj tuženih	%
Suprug/supruga	1	7,1
Bivši suprug/supruga	1	7,1
Otac/majka	10	71,4
Baba, deda	2	14,3
Ukupno	14	100,00

1.1.1. Podaci o postupku

Podaci o parničnom postupku u sudskoj jedinici u Bujanovcu odnosili su se, kao i u sedištu suda u Vranju, na sledeća pitanja: da li je tužilac imao advokata, da li je tuženi imao advokata, da li je tužilac bio oslobođen prethodnog plaćanja troškova postupka, da li je tuženom određen besplatni punomoćnik, trajanje postupka od podnošenja tužbe do donošenja prvostepene presude, da li je tuženi priznao tužbeni zahtev, da li je sud omogućio detetu da slobodno izrazi svoje mišljenje, kakvu je presudu doneo prvostepeni sud, koliki su bili troškovi postupka i kome je sud naložio da ih plati, razlozi odbijanja tužbenog zahteva navedeni u presudama kojima se odbija tužbeni zahtev, da li je izjavljena žalba, ko je izjavio žalbu i kakva je odluka doneta u žalbenom postupku.

Najviše tužilaca imalo je advokata - 14 ili 82,4% , nisu imala advokata 3 tužioca ili 17,6%. Tuženi su imali advokata u 8 ili 47,1% predmeta, a nisu ga imali u 6 ili 35,3% predmeta. Nijedan od 17 tužilaca (izdržavanih lica) nije bio oslobođen prethodnog plaćanja troškova postupka, niti im je bio određen besplatni punomoćnik.

Podaci o trajanju postupka od podnošenja tužbe do donošenja prvostepene presude pokazuju da je u jednom predmetu postupak trajao najkraće – 12 dana, a da je najveći broj postupaka trajao od 2-5 meseci – 7 ili 58,3%.

Trajanje postupka	broj predmeta	%
1-2 meseca	2	16,7
2-5 meseci	7	58,3
5-10 meseci	2	16,7
10-20 meseci	1	8,3
Ukupno	12	100,00

Tuženi uglavnom nisu priznavali tužbeni zahtev. Samo 3 ili 21,4% tuženih je priznalo tužbeni zahtev. Nije priznalo tužbeni zahtev 9 tuženih ili 64,3%, dok se 2 ili 14,3% tuženih nije odazivalo pozivima suda. U svim predmetima

obuhvaćenim istraživanjem deca, kao tužioci u postupku, nisu bila u mogućnosti da izraze svoje mišljenje jer im sud to nije omogućio.

Privremena mera najčešće nije određivana; sud je odredio privremenu meru samo u dva slučaja i naložio je tuženom da plaća određenu sumu na ime izdržavanja maloletnog deteta.

U većini predmeta odlukom prvostepenog suda u celosti je usvojen tužbeni zahtev – 6 ili 50,0%. Tužbeni zahtev je u celosti odbijen u 3 ili 25,0% slučajeva, a delimično je usvojen takođe u 3 predmeta ili 25,0%.

Navešćemo neke razloge koje je sud naveo u obrazloženju presuda kojima je odbio tužbeni zahtev:

- tužilja je mlada i sposobna za rad, a živi sa roditeljima;
- tužilja i tuženi ne žive zajedno duže od 5 godina, ne poštuju se i ne pomažu, tužilja ne kuva, ne pere, ne sprema hranu tuženom, nije pružila dokaze za određivanje njene radne sposobnosti;
- tužioci nemaju pravo na izdržavanje od babe i dede jer su im živi roditelji, otac je u stalnom radnom odnosu i obrađuje zemlju svojom mašinom;
- prosečna zarada tuženog je mala i ne može da se poveća iznos izdržavanja;
- sud je imao u vidu rešenje Ministarstva rada i socijalne politike kojim su utvrđene cene usluga porodičnog smeštaja, starosnu dob deteta, njegove potrebe, da je zakonska zastupnica tuženog u redovnom radnom odnosu i redovno ostvaruje zaradu, da tuženi, iako u radnom odnosu ne prima platu unazad dve godine.

Troškovi parničnog postupka iznosili su: 5.320,00 dinara; 9.375,00 dinara; 15.070,00 dinara; 17.000,00 dinara; 30.635,00 dinara; 42.570,00 dinara i 49.200,00 dinara.

Samo u jednom slučaju sud je naložio da tužilac plati troškove parničnog postupka, u 6 predmeta ovaj nalog je izdat tuženom, a u 5 predmeta sud je odlučio da svaka stranka snosi svoje troškove.

Žalba je izjavljena u 4 predmeta ili 33,3%, nije izjavljena u 7 predmeta ili 58,3%, dok je u jednom predmetu (8,3%) izjavljena samo žalba na rešenje kojim je određena privremena mera.

U 5 predmeta u kojima je izjavljena žalba, žalbu su u 2 predmeta izjavili tužilac/tužioci, dok su tuženi izjavili žalbu u 3 predmeta.

Od 5 drugostepenih postupaka po žalbi, samo su 2 okončana, dok 3 nisu bila okončana u vreme prikupljanja podatka iako je prvostepeni postupak pokrenut još 2010. godine. U 2 okončana postupka po žalbi, jedna odluka drugostepenog suda bila je da se žalba usvaja i predmet vraća na ponovno suđenje, u jednom predmetu potvrđena je prvostepena presuda.

1.1. Sudska jedinica u Bosilegradu

1.1.1. Podaci o strankama i tužbenom zahtevu

Istraživački uzorak predmeta procesuiranih pred Sudskom jedinicom u Bosilegradu čine 6 predmeta. S obzirom da se radi o malom uzorku, potrebno ga je posmatrati u kontekstu većeg uzorka od 42 parnična predmeta procesuiranih pred Osnovnim sudom u Vranju.

U predmetima Sudske jedinice u Bosilegradu bilo je 10 tužilaca i 7 tuženih.

Tužbeni zahtev za izdržavanje bio je sadržan u posebnoj tužbi za izdržavanje u 2 ili 33,3% predmeta, a u tužbi za razvod braka u 4 ili 66,7% predmeta.

Visina traženog izdržavanja bila je određena u fiksnom iznosu (3.000,00 dinara; 3.500,00 dinara za svako dete; 7.000,00 dinara za svako dete, 10.000,00) ili procentualno od visine zarade (50% mesečnog iznosa penzije). Tužioci su u 5 predmeta istakli zahtev za određivanje privremene mere, a samo u 1 predmetu ovaj zahtev nije istaknut nisu. Sud je, međutim, odbio ovaj zahtev u svim predmetima obuhvaćenim istraživanjem.

Najviše tužilaca, izdržavanih lica bilo je ženskog pola (7 ili 70,0%), dok su muškog pola bila 3 ili 30,0% tužilaca, izdržavanih lica.

U pogledu uzrasta tužilaca, izdržavanih lica, najzastupljenija su lica u starosnom uzrastu 10 do 18 godina, 4 ili 49%. Tužilaca, izdržavanih lica starosti preko 18 godina bilo je dvoje, pri čemu su lica imala 80 i 83 godine. Radilo se o roditeljima koji su pokrenuli postupak protiv sina i ćerke. U ovom slučaju tuženima je naloženo da obezbede negu i pomoć tužiocima, na taj način što će obilaziti i negovati tužioce, starati se o svim njihovim svakodnevnim potrebama u zajedničkoj porodičnoj kući, i to naizmenično, na smenu u periodu od po deset dana. Postupak je obustavljen zbog smrti jednog od tužilaca.

Uzrast izdržavanih lica	broj izdržavanih lica	%
0-5 godina	2	20,0
5-10 „	1	10,0
10-18 „	4	40,0
Preko 18 „	2	20,0
Nema podataka	1	10,0
Ukupno	10	100,00

U 5 predmeta (50%) izdržavana lica nalazila su se na školovanju. Osnovnu školu pohađala su 3 lica (30,0%), dok su u srednju školu išla 2 lica (20,0%).

Da li je izdržavano lice na školovanju	broj izdržavanih lica	%
Dete, nije na školovanju	2	20,0
Punol.lice nije na škol.	3	30,0
Osnovna škola	3	30,0
Srteđnja škola	2	20,0
Ukupno	10	100,00

Podaci o tuženom pokazuju da je među tuženima neznatno više lica ženskog pola - 4, što je za jedan više od lica muškog pola - 3.

Među tuženima najviše je onih starosti od 30-40 godina. Međutim, podaci o najzastupljenijoj starosnoj kategoriji tuženika ne mogu da budu pouzdani s obzirom na to da u 3 od 7 predmeta nije bilo podataka o starosti tuženog.

Uzrast	broj tuženih	%
30-30 1	14,3	
40-40 2	28,6	
50-50 1	14,3	
Nema podataka	3	42,9
Ukupno	7	100,00

Najviše tuženih lica bilo je razvedeno – 5 ili 71,4%, a oženjena su bila samo dva tužena lica (28,6%). Najviše tuženih (4) imalo je dvoje dece (57,1%), jedan je imao jedno dete (14,3%), jedan troje dece (14,3%), dok u jednom predmetu nije bilo podataka o broju dece.

Od ukupno sedam tuženika, zaposlenih je dvoje (28,6%), jedan je nezaposlen (14,3%), a jedan je penzioner (14,3%), dok za tri nema podataka o zaposlenju (42,9%). Svi tuženici su bugarske nacionalnosti.

Kao i u predmetima Osnovnog suda u Vranju i Sudske jedinice u Bujanovcu, najviše tuženika je u roditeljskom odnosu sa izdržavanim licima (otac/majka) – 4 (57,1%), u dva predmeta tuženi su sin i ćerka (28,6%), a izdržavana lica su otac i majka, tako da se i ovde radi o roditeljskom odnosu, dok je samo u jednom predmetu (14,3%) tuženi bivši suprug.

Veći broj tužilaca i tuženih nije imao advokata – 60,0% tužilaca : 85,7% tuženih. Advokate su imala 4 (40,0%) tužilaca i jedan tuženi (14,3%). Nijedan tužilac nije bio oslobođen prethodnog plaćanja troškova postupka, niti je ijednom tužiocu određen besplatni punomoćnik.

1.1.1. Podaci o postupku

Parnični postupak je u 3 (50%) predmeta trajao od 5-10 meseci, u dva (33,3%) od 1-2 meseca, a u jednom predmetu od 10-20 meseci (16,7%). Tuženi je priznao tužbeni zahtev u tri predmeta (42,9%), u dva predmeta nije priznat tužbeni zahtev (28,6%), a za dva tuženika nema podataka da li su priznali tužbeni zahtev (28,6%). Sud nijednom izdržavanom detetu nije omogućio da, kao stranka, slobodno izrazi svoje mišljenje.

Prvostepeni sud je u 4 predmeta (66,7%) usvojio tužbeni zahtev, u jednom predmetu (16,7%) odbio je tužbeni zahtev, a u jednom (16,7%) je tužbeni zahtev delimično usvojio. Odbijanje tužbenog zahteva sud je obrazložio time da tužilja nije nijednim relevantnim dokazom potvrdila činjenicu da je nesposobna za rad i privređivanje.

Novčani iznosi izdržavanja utvrđeni u presudama kojima se usvaja tužbeni zahtev bili su određeni u fiksnom iznosu (2.500,00 dinara; 3.000,00 dinara; 7.000,00 dinara; 10.000,00 dinara) ili procentualno određeni (50% od iznosa penzije). U svim pregledanim predmetima (6) sud je odlučio da svaka stranka snosi svoje troškove. Sud nije odredio privremenu meru ni u jednom slučaju.

Drugostepeni sud je odlučivao po žalbi u dva slučaja (33,3%). U četiri predmeta žalba nije bila izjavljena (66,7%). U predmetima u kojima je bila izjavljena žalba, žalbeni razlog bilo je nepotpuno utvrđeno činjenično stanje. U žalbama je navedeno da sud nije utvrdio činjenice u pogledu ukupnih primanja i potreba parničnih stranaka, da je propustio da uzme u obzir da je tužilja nezaposlena, kao i da je visina doprinosa za izdržavanje utvrđena u nerealnom i previsokom iznosu. U jednom slučaju je u toku roka za izjavljivanje žalbe jedan tužilac umro i postupak je bio obustavljen. Drugostepeni sud je, odlučujući po žalbi, u oba slučaja (100%) potvrdio prvostepenu presudu.

2. Izvršni predmeti

Za potrebe istraživanja prikupljeni su podaci iz izvršnih predmeta. Takvih predmeta bilo je: 41 u Osnovnom sudu u Vranju i 7 u Sudskoj jedinici u Bujanovcu, tako da ukupan uzorak izvršnih predmeta čine 48 predmeta. Prikupljeni podaci tiču se izvršnog zahteva, odnosno predloga za izvršenje, stranaka i samog postupka izvršenja.

2.1. Osnovni sud u Vranju

U izvršnim ispravama izdržavanje je bilo određeno u fiksnom novčanom iznosu ili procentualno od zarade (od 10% do 50%).

U pregledanim predmetima bilo je ukupno 68 izvršnih poverilaca, i to podjednak broj muškog i ženskog pola (po 34). Među izvršnim poveriocima dominiraju maloletna lica – 64 (94,1%), a samo 4 njih imalo je više od 18 godina (5,9%).

Za razliku od izvršnih poverilaca, koja su u podjednakom broju muškog i ženskog pola, izvršni dužnici (ukupno 41) su u mnogo većem broju muškog pola (33 ili 80,5%). Samo 8 ili 19,5% izvršnih dužnika je ženskog pola.

Zaposlenost izvršnih dužnika nije bilo moguće saznati iz svih predmeta u okviru uzorka. U 5 predmeta nije bilo podataka o zaposlenosti izvršnog dužnika. Od 36 izvršnih dužnika zaposleno je 16 (44,4%), nije zaposleno 14 (38,9%), a u inostranstvu radi 5 (13,9%) izvršnih dužnika. Jedan izvršni dužnik bavi se preprodajom robe na pijaci (2,8%)

Izvršni dužnici su u najvećem broju predmeta srpske nacionalnosti – 38 (92,7%), samo jedan izvršni poverilac je albanske nacionalnosti. Za dva tužena nema podataka o nacionalnosti. Svi izvršni dužnici su očevi ili majke izvršnih poverilaca.

U uzroku koji čini 41 izvršni predmet izvršenje je sprovedeno samo u 9 (22,0%) predmeta, delimično je sprovedeno u 5 (12,2%) predmeta, a u 4 (9,8%) predmeta postupak je prekinut ili obustavljen postupak, predlog je povučen ili je ukinuto rešenje o izvršenju.

Dinamika sprovođenja izvršenja u predmetima gde je završen postupak izvršenja bila je različita:

- predlog za izvršenje podnet je 24.9.2009. godine, izvršenje sprovedeno do 10.2.2010. godine;
- predlog za izvršenje podnet je 3.7.2009. godine, izvršenje sprovedeno do 31.8. 2010. godine;
- predlog za izvršenje podnet je 23.9.2010. godine, izvršenje sprovedeno do 13.12.2010. godine;
- predlog za izvršenja podnet je 7.7.2010. godine, izvršenje sprovedeno do 29.5.2012. godine;
- predlog za izvršenja podnet je 29.9.2003. godine (dve godine posle donošenja prvostepene presude), izvršenje sprovedeno do 26.8.2008. godine;
- predlog za izvršenja podnet je 17.12.2009. godine, izvršenje sprovedeno do 23.12.2009. godine;
- predlog za izvršenja podnet je 13.1.2010. godine, izvršenje sprovedeno do 22.1.2010. godine;
- predlog za izvršenja podnet je 17.3.2010. godine, izvršenje sprovedeno do 20.7.2010. godine;

- predlog za izvršenja podnet je 20.4.2001. godine (15 meseci posle pravosnažnosti presude), izvršenje sprovedeno do 14.1.2008. godine (rešenje o izvršenju doneto je 23.4.2001. godine, službeno lice je izlazilo na lice mesta sedam puta i nije nalazilo izvršnog dužnika ili otac dužnika nije dozvolio popis stvari ili nikog nije bilo u kući; 12.1.2004. OJT tražio spise predmeta; policija je tražila adresu izvršnog dužnika, pronađen je broj telefona dužnika; 3.3.2006. godine tražen je na novoj adresi, ali je gazdarica rekla da se odselio; službeno lice je izašlo na lice mesta 6.3.2006. godine, pronašlo je dužnika koji je izjavio da priznaje dug, ali da je nezaposlen i da ne može da plati; obavljeno je veštačenje 28.2.2006. i utvrđen je iznos duga od 241.417,00 dinara; 14.1.2008. godine, kada su već bili punoletni, izvršni poverioci su pristupili sudu i izjavili da se odriču preostalog iznosa duga i da više ništa ne potražuju.

U većem broju predmeta u kojima je izvršenje delimično sprovedeno, od podnošenja predloga za izvršenje i donošenja rešenja o izvršenju do delimično sprovedenog izvršenja, prošao je duži vremenski period:

- predlog za izvršenja podnet je 28.5.2010. godine, izvršenje delimično sprovedeno do 10.5.2011. godine;

- predlog za izvršenja podnet je 6.12.2002 godine, izvršenje delimično sprovedeno do 1.7.2003. godine;

- predlog za izvršenja podnet je 22.10.2002. godine, izvršenje delimično sprovedeno do 30.5.2007. godine (prigovor poverioca odbijen 4.4.2008.);

- predlog za izvršenja podnet je 9.3.2010. godine, izvršenje delimično sprovedeno do 30.9.2010. godine (u ovom predmetu predlog za izvršenje podnet je 9.3.2010. godine, rešenje o izvršenju doneto je 10.3.2010. godine, službeno lice izašlo je na lice mesta 12.3.2010. godine u uručilo rešenje dužniku, koji je izjavio da ne želi da izmiri dug, pa je pristupljeno popisu stvari, automobila i naloženo je dužniku da proda automobil. Ponovo je službeno lice izašlo na teren 27.5.2010. godine, dužnik je odbio da izmiri dug i nije dozvolio popis i plenidbu stvari. Službeno lice je izašlo na lice mesta sa policijom, dužnik je izjavio da nema novca da plati dug, pa je izvršen popis stvari i plenidba. Na osnovu zaključka od 20.9.2010. određena je prodaja stvari – obavljeno je veštačenje. Javno nadmetanje je održano 30.9.2010. i sakupljen je iznos od 30.500,00 dinara, ostatak duga je ostao neisplaćen.)

- predlog za izvršenje podnet je 7.10.2004 godine, izvršenje je delimično sprovedeno do 20.2.2009. godine.

U velikom broju predmeta iz istraživanog uzorka – 25 (61,0%) rešenje o izvršenju nije sprovedeno, iako je od pravosnažnosti presude i donošenja rešenja o izvršenju prošao izrazito dug vremenski period. Kao dominantni razlozi za nesprovođenje rešenja o izvršenju mogu se izdvojiti:

- postupak izvršenja je prekinut do okončanja krivičnog postupka;

- predlog za izvršenje smatra se povučenim jer izvršni poverilac nije primio rešenje o izvršenju, a na koverti piše da „nije u gradu“;

- izvršni dužnik je podneo žalbu na rešenje o izvršenju (prestao mu je radni odnos) i nemoguće je izvršiti obustavu zarade; ukunuto je rešenje o izvršenju sa obrazloženjem da je potrebno u parnici izmeniti odluku i odrediti obavezu dužnika da plaća izdržavanje na drugi način;

- OJT zatražio spise predmeta;

- izvršenje nije sprovedeno od 2006. godine, poziv i upozorenje dužniku nisu uručeni jer se dužnik odselio, nepoznata je adresa dužnika (dug je 60.000,00 sa pripadajućom zakonskom zateznom kamatom);

- adresa dužnika je nepoznata, od Policijske uprave je zatraženo da pronade adresu dužnika;

- podneta je tužba za izmenu odluke o izdržavanju dece i prigovor na rešenje o izvršenju,

- dužnik nije primio rešenje jer je u inostranstvu,

- dužnik je izjavio da trenutno nema sredstava da plati i da obećava da će naredne nedelje izmiriti dug;

- predlog za izvršenje je podnet 26.7.2006. godine (obavezan je izvršni dužnik da plaća za izdržavanje dece po 1.500,00 dinara mesečno za svako dete); službeno lice 9.3.2007. godine nije našlo dužnika, već njegovu drugu suprugu, koja je izjavila da ne zna gde se dužnik nalazi i da neće da trpi uznemiravanje, pa je dužniku ostavljen poziv da se javi sudu u roku od tri dana; dužnik se nije javio, pa ga je službeno lice ponovo tražilo na staroj adresi, međutim, komšije su izjavile da dužnik već duže vremena tu ne stanuje; službeno lice je ostavilo poziv na vratima da se dužnik javi sudu u roku od tri dana);

- predlog za izvršenje podnet je 4.11.2008. godine; zaključak kojim se poverilac poziva da uredi svoj predlog za izvršenje donet je 24.6.2008. godine; 6.11.2008. godine dostavljeno je rešenje o izvršenju dužniku.

U najvećem broju predmeta rešenje o izvršenju nije sprovedeno zbog nemogućnosti da se rešenje o izvršenju uruči dužniku jer ne stanuje na prijavljenoj adresi ili se odselio ili radi u inostranstvu. Karakterističan je primer nesporovođenje rešenja o izvršenju u predmetu u kojem je presuda doneta 1993. godine. Izvršni dužnik 10 godina nije plaćao izdržavanje; predlog za izvršenje podnet je 2003. godine, obavljeno je veštačenje i utvrđen je dug u iznosu od 20.781,00 dinara sa kamatom, rešenje o izvršenju doneto je 2004. godine, ali još uvek nije sprovedeno.

2.1. Sudska jedinica u Bujanovcu

U Sudskog jedinici u Bujanovcu pregledano je 7 izvršnih predmeta.⁷⁰ U svim predmetima radilo se o prinudnom izvršenju potraživanja koje se tiče održavanja deteta. U jednom slučaju sklopljeno je poravnanje, a izvršenje nije sprovedeno u 6 (85,7%) predmeta.

Ukupno je bilo 12 izvršnih poverilaca, i to podjednak broj lica muškog i ženskog pola – 6 (50%). Svi izvršni poverioci su maloletna lica, u uzrastu od: 0-5 godina – 4 (33,3%); 5-10 godina – 4 (33,3%), 10-18 godina – 4 (33,3%).

Svi izvršni dužnici – 7(100%) muškog su pola. Podjednak je broj zaposlenih i nezaposlenih izvršnih dužnika – po 3 (42,9%), dok za jednog nema podataka o zaposlenju. Svi izvršni dužnici su očevi izvršnih poverilaca.

Postupak izvršenja, kao i kod većine izvršnih predmeta Osnovnog suda u Vranju, još nije bio završen u vreme sprovođenja istraživanja, iako je protekao veoma dug vremenski period od podnošenja predloga za izvršenje i donošenja rešenja o izvršenju. Ako se prati dinamika izvršenja u predmetima u kojima izvršenje nije sprovedeno, može se uočiti sledeće:

- predlog za izvršenje podnet je 1.2.2008. godine, rešenje o izvršenju doneto je 12.2.2008. godine, službeno lice izašlo na lice mesta 25.2.2011. godine;

- obavljeno je veštačenje i utvrđeno održavanje za period od 25.1.2000. do 11.1.2001. godine u iznosu od 1.589,33 dinara; zatim za period od 12.1.2001.- 31.1.2001. iznos od 91,88 dinara, ukupno do 22.1.2001. godine 1.681,21 dinar; rešenje o izvršenju doneto je 22.1.2001. godine; dužnik se odselio, tražen je na nekoliko adresa da bi mu se uručilo rešenje, ali nije pronađen;

- rešenje o izvršenju doneto je 16.11.2004. godine; obavljeno veštačenje i utvrđen iznos održavanja koji izvršni dužnik treba da plati (75.289,00) za period od 22.2.2002.- avgusta 2005. godine; novo rešenje o izvršenju doneto je 20.10.2005. godine; dužnik je podneo žalbu; ukinuto je rešenje o izvršenju, novo rešenje o izvršenju doneto je 25.9.2006. godine;

- predlog za izvršenje podnet je 11.7.2008. godine, traženi iznos održavanja od 1.1.2008.- 1.6.2008. 13.550,00 i kamata; sklopljeno poravnanje na iznos od 9.050 dinara zaključeno sa 19.5.2009. godine;

- predlog za izvršenje podnet 29.7.2009. godine, određeno veštačenje; dužnik promenio poslodavca i nije primao zaradu;

- predlog za izvršenje podnet je 15.6.2006. godine, obavljeno veštačenje i utvrđen iznos duga od 441.503 dinara; doneto je rešenje o izvršenju 23.3.2012. godine; određena je zabeležba u korist maloletnog izvršnog poverioca na nepokretnostima u svojini izvršnog dužnika (zemljište i zgrade); prigovor dužnika

⁷⁰ Prema podacima iz upisnika, u ovoj sudskoj jedinici pokrenuta su još 4 postupka za prinudno izvršenje potraživanja po osnovu prava na zakonsko održavanje, ali službena lica nisu uspeala da pronadju spise ovih predmeta.

podnet je 6.4.2012. godine;

- predlog za izvršenje podnet je 29.11.2006. godine (iznos izdržavanja utvrđen procentualno 22% mesečno za svu decu od bruto zarade u RS), rešenje o izvršenju doneto 26.2.2007. godine radi naplate duga u iznosu od 212.951,00 dinara; nalaz veštaka od 19.2.2007. godine glasi da dužnik duguje glavni dug na ime izdržavanja dece do 30.11.2006. godine 284.001,00 dinara sa kamatom; dužnik je primio rešenje 8.3.2007. godine.

Najčešći razlozi za nesprovođenje izvršenja koji se mogu uočiti u predmetima su: podneta je žalba na rešenje o izvršenju, dužnik nije imao da plati kada je službeno lice izašlo na lice mesta; dužnik se odselio, tražen je na nekoliko adresa da mu se uruči rešenje o izvršenju, ali nije pronađen.

3. Krivični predmeti – krivično delo nedavanje izdržavanja čl.195 st.1 KZ

Prema podacima iz izveštaja koji je Osnovno javno tužilaštvo u Vranju dostavilo Odboru za ljudska prava u Vranju (A. br.261/12 od 5.7.2012.), u toku 2010. godine podneto je ukupno 40 krivičnih prijava za krivično delo nedavanje izdržavanja iz čl. 195 st.1. KZ. ukupan broj odbačenih krivičnih prijava bilo je 11, ukupan broj podnetih optužnih akata 27, a ukupno su dve žalbe koje je javni tužilac podneo protiv prvostepenih presuda donetih u krivičnim postupcima zbog krivičnog dela nedavanje izdržavanja iz čl. 195 st-1 KZ.

U Osnovnom sudu u Vranju podaci su prikupljeni pregledom krivičnih sudskih predmeta. Uzorak čine 19 predmeta koji su bili dostupni za uvid. Svi predmeti nisu pregledani jer je u vreme istraživanja (juli 20102.), nekoliko predmeta bilo u drugostepenom sudu, a jedan broj predmeta radnici pisarnice nisu pronašli. Krivični predmeti sa područja sudskih jedinica u Bujanovcu i Bosilegradu nalazili su se u sedištu suda u Vranju.

Prikupljeni su podaci o izvršiocu, oštećenom, krivičnom delu i krivičnom postupku.

3.1. Podaci o izvršiocu

Najviše izvršilaca je muškog pola – 16 ili 84,2%, dok su samo 3 ili 15,8% izvršiteljke.

U pogledu uzrasta izvršilaca, najviše je onih u starosnoj kategoriji 40-50 godina - 7 izvršilaca ili 36,8 %, a najmanje je onih preko 50 godina – 2 ili 10,5%, što je razumljivo s obzirom na to da su u većini slučajeva oštećena lica maloletna, a izvršioci su njihovi roditelji.

Uzrast/god.	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
20-30	5	26,3
30-40	5	26,3
40-50	7	36,8
Preko 50	2	10,5
Ukupno	19	100,00

U najvećem broju predmeta izvršioци imaju status razvedenih lica – 12 ili 63,2%. To znači da su pre pokretanja krivičnog postupka okončane brakorazvodne parnice i donete presude o razvodu, vršenju roditeljskog prava i izdržavanju.

Bračno stanje	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Oženjen/a	5	26,3
Razveden/a	12	63,2
Vanbr. zajedn.	1	5,3
Udovac/udovica	1	5,3
Ukupno	19	100,00

Izvršioци su imali različit broj dece. Najviše izvršilaca je imalo jedno ili dvoje dece – 12 ili 63,2%

Broj dece	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Jedno dete	6	31,6
Dva deteta	6	31,6
Troje dece	4	21,1
Četvoro dece	1	5,3
Petoro dece	2	10,5
Ukupno	19	100,00

Obrazovni status najvećeg broja izvršilaca/izvršiteljki krivičnog dela nedavanja izdržavanja je na nivou nezavršene i završene osnovne škole – ukupno 11 ili 57,9%, nijedan izvršilac nije bio sa magistraturom ili doktoratom, a samo 2 ili 10,5% je imalo završenu višu školu ili fakultet. Ovakav nizak obrazovni status izvršilaca/izvršiteljki korespondira i sa njihovim radnim statusom - među njima je najveći broj nezaposlenih i bez zanimanja – 16 ili 84,2%, dok je samo 3 ili 15,8% izvršilaca bilo zaposleno.

Obrazovanje	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Bez obrazovanja	-	-
Nezavršena osnovna škola	1	5,3
Završena osnovna škola	10	52,6
Srednja škola ili gimnazija	6	31,6
Viša škola ili fakultet	2	10,5
Ukupno	19	100,00

Zaposlenost	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Zaposlen/a	3	15,8
Nezaposlen/a	16	84,2
Ukupno	19	100,00

Zanimanje	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Bez zanimanja	13	68,4
Konfekcionar	1	5,3
Bravar	1	5,3
Pekar	1	5,3
Moler	1	5,3
Inženjer obučarstva	1	5,3
Berberin	1	5,3
Ukupno	19	100,00

Među izvršiocima/izvršiteljicama koji su nezaposleni bilo je nekoliko njih koji su ranije radili, a kasnije su ostali bez posla. Jedna izvršiteljka je radila u očevoj turističkoj agenciji, ali je ostala bez posla i dve godine je nezaposlena; u jednom slučaju izvršilac je invalid rada i ne radi od 1998. godine; u drugom slučaju jedini izvor prihoda izvršioca bila je socijalna pomoć, neki izvršioci su radili povremeno fizičke poslove; prodavali prehrambenu robu na pijaci; povremeno radili u inostranstvu. Karakteristično je da su svi izvršioci koji su ranije radili, dugi vremenski period, neki čak deset godina, bili bez posla.

U pogledu ranije osuđivanosti, 7 ili 36,8% izvršilaca/izvršiteljki bili su ranije osuđivani, i to u 6 ili 31,6% za istovrsno krivično delo nedavanje izdržavanja, a samo jedan za laku telesnu povredu. To znači da je među izvršiocima zastupljen specijalni povrat. Ipak, veći broj izvršilaca nije ranije bio osuđivan ni za jedno krivično delo, uključujući i krivično delo nedavanje izdržavanja – 11 ili 57,9%.

Ranija osuđivanost	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Osuđivan/a	7	36,8
Neosuđivan/a	11	57,9
Nema podataka	1	5,3
Ukupno	19	100,00

Nedavanje izdržavanja	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Osuđivan/a	6	33,3
Neosuđivan/a	11	61,1
Nema podataka	1	5,6
Ukupno	18	100,00
+ 1 za laku telesnu povredu	19	

3.2. Podaci o oštećenom (izdržavanom licu)

Za razliku od izvršilaca/izvršiteljki, kojih je bilo 19, što znači da krivično delo nije vršeno u saučesništvu, oštećenih je bilo mnogo više – 29. Kao što su podaci o broju dece izvršilaca/izvršiteljki pokazali, izvršioc/izvršiteljke često imaju više dece, zbog čega je i broj lica koja imaju pravo na izdržavanje bio znatno veći od broja izvršilaca/izvršiteljki. Takođe, za razliku od izvršilaca/izvršiteljki koji su u velikoj većini muškog pola (16:3), raspodela muških i ženski oštećenih je približno jednaka. Muških osoba je 14 ili 48,3%, dok je ženskih osoba 15 ili 51,7%.

U pogledu uzrasta, najveći broj oštećenih lica bio je maloletan – 17 ili 58,6%, dok je starijih od 18 godina bilo samo 4 ili 13,8% oštećenih. Takođe, treba naglasiti da su svi oštećeni u prvom stepenu srodstva u pravoj liniji, odnosno radi se o očevima i majkama kao izvršiocima.

Uzrast/god.	broj oštećenih	procenat %
0-5	4	13,8
5-10	9	31,0
10-18	8	27,6
Preko 18	5	17,2
Nema podataka	3	10,3
Ukupno	29	100,00

Najveći broj maloletnih oštećenih lica rođen je u bračnoj zajednici – 20 ili 69,0%, dok je samo 4 ili 3,8% rođen u vanbračnoj zajednici. Od punoletnih lica – 5 ili 17,2% u bračnoj zajednici je rođeno jedno lice, a u vanbračnoj pet lica.

3.3. Podaci o krivičnom delu

Sva krivična dela iz istraživanog uzorka kvalifikovana su kao krivična dela nedavanja izdržavanja iz čl. 193 st.1. KZ. Svaki izvršilac/izvršiteljka izvršio je jedno krivično delo; nije bilo sticaja krivičnih dela.

Najveći broj izvršilaca/izvršiteljki nije plaćao izdržavanje preko dva meseca pre prijavljivanja krivičnog dela. Jedan izvršilac nije plaćao izdržavanje pune tri godine pre prijavljivanja krivičnog dela.

Vremenski period neplaćanja izdržavanja pre prijavljivanja krivičnog dela	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
manje od 6 meseci	2	10,5
6 meseci	3	15,8
10-20 meseci	4	21,1
Preko 20 meseci	10	52,6
Ukupno	19	100,00

Na osnovu iskaza izvršilaca u toku krivičnog postupka mogu se izdvojiti sledeće najčešće navođeni razlozi za nedavanje izdržavanja:

- izdržavanje nije plaćao jer je na taj način uslovljavao viđenje deteta, mal. ćerke;

- imao je prekid u zaposlenju, pa nije imao sredstava da plaća izdržavanje;

- nije u radnom odnosu i nema nepokretnosti;

- nije imala novca, bez posla je, ne može da obavlja teže fizičke poslove, stanuje privatno (otac plaća zakupninu), novac je davala dok je mogla;

- invalid rada, nezaposlen;

- ne radi, prima socijalnu pomoć, ima još troje dece koje izdržava;

- ponovo se oženio i dobio dete koje izdržava,

- od kada se povredio ne može da radi teže poslove, izdržava ga brat, decu ne viđa jer retko dolaze;

- ne radi, živi kod roditelja koji ga izdržavaju;

- nema stalno zaposlenje, povremeno radi na pijaci gde prodaje prehrambene proizvode, ali je to veoma mala zarada;

- ima velike izdatke za svoje lečenje;

- izdržava se od majčine penzije, ne radi, nema prihoda, ima još dvoje dece koje izdržava.

Prema podacima iz predmeta, odnosi između izvršilaca i zastupnika maloletnih oštećenih u 5 ili 26,3% slučajeva bili su poremećeni pre prijavljivanja krivičnog dela. Raniji odnos je ocenjen kao dobar i bez svađe u 8 ili 42,1% slučajeva, dok za ostale nema podataka (6 ili 31,6%).

Prilikom odmeravanja kazne izvršiocima/izvršiteljicama najčešće navođene olakšavajuće okonosti bile su sledeće:

- priznanje dela;

- nezaposlenost, slabo imovno stanje;

- neosuđivanost;

- korektno držanje tokom postupka;

- veći broj dece;

- porodičan čovek, obećao da će ubuduće redovno plaćati izdržavanje;

- mlađi čovek ili relativno mlad čovek (30 godina, 27 godina);

- delimično doprinosio izdržavanju maloletnog oštećenog;
- u celosti izmirio obaveze plaćanja izdržavanja u toku trajanja postupka;
- već izdržava suprugu i dvoje maloletne dece;
- nepridruživanje zastupnika maloletnog oštećenog krivičnom gonjenju.

Najčešće je navedeno više ovih okolnosti, kao na primer: priznanje dela, nezaposlenost, neosuđivanost, korektno držanje tokom postupka.

Mnogo je manje otežavajućih okolnosti koje su bile odlučujuće prilikom odlučivanja o vrsti i visini kazne. U mnogim slučajevima je konstatovano da nije bilo otežavajućih okolnosti, a od najčešće navedenih otežavajućih okolnosti navođeni su: uzrast dece (5 i 7 godina), period neplaćanja, pridruživanje zastupnika maloletnog oštećenog krivičnom gonjenju. Interesantno je da je u jednom slučaju prilikom odmeravanja kazne sud uzeo u obzir kao olakšavajuću okolnost da se ne vodi postupak za drugo krivično delo, a kao otežavajuću da je izvršilac već osuđivan zbog istorodnog krivičnog dela.

Od krivičnih sankcija koje su u najvećem broju slučajeva izrečene izvršiocima/izvršiteljima treba svakako pomenuti uslovnu osudu, koja je izrečena u 16 slučajeva ili 84,2%. Novčana kazna je izrečena u dva slučaja ili 10,5% (iznos novčane kazne 30.500,00 dinara), a oslobođenje od kazne u jednom slučaju.

Krivična sankcija	broj izvršilaca/izvršiteljki	procenat %
Uslovna osuda	16	84,2
Novčana kazna	2	10,5
Oslobođenje od kazne	1	5,3
Ukupno	19	100,00

Uslovne osude su izricane u različitom trajanju:		
-	zatvor 6 meseci	uslovno za 1 godinu,
-	„ 3 meseca	„ 1 „
-	„ 2 „	„ 2 godine,
-	„ 3 „	„ 2 „
-	„ 8 meseci	„ 2 „
-	„ 5 „	„ 2 „
-	„ 4 meseca	„ 2 „
-	„ 5 meseci	„ 2 „
-	„ 5 meseci	„ 1 godina
-	„ 2 meseca	„ 2 godine
-	„ 3 meseca	„ 1 godina
-	„ 6 meseci	„ 2 godine

Trajanje krivičnog postupka praćeno je u vremenskim intervalima od dva meseca do 20 meseci i preko 20 meseci. Najviše krivićnih postupaka – 8 ili 42,1% trajalo je od 5 do 10 meseci, Ńto znaći da su se krivićni postupci relativno brzo zavrŃavali. Međutim, nije zanemarljiv broj krivićnih postupaka koji su trajali 20 meseci i preko 20 meseci – 4 ili 21,1%.

Trajanje krivićnog postupka	broj predmeta	procenat %
2-5 meseci	3	15,8
5-10 meseci	8	42,1
10-20 meseci	4	21,1
Preko 20 meseci	4	21,1
Ukupno	19	100,00

Krivićni postupak je u svim slućajevima iz istraŃivanog uzorka okonćan donoŃenjem osuđujuće presude. Ńalba nije izjavljena u 10 slućajeva ili 52,6%, a izjavljena je u 9 slućajeva ili 47,4% . Ńalbu su izjavili okrivljeni u 5 ili 26,3% slućajeva, dok je tuŃilac izjavio Ńalbu u 4 ili 21,1% slućajeva. U drugostepenom postupku sud je u 6 slućajeva ili 31,6% potvrdio prvostepenu presudu, u jednom slućaju (5,3%) je preinaćio (novćana kazna je zamenjena uslovnom osudom, 3 meseca zatvora uslovno za dve godine), dok je u dva slućaja (10,5%) presuda ukinuta i predmet vraćen na ponovno suđenje.

Ńalba	broj predmeta	procenat %
Okrivljeni	5	26,3
OJT	4	21,1
Nije izjavljena Ńalba	10	52,6
Ukupno	19	100,00

Odluka po pravnom leku	broj predmeta	procenat %
Usvojena Ńalba, predmet		
vraćen na ponovno suđenje	2	10,5
Preinaćena prvost presuda	1	5,3
Potvrđena presuda	6	31,6
Nije bilo Ńalbe	10	52,6
Ukupno	19	100,00

Prinudno izvrŃenje pravnosnaŃnih sudskih presuda kojima je naloŃeno davanje izvrŃavanja praćeno je mnogobrojnim teŃkoćama, naroćito kada se izvrŃenje sprovodi protiv izvrŃnih duŃnika koji nisu u radnom odnosu i ne ostvaruju stalna novćana primanja. To dovodi maloletne tuŃioce i njihove

majke kao zakonske zastupnice u veoma težak položaj. Zbog toga se u praksi pribegava pokretanju krivičnog postupka zbog krivičnog dela nedavanja izdržavanja iz čl. 195 st.1 KZ, koji je mnogo efikasniji i brži i pruža mogućnost da se potraživanje naplati. Naime, čl. 236. važećeg Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije⁷¹ i čl. 283. novog Zakonika o krivičnom postupku⁷² propisano je da javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je kao glavna kazna predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, ukoliko osumnjičeni prihvati jednu ili više od određenih mera (obaveza), među kojima je i mera (obaveza) da ispuni dospele obaveze izdržavanja. S obzirom da je za izvršenje krivičnog dela naplaćanje izdržavanja iz čl. 195 st. 1 KZ RS predviđena novčana kazna ili zatvor do dve godine, moguće je primeniti ustanovu odlaganja krivičnog gonjenja. Prema još uvek važećem Zakoniku o krivičnom postupku, osumnjičeni je dužan da prihvaćenu obavezu izvrši u roku koji ne može biti duži od šest meseci. U novom Zakoniku o krivičnom postupku nema ovih odredbi, ali je propisano da će u naredbi o odlaganju krivičnog gonjenja javni tužilac odrediti rok u kome osumnjičeni mora izvršiti preuzete obaveze, s tim da rok ne može biti duži od godinu dana. I u važećem i u novom Zakoniku o krivičnom postupku propisano je da ukoliko osumnjičeni u roku izvrši utvrđenu obavezu, javni tužilac će odbaciti rešenjem krivičnu prijavu i o tome obavestiti oštećenog.

S obzirom na navedene odredbe Zakonika o krivičnom postupku, a imajući u vidu neefikasnost postupka izvršenja, očigledno je da su veće mogućnosti za naplatu izdržavanja ako se protiv dužnika izdržavanja čija je obaveza utvrđena izvršnom ispravom, umesto pokretanja izvršnog postupka, podnese krivična prijava. Javni tužilac je u mogućnosti da ispita postojanje zakonskih uslova za odlaganje krivičnog gonjenja, da pre donošenja odluke o podizanju optužnog predloga obavi razgovor sa osumnjičenim i oštećenim licem, da prikupi i druge potrebne podatke i da u naredbi o odlaganju krivičnog gonjenja odredi rok u kome osumnjičeni treba da ispuni dospele obaveze izdržavanja. Praksa pokazuje da izvršni dužnici, suočeni sa činjenicom da će protiv njih biti pokrenut krivični postupak, izmiruju svoje obaveze.

U istraživanom uzorku, nažalost, ustanova odlaganja krivičnog gonjenja nije nijednom iskorišćena.

71 „Sl.list SFRJ“, br. 0/2001, 68/2002 i „Sl. glasnik RS“ br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 20/2009 – dr. zakon i 72 od 3.9.2009.

72 „Sl..glasnik RS“, br.72 od 28.9.2011. koji će se primenjivati od 15.1.2013. godine.

IV ZAKLJUČCI I PREDLOZI

1. U istraživačkom uzorku tužbeni zahtevi su najčešće bili sadržani u posebnoj tužbi za izmenu visine izdržavanja (oko 45%), nešto manje u posebnoj tužbi za izdržavanje (oko 35%), a najmanje u tužbama kojima se istovremeno tražio i razvod braka, odnosno vršenje roditeljskog prava (20%).

2. Tužioci su u većem broju predmeta tražili određivanje privremene mere (oko 55%), ali je sud ovaj zahtev usvojio samo u nešto više od trećine predmeta. U onim predmetima u kojima je sud odredio privremenu meru, privremena mera se sastojala u izdavanju naloga tuženim strankama da plaćaju određen iznos na ime svog doprinosa za izdržavanje maloletne dece ili na prestanak obaveze izdržavanja i plaćanja dosuđenog iznosa za izdržavanje.

3. U istraživačkom uzorku ukupno je 78 tužilaca, izdržavanih lica, od kojih je oko 40% muškog pola, a ostali ženskog pola. Tužioci su različitog uzrasta, s tim što je oko 70% lica mlađe od 18 godina..

4. S obzirom na to da je najveći broj izdržavanih lica maloletan, razumljivo je da se najveći procenat izdržavanih lica nalazi na školovanju, i to u osnovnoj školi oko 30%, nešto manje je dece predškolskog uzrasta ili sasvim male dece (oko 27%), a mnogo manje izdržavanih lica je u srednjoj školi (oko 16%), na fakultetskom školovanju (oko 8%) ili uopšte nije na školovanju (oko 7%).

6. Najviše tuženih, dužnika izdržavanja, jesu lica muškog pola preko 85%, dok su lica ženskog pola znatno manje zastupljena (oko 15%).

7. Najveći procenat tuženih je u statusu razvedenih osoba – (oko 60%), zatim oženjen/udata (oko 25%), a neoženjenih/neudatih je najmanje (15%).

8. U ispitivanom uzorku najčešće su porodice sa jednim ili dvoje dece (oko 65%). U jednom predmetu pojavljuje se čak sedmoro dece.

9. Zanimanja tužilaca veoma su različita. Najviše je onih koji su radničkog zanimanja. Za razliku od tužilaca koji su uglavnom maloletni i nezaposleni, tuženici su uglavnom bili zaposleni, što pokazuje da neplaćanje izdržavanja u većini slučajeva nije nastalo kao posledica nedostatka materijalnih sredstava.

10. U istraživačkom uzorku poverioci izdržavanja su deca dužnika izdržavanja (oko 80%), a znatno manje su njihovi supzi/supruge (oko 4%) ili bivši supružnici (oko 8%).

11. U predmetima osnovnog suda u Vranju i Sudske jedinice u Bujanovcu tužioci se u većini slučajeva imali advokata (62,7% : 82,4%), dok su u predmetima Sudske jedinice u Bosilegradu imali advokata u manjem broju slučajeva (40,0%). Tužioci nisu imali advokata u onim predmetima u kojima je tužbu sastavila služba pravne pomoći. Nijednom tužiocu nije određen besplatan punomoćnik. Za razliku od tužilaca, tuženi su u manjem procentu angažovali advokata (52,4%:47,1%:14,3%)

12. U malom broju predmeta tuženi su priznali tužbeni zahtev (Osnovni sud u Vranju - 28,6%, Sudska jedinica u Bujanovcu - 21,4% i Sudska jedinica u

Bosilegradu - 28,6%), a mnogo je veći broj onih koji su osporili tužbeni zahtev, uglavnom u pogledu visine (Osnovni sud u Vranju - 47,6%, Sudska jedinica u Bujanovcu - 64,3% i Sudska jedinica u Bosilegradu - 28,6%). Izuzetno je mali broj predmeta u kojima je tužba povučena ili je spor rešen sudskim poravnanjem.

13. U većini predmeta prvostepeni sud je delimično usvojio tužbeni zahtev (Osnovni sud u Vranju - 52,9%, Sudska jedinica u Bujanovcu - 25,0%, Sudska jedinica u Bosilegradu - 16,7%), ili ga je usvojio u celosti (Osnovni sud u Vranju - 21,4%; Sudska jedinica u Bujanovcu - 50%, Sudska jedinica u Bosilegradu - 66,7%). U manjem broju predmeta tužbeni zahtev je odbijen (Osnovni sud u Vranju - 4,8%, Sudska jedinica u Bujanovcu - 25,0%, Sudska jedinica u Bosilegradu - 16,7%).

14. Procenat izjavljenih žalbi na prvostepenu presudu razlikuje se u okviru ispitivanog uzorka po sudovima. Ipak, posmatrajući celokupan uzorak nešto je manji procenat presuda na koje je izjavljena žalba (Osnovni sud u Vranju - 47,6% Sudska jedinica u Bujanovcu - 33,3%, 33,3%), od onih na koje žalba nije izjavljena (Osnovni sud u Vranju - 52,4%, Sudska jedinica u Bujanovcu - 58,3%, Sudska jedinica u Bosilegradu - 66,7%).

15. Odluke drugostepenog suda po žalbi razlikuju se u okviru ispitivanog uzorka po sudovima. U uzorku predmeta iz suda u Vranju u drugostepenom postupku prvostepena presuda je bila potvrđena u nešto većem procentu 40,0% u odnosu na procenat usvojenih žalbi i vraćenih predmeta na ponovno suđenje - 35,0%, preinačenih presuda u pogledu iznosa izdržavanja – 15,0% i troškova postupka – 10,0%. U uzorku predmeta iz suda u Bujanovcu u dva slučaja odlučivanja po žalbi u drugostepenom postupku, u jednom slučaju žalba je bila usvojena i premet vraćen na ponovno suđenje, a u jednom slučaju prvostepena presuda je bila potvrđena. Drugostepeni sud je, odlučujući po žalbi u dva predmeta iz suda u Bosilegradu, potvrdio prvostepene presude.

16. Najviše parničnih postupaka trajalo je od 2-5 meseci (preko 45%), zatim 5 do 10 meseci (Osnovni sud u Vranju - 19,0%, Sudska jedinica u Bujanovcu - 16,7%, Sudska jedinica u Bosilegradu - 50,0%) i 10-20 meseci (Osnovni sud u Vranju - 23,8, Sudska jedinica u Bujanovcu - 8,3%, Sudska jedinica u Bosilegradu - 16,7%). Najduže trajanje postupka je zabeleženo u uzorku predmeta iz Vranja – u dva slučaja postupak je trajao 4 godine i 3 godine i 3 meseca. Iz ovih podataka se može zaključiti da parnični postupci za izdržavanje u većini slučajeva ne traju dugo, ali kasnije u toku izvršnog postupka dolazi do odugovlačenja i nemogućnosti naplate potraživanja.

17. Podaci prikupljeni iz uzorka izvršnih predmeta (48) u sudovima u Vranju (41) i Bujanovcu (7) pokazuju da je procenat sprovedenih izvršenja veoma mali (Osnovni sud u Vranju - 22,4%, Sudska jedinica u Bujanovcu - 14,3%) i da postupak sprovođenja izvršenja veoma dugo traje. Postupak izvršenja dugo traje i izvršenje o izvršenju se ne sprovodi najčešće zbog nemogućnosti dostavljanja rešenja o izvršenju dužniku, i to po pravilu zbog toga što je promenio adresu ili

se odselio u inostranstvo.

18. U uzorku krivičnih predmeta za krivično delo nedavanja izdržavanja iz čl. 195 st.1 KZ procesuiranih u Osnovnom sudu u Vranju (19), podaci o izvršiocu pokazuju da je najviše izvršilaca muškog pola (84,2%), a da su žene veoma malo zastupljene (15,8%). U pogledu uzrasta izvršilaca, najzastupljenija je kategorija od 40-50 godina (36,8%), najčešći bračni status je status razvedenih lica (63,2%), sa jednim ili dvoje dece (63,2%), sa završenom osnovnom školom (52,6%), nezaposleni su (84,2%) i bez zanimanja (68,4%). Među izvršiocima manji procenat je ranije osuđivanih (36,8%) od neosuđivanih (57,9%), ali je znatan procenat osuđivanih za istovrsno krivično delo – nedavanje izdržavanja (31,6%).

19. Broj oštećenih u uzorku krivičnih predmeta veći je od broja izvršilaca – 29 i to približan procenat muškog (48,3%) i ženskog pola (51,7%). Najveći procenat oštećenih je maloletan (58,6%) i rođen u bračnoj zajednici (69%).

20. Sva krivična dela u predmetima obuhvaćenim istraživanjem kvalifikovana su kao krivična dela nedavanja izdržavanja iz čl. 193 st. 1. KZ. Izvršiocima nisu plaćali izdržavanje u dužem vremenskom periodu pre prijavljivanja krivičnog dela: 52,6% izvršilaca nije plaćalo izdržavanje preko dvadeset meseci. Interesantno je da, pored nezaposlenosti, nedostatka materijalnih sredstava i izdržavanja drugih osoba, dužnici izdržavanja maloletne dece kao razlog za neplaćanje izdržavanja navode i činjenicu da im zakonski zatupnik deteta ne omogućava viđenje sa detetom.

21. Prilikom odmeravanja kazne, izvršiocima krivičnog dela nedavanja izdržavanja, sud je od otežavajućih okolnosti najčešće navodio: uzrast maloletnih oštećenih, period neplaćanja izdržavanja, pridruživanje zastupnika mal. oštećenih krivičnom gonjenju, dok su kao ollašavajuće okolnosti navedene: priznanje dela, nezaposlenost, ranija neosuđivanost, korektno držanje tokom postupka.

22. Sud je izvršiocima krivičnog dela nedavanje izdržavanja iz čl. 195 st.1. KZ najčešće izricao uslovnu osudu (84,2%), novčana kazna je izrečena u sasvim malom procentu (10,5%).

23. Najzastupljeniji su predmeti u kojima je krivični postupak trajao 5-9 meseci (42,1%), mada je u nekim predmetima krivični postupak trajao preko 20 meseci (21,1%). Ipak, može se konstatovati da se u posmatranom uzorku krivičnih predmeta krivični postupak uglavnom završavao u razumnom roku.

24. U svim predmetima iz uzorka krivični postupak je završen donošenjem osuđujuće presude. Procenat izjavljenih žalbi je 47,4%. Okrivljeni su izjavili žalbu u 23,6% slučajeva, dok je javni tužilac izjavio žalbu u 21,1% slučajeva.

25. Najveći procenat prvostepenih presuda potvrđen je u drugostepenom postupku (31,6%). U znatno manjem procentu (20,5%) žalba je usvojena i predmet vraćen na ponovno suđenje ili je prvostepena presuda preinačena (5,3%).

26. Potrebno je organizovati stručni rad sa nesavesnim roditeljima koji

ne plaćaju izdržavanje, kako bi bili upoznati sa svojim zakonskim dužnostima i posledicama koje ih mogu pogoditi u slučaju neizvršavanja zakonskih dužnosti i bili dodatno motivisani da savestno vrše prava i dužnosti iz sadržine roditeljskog prava, uključujući i dužnost izdržavanja deteta.

27. Neophodno je uspostaviti sistem besplatne pravne pomoći, koji će omogućiti da građani i građanke budu ravnopravni u pristupu pravdi i da pred sudom mogu delotvorno, pod jednakim uslovima i bez diskriminacije, da zaštite i ostvare svoja prava.

28. Radi stvaranje jednakih mogućnosti za pristup sudu i ostvarivanje jednakosti u postupku, potrebno je eliminisati praksu neodlučivanja o zahtevu za oslobođenje od plaćanja troškova postupka i stranci priznati ovo pravo uvek kad postoje zakonski uslovi.

29. Treba obezbediti postavljanje besplatnog punomoćnika stranci, uvek kada je to nužno radi zaštite prava stranke.

30. Neophodno je da sud omogući detetu da slobodno izrazi svoje mišljenje u svakom postupku u kojem se ono pojavljuje kao stranka.

31. Radi prevazilaženja postojećih teškoća oko sprovođenja izvršnog postupka i naplate potraživanja, potrebno je bez odlaganja preduzeti mere kako bi se postupak za prinudno izvršenje sudskih odluka o izdržavanju učinio efikasnijim.

32. Bilo bi korisno osnovati poseban alimentacioni fond, koji bi omogućio da deca lakše i brže ostvare svoje pravo na izdržavanje od roditelja - dužnika izdržavanja, u slučaju kada roditelj dužnik izbegava izvršavanje ove svoje obaveze. Roditelj koji se stara o detetu, a najčešće je to majka, suočava se u takvim slučajevima sa nepremostivim teškoćama oko obezbeđenja uslova za život, podizanja, vaspitanja i obrazovanja deteta, dok drugi roditelj to uspešno i nekažnjeno izbegava. Zato država, odnosno fond treba da preuzme teret prinudne naplate od roditelja dužnika.

33. Potrebno je pooštriti krivične sankcije koje se izriču izvršiocima krivičnog dela nedavanja izdržavanja.

34. Ustanovu odlaganja krivičnog gonjenja trebalo bi šire primenjivati, odnosno primenjivati je uvek kada su za to postoje zakonski uslovi.

PRILOZI

Projekat: Ostvarivanje prava na zakonsko izdržavanje pred pravosudnim organima u Vranju, Bujanovcu i Bosilegradu

UPITNIK ZA PRIKUPLJANJE PODATAKA IZ PARNIČNIH PREDMETA

Istraživačica _____

Datum: _____

Osnovni sud/Sudska jedinica u _____

Podaci o tužbenom zahtevu

1) Gde je sadržan tužbeni zahtev za izdržavanje

1. u posebnoj tužbi za izdržavanje
2. u posebnoj tužbi za izmenu visine izdržavanja
3. u tužbi za razvod braka
4. u tužbi za vršenje roditeljskog prava (poveravanje deteta)

2) Visina traženog izdržavanja - iznos/procentat (prepisati iz tužbe) _____

3) Da li je traženo izdavanje privremenih mera (podaci iz tužbe)?

a) da ne)

Podaci o izdržavanom licu (iz presude) Ako ima više izdržavanih lica, navesti podatke za svakog od njih)

1) Pol: 1. muški 2. ženski

2) Uzrast: _____

3) Bračno stanje: _____

4) Zanimanje: _____

- 5) Zaposlenost: _____
- 6) Da li se izdržavano lice nalazi na školovanju
1. osnovna škola
 2. srednja škola
 3. fakultet
- 7) Nacionalna pripadnost: _____

Podaci o tuženom: (iz tužbe, zapisnika sa rasprave i presude)

- 8) Pol:
1. muški
 2. ženski
- 9) Starost: _____
10. Bračno stanje: _____
- 9) Broj dece: _____
- 10) Zanimanje: _____
- 11) Zaposlenost:
1. zaposlen
 2. nezaposlen, traži posao
 3. na prinudnom odmoru, tehnološki višak
 4. domaćica
 5. penzioner
 6. student
 7. drugo (specifikovati) _____
- 11) Nacionalna pripadnost: _____
- 12) U kakvom je odnosu sa izdržavanim licem?
1. suprug/supruga (brak)
 2. vanbračna zajednica
 2. bivši supruzi (bračni ili vanbračni)
 - 3 otac/majka
 6. sin/ćerka
 7. brat/sestra
 8. drugo (navesti šta) _____

Postupak:

- 1) Da li je tužilac imao advokata?
a) da ne)
- 2) Da li je tuženi imao advokata?
a) da ne)
- 3) Da li je tužilac oslobođen prethodnog snošenja troškova postupka?
a) da ne)

15) Da li je izjavljena žalba?

a) da b) ne

16) Ko je izjavio žalbu? _____

17) Koji su razlozi navedeni u žalbi? (*prepisati iz žalbe*)

18) Kakva je odluka doneta po žalbi? (iz odluke drugostepenog suda)

1. usvojena žalba i predmet vraćen na ponovno suđenje
2. preinačena presuda
3. potvrđena prvostepena presuda

Istraživački projekat: Ostvarivanje prava na zakonsko izdržavanje pred pravosudnim organima u Vranju, Bujanovcu i Bosilegradu

PODACI IZ PARNIČNOG ODELJENJA OSNOVNOG SUDA

Iz parničnog odeljenja osnovnih sudova obuhvaćenih istraživanjem prikupiti sledeće podatke:

- Ukupan broj pokrenutih postupaka u 2010.
- Ukupan broj parnica za razvod braka supružnika koji imaju zajedničku maloletnu decu u 2010.
- Ukupan broj parnica za zakonsko izdržavanje koje su pokrenute kao samostalne parnice u 2010.
- Ukupan broj parnica za izmenu odluke o izdržavanju u 2010.
- Ukupan broj parnica za poveravanje maloletnog deteta na čuvanje i vaspitavanje u 2010.

PODACI IZ IZVRŠNOG ODELJENJA OSNOVNOG SUDA

Iz izvršnog odeljenja osnovnih sudova obuhvaćenih istraživanjem prikupiti sledeće podatke:

- Ukupan broj izvršnih postupaka u 2010.
- Ukupan broj izvršenja radi prinudne naplate izdržavanja u 2010.
- Ukupan broj izvršenja radi naplate izdržavanja za dete

PODACI IZ JAVNOG TUŽILAŠTVA

Od javnih tužilaštava obuhvaćenih istraživanjem (Vranje, Bujanovac i Bosilegrad) tražiti:

- Podatke o ukupnom broju krivičnih prijava u 2010.
- Podatke o broju krivičnih prijava za krivično delo neplaćanja izdržavanja (čl. 195. KZ RS) u 2010.
- Podatke o broju odbačenih krivičnih prijava za krivično delo neplaćanja izdržavanja (čl. 195. KZ RS) u 2010.
- Podatke o broju podneti optužnih akata za krivično delo neplaćanja izdržavanja (čl. 195. KZ RS) u 2010.
- Podatke o broju žalbi javnog tužioca protiv prvostepenih presuda donetih u krivičnim postupcima zbog krivičnog dela neplaćanja izdržavanja (čl. 195. KZ RS) u 2010.

**Istraživački projekat: Ostvarivanje prava na zakonsko izdržavanje pred
pravosudnim organima u Vranju, Bujanovcu i Bosilegradu**

**UPITNIK ZA PRIKUPLJANJE PODATAKA IZ KRIVIČNIH PREDMETA
o procesuiranim krivičnim delima neplaćanja izdržavanja (čl. 195. KZ RS)**

Istraživačica _____

Datum: _____

Podaci o učiniocu (iz presude)

1. Pol: 1. muški 2. ženski

2. Uzrast: _____

3. Bračno stanje: _____

4. Broj dece: _____

5. Zanimanje: _____

6. Nacionalnost _____

7. Obrazovanje: _____

1. bez obrazovanja
2. nezavršena osnovna škola
3. osnovna škola
4. srednja škola ili gimnazija
5. viša škola ili fakultet
6. magistratura ili doktorat

8. Zaposlenost

1. zaposlen
2. nezaposlen
3. povremeno radi kod privatnika
4. domaćica (ako je učinilac žena)
5. penzioner

6. student

7. drugo (specifikovati) _____

9. Ako je nezaposlen, da li je nekada radio i, ako jeste, zbog čega je i kada prestao da radi?

10. Ranija osuđivanost:

1. da
2. ne
3. nepoznato

11. Ako je osuđivan, koliko puta i za koja krivična dela (naziv krivičnog dela, član, stav, zakon):

12. Da li je učinilac ranije bio osuđivan za nedavanje izdržavanja?

Podaci o izdržavanom licu. (iz zapisnika i presude)

1. Pol: 1. muški 2. ženski

2. Uzrast _____

3. U kakvoj je srodničkoj vezi oštećeni sa izvršiocem (dete, usvojenik, roditelj, supržnik, vanbračni partner i sl.)

4. Ako je oštećeni (izdržavano lice) maloletan, da li je rođen u:

- bračnoj zajednici
- vanbračnoj zajednici
- izvan bračne i vanbračne zajednice

Krivično delo

1. Pravna kvalifikacija u presudi (prepisati iz presude) _____

7. Otežavajuće okolnosti koje je sud uzeo u obzir pri odmeravanju kazne:

8. Krivična sankcija koju je sud izrekao u prvom stepenu (vrsta, iznos novčane kazne dužina kazne zatvora):

Postupak

1. Trajanje krivičnog postupka (od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene presude) _____

2. Kako je okončan prvostepeni postupak?

1. doneta presuda kojom se optužba odbija - navesti razlog
2. doneta oslobađajuća presuda
3. doneta osuđujuća presuda

3. Da li su izjavljeni pravni lekovi i koji?

4. Kakva je odluka po pravnom leku?

1. usvojena žalba i predmet vraćen na ponovno suđenje
2. preinačena presuda
3. potvrđena prvostepena presuda

S A D R Ž A J

Uvodna razmatranja	5
I PRAVNI REŽIM ZAKONSKOG IZDRŽAVANJA	15
1. Zakonsko izdržavanje - pojam i obeležja	15
2. Određivanje izdržavanja.....	18
3. Redosled u izdržavanju	20
4. Trajanje i prestanak izdržavanja	20
5. Izdržavanje između članova porodice/srodnika	21
5.1. Izdržavanje između supružnika/vanparničnih partnera	21
5.2. Izdržavanje deteta	26
5.3. Izdržavanje majke deteta	27
5.4. Izdržavanje roditelja	27
5.5. Izdržavanje srodnika	27
6. Postupak u parnicama za izdržavanje	28
6.1. Stvarna i mesna nadležnost i sastav suda	28
6.2. Aktivna i pasivna legitimacija	29
6.3. Postupak u alimentacionim parnicama kao samostalni i adhezioni Postupak	31
6.4. Načela postupka	31
6.5. Ostvarivanje prava na pristup sudu u domenu izdržavanje	32
6.6. Procesni položaj deteta	34
6.7. Privremene mere	36
6.8. Troškovi postupka	38
6.9. Pravni lekovi	38
6.10. Evidencija i dokumentacija	38
7. Postupak za prinudno izvršenje.....	38
8. Krivično delo nedavanja izdržavanja	39
II METODOLOŠKI OKVIR EMIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	43
1. Uvodna određenja	43
1.1. Karakteristike područja obuhvaćenog istraživanjem	43
1.2. Institucije koje su obuhvaćene istraživanjem	46
2. Cilj istraživanja	46
3. Predmet istraživanja	46

4. Opis istraživanja	47
III PRIKAZ I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA.....	49
1. Parnični predmeti	49
1.1. Osnovni sud u Vranju	49
1.1.1. Podaci o strankama i tužbenom zahtevu	49
1.1.1. Podaci o postupku	53
1.1. Sudska jedinica u Bujanovcu	57
1.1.1. Podaci o strankama i tužbenom zahtevu	57
1.1.1. Podaci o postupku	60
1.1. Sudska jedinica u Bosilegradu	62
1.1.1. Podaci o strankama i tužbenom zahtevu	62
1.1.1. Podaci o postupku	64
2. Izvršni predmeti	64
2.1. Osnovni sud u Vranju	65
2.1. Sudska jedinica u Bujanovcu	68
3. Krivični predmeti – krivično delo nedavanje izdržavanja čl.195 st.1 KZ	69
3.1. Podaci o izvršiocu	69
3.2. Podaci o oštećenom (izdržavanom licu)	72
3.3. Podaci o krivičnom delu	72
IV ZAKLJUČCI I PREDLOZI	77
PRILOZI i Upitnici istraživanja	81

Literatura:

- Dražkić, M., Porodično pravo i pravo deteta, Čigoja štampa, Beograd, 2005;
- Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., Prevencija ekonomskog nasilja muškaraca nad ženama i decom, Temida, časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, 1/1998;
- Mandić, Lj., Postupak u alimentacionim parnicama, magistarski rad, Niš, 1991;
- Mandić, Lj., Postupak u parnicama za izdržavanje, Novine u porodičnom zakonodavstvu, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2006;
- Petrušić, N., Prava žena u porodici, u: Ljudska prava za žene, Odbor za građansku inicijativu Niš, 2004;
- Petrušić, N., Postupak u parnicama iz odnosa roditelja i dece, Niš, 1988;
- Petrušić, N., Privremene mere radi izdržavanja u parnicama iz porodičnopravnih odnosa, u: Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje, Pravni fakultet u Kragijevcu, 2002.
- Petrušić, N., Stavovi o imovinskom položaju žena u porodici, u: Društvena svest, ljudska prava i aktivizam građana u Južnoj i Istočnoj Srbiji, (pr. Nenad Popović), Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2005;
- Petrušić, N., Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava u zaštiti prava na rešavanje građanskopravne stvari u razumnom roku, Evropski mehanizmi zaštite ljudskih prava, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2005;
- Petrušić, N., Zastupanje deteta u parnici, Pravni život, tematski broj, Pravo i humana budućnost, 2/2006, Tom 2;
- Petrušić, N., Pravo na pristup pravdi u svetlu novom ZPP, u: Pristup pravosuđu – instrumenti za implementaciju evropskih standarda u pravni sistem republike srbije, knj. 2, tematski zbornik radova, Centar za publikacije Pravnog fakulteta, Niš, 2007;
- Petrušić, N., Pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Vrhovni sud Srbije, 3/2007;
- Petrušić, N., Primedbe na Predlog porodičnog zakona – izdržavanje supružnika i vanbračnih partnera, u: Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., Žene, pravo i društvena realnost, knj. 1, Ženski istraživački centar, Niš, 2009;
- Petrušić, N., Simonović., Komentar Zakona o parničnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2011;
- Ponjavić, Z., Porodično pravo, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2005;
- Singer, M., Mikšaj Todorović, Lj., Poldrugač, Z., Kriminalitet na štetu maloljetnika, Školska knjiga Zagreb, 1989;
- Stanković, G., Zaštita prava na izdržavanje u Porodičnom zakonu Republike Srbije, Novine u porodičnom zakonodavstvu, Niš, 2006;
- Stanković, G., Položaj organa starateljstva u parničnom postupku, Socijalno pravo, Beograd, 1996;
- Stanković, G., Petrušić, N., Novine u građanskom procesnom pravu, Niš, 2005;
- Vujović, R., Pravo na zakonsko izdržavanje po novom Porodičnom zakonu, Novine u porodičnom zakonodavstvu, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2006.

ЦИП – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

347.615(497.11)“2010“

ПЕТРУШИЋ, Невена, 1958-
Ostvarivanje prava na zakonsko
Izdržavanje pred pravosudnim organima u
Vranju, Vujanovcu i Bosilegradu / Nevena
Petrušić, Slobodanka Konstantinović Vilić. -
Vranje: Narodni univerzitet Vranje : Odbor
za ljudska prava, 2012 (Vranje : Plutos). -
92 str. : table ; 24 cm

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske
reference uz tekst. – Bibliografija: str.
[97].

ISBN 978-86-83823-77-2

1.Константиновић Вилић, Слободанка, 1948-
[аутор]

а) Право на законско издржавање –
Истраживање – Пчињски округ – 2010
COBISS.SR-ID 194283020

Human Rights Committee founded in 1998 with the support of the NGO Committee for Human Rights from Leskovac and the Swedish Helsinki Committee in Serbia. Mission of organization is the promotion and preservation of human rights and development of civil sector in southern Serbia. For 14 years of functioning, Committee has implemented over 260 projects including campaigns, actions, performances, panel discussions, workshops, seminars, media conferences, and other activities.

SOS Vranje formed in 2002 as a part of the special program activities of the Committee, dedicated to the prevention of family domestic violence, promotion of gender equality policies, the promotion and protection of human rights of women. Permanent duty of consulting team, free legal advisory, workshops, training of professionals from institutions ... activities are intended for prevention, support, assistance to victims of domestic violence - mainly women and children - and prevention of human trafficking...

Vranje Press Agency was founded in 2002 within a Committee and is the first agency engaged in web journalism in the area of south of central Serbia. Since 2004, Vranje Press is an autonomous NGO with own video production and publishing activities. Mission is related to the promotion and strengthening of independent journalism, professional journalistic principles of tolerance in the media and the prompt exchange of information in the region of southern Serbia.

July, 2012.

Istraživanje i štampu podržali:

